

**PERHESUHTEISSA TAPAHTUVAAN IKÄÄNTYNEIDEN
KALTOINKOHTELUUN PUUTTUMINEN -
systemaattinen kirjallisuuskatsaus**

Suzan Kanukhan
Maisterintutkielma
Sosiaalityö
Kokkolan yliopistokeskus
Chydenius
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2021

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Kokkolan yliopistokeskus Chydenius
Tekijä Suzan Kanukhan	
Työn nimi Perhesuhteissa tapahtuvaan ikääntyneiden kaltoinkohteluun puuttuminen – systemaattinen kirjallisuuskatsaus	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika Toukokuu 2021	Sivumäärä 70 + 3 liitettä
<p>Tiivistelmä</p> <p>Ikääntyneiden kaltoinkohtelu on merkittävä maailmanlaajuinen ongelma, mutta etenkin perhesuhteissa tapahtuva kaltoinkohtelu jää herkästi piiloon. Suomessa sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten edellytetään tarjoavan kaltoinkohtelun uhreille sekä tekijöille apua ja palveluja, mutta samaan aikaan ei ole olemassa kansallista toimintamallia kaltoinkohteluun puuttumiseksi. Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena oli kartoittaa laadullisen systemaattisen kirjallisuuskatsauksen avulla, millaisia sosiaalityön keinoja kotona asuvien ikääntyneiden perhesuhteissa tapahtuvaan kaltoinkohteluun puuttumiseksi on käytettävissä kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden perusteella.</p> <p>Tutkielman aineisto koostui seitsemästä kansainvälisestä vertaisarvioidusta tutkimusartikkelista, jotka käsittelivät ikääntyneiden kaltoinkohteluun puuttumista sosiaalityön keinoin. Keräsin tutkimusaineiston ajalta 1.1.2015–1.3.2021 JSTOR ja Social Services Abstract (ProQuest) -tietokannoista. Analysoin aineiston aineistolähtöisesti narratiivista synteesiä hyödyntäen.</p> <p>Tutkimustulosten mukaan tieteellisesti tutkittuja ja laajempaan käyttöön yleistettäviä puuttumisen keinoja ei toistaiseksi ole olemassa. Lisäksi erilaisten interventioiden yhtenäisten arviointivälineiden puute osoittautui tutkimusartikkelien mukaan ongelmaksi. On myös otettava huomioon, että ikääntyneiden palvelusektorin toiminta vaihtelee eri maiden välillä merkittävästikin, joten mallien siirtäminen maasta toiseen edellyttää lisätutkimusta jo kulttuurisista syistä. Jatkotutkimuksen ja erilaisten interventioiden sekä arviointivälineiden kehittämisen tarve on näin ollen suuri.</p>	
Asiasanat Ikääntynyt, kaltoinkohtelu, gerontologinen sosiaalityö, perhesuhteet, interventio	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

KUVIOT

Kuvio 1 Tutkimusaineiston valinta PRISMA diagrammin mukaisesti.....	33
---	----

TAULUKOT

Taulukko 1 Aineiston koodaus ja teemoittelu	36
Taulukko 2 Aineistoon kuuluvat tutkimukset	37
Taulukko 3 Aineiston artikkelien julkaisuvuodet.....	40
Taulukko 4 Aineiston artikkelien julkaisukanavat	41
Taulukko 5 Sosiaalityössä hyödynnettäviä ja huomioitavia keinoja.....	52

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	IKÄÄNTYNEEN KALTOINKOHTELU	4
2.1	Ikääntynyt, iäkäs, ikäihminen, seniori, vanhus – kenestä puhutaan?.....	4
2.2	Vakava maailmanlaajuinen ongelma	5
2.3	Gerontologinen sosiaalityö	7
2.4	Ikääntyneeseen kohdistuvan väkivallan monet määritelmät.....	10
2.5	Kaltoinkohtelun eri muodot	11
3	NÄKÖKULMIA KALTOINKOHTELUUN	15
3.1	Kaltoinkohtelulle altistavia tekijöitä.....	15
3.2	Kansainvälistä tutkimusta	18
3.3	Kaltoinkohtelua selittäviä teorioita	20
4	TUTKIELMAN TARKOITUS JA MENETELMÄ.....	22
4.1	Tutkimustehtävä	22
4.2	Tutkimuksen metodiset valinnat	23
5	TUTKIELMAN TOTEUTUS	28
5.1	Sisäänotto- ja poissulkukriteerit.....	28
5.2	Aineiston keruu ja lähiluku	30
5.3	Aineiston analyysi.....	34
5.4	Tutkimusaineiston kuvaus	36
5.5	Eettiset lähtökohdat ja luotettavuus.....	41
6	TULOKSET	44
6.1	Sosiaalityö	44
6.1.1	Sosiaalityön interventiot.....	44
6.1.2	Yhteistyö muiden alojen asiantuntijoiden kanssa	46
6.1.3	Sovittelu	47
6.1.4	Kaltoinkohtelutapauksiin puuttumisessa huomioitavia seikkoja...	48
6.2	Tarve tutkia ja kehittää.....	49
6.3	Tulosten yhteenveto	49
7	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	54
7.1	Lisätutkimusta tarvitaan	54
7.2	Tulosten tarkastelu suomalaisen järjestelmän näkökulmasta	56
7.3	Lopuksi	61

LÄHTEET	64
LIITTEET	71
Liite 1 Aineistolähteet	71
Liite 2 Aineistolle esitettävät kysymykset.....	72
Liite 3 Aineiston artikkelien kriittinen arviointi	73

1 JOHDANTO

Ikääntyneiden kaltoinkohtelu on yhteiskunnallisesti varsin vaiettu ja piilossa pysynyt aihe (Seppänen 2017, 257). Itsekin havahduin asiaan vasta aloittaessani työskentelyn ikääntyneiden parissa vuonna 2016. Havaitsin tuolloin, että samaan tapaan kuin nuorempien aikuisten myös ikääntyneiden perheissä voi ilmetä väkivaltaista käytöstä ja hyväksikäyttöä. Riittävän tiedon puute ikääntyneiden perhesuhteista ja niiden vaikutuksista kaltoinkohteluun vaikeuttaa ikääntyneiden asiakkaiden hyvinvoinnin ja itsemääräämisoikeuden tukemista ja kaltoinkohtelutilanteiden tunnistamista. Perhe ja perheeseen liittyvät ilmiöt ovat muotoutuneet aikakausien mukana. Samalla tavoin perheen yhteiskunnallinen asema sekä perhesuhteiden monimuotoisuus ovat jatkuvassa muutoksessa. Ylipäätään käsitteenä perhe on tietyllä tavalla rajoitteinen, jonka vuoksi onkin ryhdytty puhumaan perhe- tai läheissuhteista, jotka laajentavat käsitystä siitä, mitä perheellä tai intiimeillä läheisyyksillä tarkoitetaan. (Jokinen, 2013.)

Eliniänodote ja ikääntyneiden suhteellinen osuus väestöstä on kasvanut samalla, kun perheeseen liittyvät ilmiöt ovat muuttuneet ja tämä on johtanut vertikaalisten perhesuhteiden yleistymiseen. Tällä tarkoitetaan, että lapsia on vähemmän ja elossa olevia sukupolvia enemmän. Tällaisissa tilanteissa sukupolvien välinen vuorovaikutus korostuu ja parhaimmassa tapauksessa perhesuhteet tuottavat suhteiden kaikille osapuolille hyvinvointia. Perhesuhteiden tarjotessa turvallisuuden tunnetta on kuitenkin huomioitava, että ne toimivat myös negatiivisten ilmiöiden, kuten köyhyyden sekä väkivallan ylläpitäjinä ja uusintajina. (Jokinen, 2013.) Kaltoinkohtelun kohteeksi joutuvat näin ollen myös ikääntyneet, vaikka ilmiöstä ei puhutakaan samalla tavalla julkisuudessa kuin esimerkiksi pari- ja perhesuhdeväkivallasta tai perheessä lapseen kohdistuvasta väkivallanteosta. Sen sijaan ikääntyneiden hoidon laiminlyönneistä käydään ajoittain lehtien palstoilla vilkastakin keskustelua, mutta ongelma on nähty pääosin hoivayksiköiden tai kotihoidon toiminnasta johtuvaksi. Joskus harvoin vaietumpi, perhesuhteissa tapahtuva ikääntyneiden kaltoinkohtelu nousee pinnalle (esim. Vasantola 2021). Muutokset perhesuhteissa, esimerkiksi juuri hoivan tarpeen kasvaessa ja hoivaajan väsyessä voivat kasvattaa ikääntyneeseen kohdistuvan kaltoinkohtelun riskiä perheen sisällä kotiloissa.

Kaikki kaltoinkohtelutilanteet eivät kuitenkaan johdu uuvuttavista hoitotilanteista, vaan kaltoinkohtelun muotoja on useita. WHO:n (2002) määritelmän mukaan ikääntyneisiin kohdistuva kaltoinkohtelu ilmenee fyysisenä, psyykkisenä, seksuaalisena tai taloudellisena kaltoinkohteluna ja se voi olla tarkoituksellisesta tai tahatonta laiminlyöntinä. Esimerkiksi ikääntyneen kipujen tunnistamisen vaikeus ja siitä johtuva epätarkoituksenmukainen kivun hoito voivat heikentää ikääntyneen elämänlaatua (Räsänen 2011, 136). Kaltoinkohtelun riskiä voivat korostaa useat seikat, kuten hoitajan tai hoivattavan sosiaalinen eristäytyminen, taloudellinen riippuvuus tai läheisriippuvuus, muistisairaus, mielenterveyden ongelmat tai hoivaajan uupumus (De Donder ym. 2011, 142; Krug ym. 2005, 151–152; Pillemer 2016, 198).

Palvelujärjestelmän kyky tunnistaa varhaisessa vaiheessa piilossa oleva palveluntarve on kuitenkin osin puutteellinen (Rissanen ym. 2020, 20). Tästä syystä gerontologista sosiaalityötä tekevilla sosiaalityön ammattilaisilla tulisivat olla riittävät taidot tunnistaa näitä kaltoinkohteluun liittyviä tekijöitä kyetäkseen tukemaan ikääntyneiden hyvinvointia sekä tarjotakseen palveluja, jotka auttavat kotona asuvia ikääntyneitä ja heidän perheitään kaltoinkohtelutilanteissa. Ammattilaisena on tärkeää kyetä tarjoamaan apua niin kaltoinkohtelun uhreille kuin myös kaltoinkohteleville perheenjäsenille (Sosiaali- ja terveysministeriö 2008, 12). Ammattitaitoa tarvitaan kaltoinkohtelutilanteiden tunnistamisessa, ehkäisemisessä ja erityisesti niihin puuttumisessa siksi, että kaltoinkohtelutilanteissa ei ole aina mahdollisuutta yksiselitteisesti määritellä kuka todellisuudessa on uhri ja kuka tekijä (De Donder ym. 2011, 142). Kaltoinkohtelutilanteet ovat monimutkaisia ja myös kahdensuuntaista, jolloin kyse ei ole passiivisesta kaltoinkohtelun kohteesta ja aktiivisesta kaltoinkohtelijasta vaan uhri voi olla samalla tekijä. (Lin 2018, 253).

Tämän pro gradu -tutkielmani tarkoitus on kartoittaa laadullisen systemaattisen kirjallisuuskatsauksen avulla, millaisia sosiaalityön keinoja kotona asuvien ikääntyneiden perhesuhteissa tapahtuvaan kaltoinkohteluun puuttumiseksi on olemassa kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden mukaan. Tutkielman avulla on tarkoitus tuottaa tietoa, jota voidaan hyödyntää sosiaalityön käytännön menetelmien kehittämisessä kaltoinkohteluun liittyen.

Tutkielmani etenee siten, että seuraavassa luvussa kaksi tarkastelen ikää ja ikääntymiseen liittyviä käsitteitä ja tuon esille oman käsitevalintani. Määrittelen myös ikääntyneisiin kohdistuvan kaltoinkohtelun sekä kerron kaltoinkohtelun eri muodoista. Lisäksi esittelen gerontologista sosiaalityötä, jonka asiakkaita vaikeissa elämäntilanteissa olevat ja erityistä tukea tarvitsevat ikääntyneet ovat. Kolmannessa luvussa luon katsauksen kaltoinkohtelulle altistavista tekijöistä sekä tuon esille aikaisempaa kansainvälistä tutkimusta ja ikääntyneiden kaltoinkohtelua selittäviä teorioita. Luvussa neljä esittelen tutkimustehtäväni sekä tutkielmani metodologiset valinnat. Luvussa viisi keskityn kuvaamaan tutkimusprosessini etenemistä vaihe

vaiheelta sekä esittelen tutkimusaineistoni. Arvioin luvussa viisi myös tutkimusprosessini onnistumista sekä tutkimukseni luotettavuutta. Kuudennessa luvussa raportoin tutkimustulokset ja seitsemännessä luvussa tuon esille tulosten pohjalta tekemäni johtopäätökset ja pohdinnan.

2 IKÄÄNTYNEEN KALTOINKOHTELU

2.1 Ikääntynyt, iäkäs, ikäihminen, seniori, vanhus – kenestä puhutaan?

lällä on tiiviit sidokset kuhunkin elettyyn aikaan, jotka määrittelevät sitä eri tavoin. Toisin sanoen iän voidaan ajatella olevan sosiaalinen tai kulttuurinen kategoria, jonka määritelmät vaihtuvat kunkin yhteiskunnan mukaan. Sosiaalinen vanheneminen nähdään vuorovaikutuksena ympäristön ja yksilön sekä yksilön ja hänen sosiaalisten ryhmiensä välillä. Esimerkiksi ”vanha” on kulttuurinen kategoria, joihin tietynikäiset ihmiset luokitellaan erotuksena nuorista. Kuitenkin samaan aikaan vanhaksi määrittyvä voi olla eri tavoin nuori käsitysten muuttuessa jatkuvasti ajan kuluessa. (Jyrkämä 2001, 277, 279; Kaskiharju 2004, 280; Ojala 2010, 56, 62–63.) Tämä tarkoittaa sitä, että kronologiselta iältään samanikäiset voivat elää hyvinkin erilaisissa elämäntilanteissa ja heidän toimintakykynsä voi poiketa suurestikin toisistaan. Tavanomaisin tapa hahmottaa toimintakyky on jakaa se kolmeen osa-alueeseen, jotka ovat fyysinen, psyykkinen ja sosiaalinen toimintakyky (Jyrkämä 2007, 197). Kuitenkin kronologinen ikä nähdään tiettyyn elämänvaiheeseen kuuluvana, jonka vuoksi se on muun muassa vanhenemisen tutkimuksessa perusmuuttuja sekä merkittävä kriteeri arviointeja ja määrittelyjä tehtäessä, esimerkiksi työkykyisyyttä arvioitaessa (Jyrkämä 2001, 281; Rantamaa 2001, 68.)

Elämänvaiheina ajatellen eri ikävaiheet merkitään janelle yleisemmin järjestyksessä lapsuus, nuoruus, aikuisuus ja vanhuus, mutta tällainen ajattelutapa irrottaa aikuisuuden ja vanhuuden toisistaan vieden ikään kuin vanhuksilta aikuisuuden. (Marin 2001, 20.) Vanhus-sana onkin muuttunut ajan myötä jopa epäkorrektiksi ja sitä kartetaan, koska se on hyvin stereotypinen ja siihen liitetään usein ajatus heikosta toimintakyvystä, raihnaisuudesta tai muistisairaudesta

(Jyrkämä 2001, 285; Kaskiharju 2004, 280). Sen sijaan esimerkiksi nimitys seniorikansalainen pitää sisällään ajatuksen aktiivisesta toimijasta. Myös ikäihminen on yksi käytössä oleva termi, joskin mielipiteitä jakava sellainen, jonka rinnalla käytetään myös käsitteitä ikääntyvä ja ikäännytynyt, jotka niin ikään johtavat eri ihmisillä erilaisiin ajatuksiin siitä, mitä termi tarkoittaa. Määritelmien moninaisuus johtaa siihen, että monet haluavatkin itse määrittellä, miten tulevat kutsutuiksi. (Kaskiharju 2004, 280–281.)

Sanana vanhus ei kuitenkaan ole kadonnut käytöstä. Suomessa on laki ikäänntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalveluista, jota kutsutaan myös vanhustalvelulaksi (980/2012). Kyseisessä laissa puhutaan ikäänntyneistä ja iäkkäistä sillä erolla, että ikäänntyneet määrittellään vanhuuseläkkeeseen oikeutetuiksi henkilöiksi, kun taas iäkkäät ovat heitä, joiden fyysinen tai psyykinen toimintakyky on heikentynyt nimenomaan ikään liittyvien sairauksien tai vammojen vuoksi (VanhPL 980/2012, 3 §). Kansaneläkelain (568/2007, 10 §) mukaan vanhuuseläke on tarkoitettu Suomessa yli 65-vuotiaille. Ikäänntyneiden joukkoon mahtuu parhaassa tapauksessa kaksikin sukupolvea ja heidän elämäntilanteensa voivat poiketa merkittävästi toisistaan. Ikäänntymisen mukanaan tuomat terveydelliset muutokset vaihtelevat myös yksilöiden välillä iästä riippumatta. Onkin tärkeää huomioida, että vaikka ikäänntyminen on väistämätöntä, se ei tarkoita, että se johtaa automaattisesti kaikkien kohdalla ongelmallisiin tilanteisiin tai vakaviin sairauksiin (Lymbery 2005, 16).

Käytän tässä tutkielmassani käsitettä ikäänntynyt, koska mielestäni se on käsitteistä neutraalein. Englanninkielisessä kirjallisuudessa käytetään käsitettä *community dwelling elderly people*, jolla tarkoitetaan kotona asuvia yli 60-vuotiaita henkilöitä. Samoin tässä tutkielmassani tarkoitan ikäänntyneellä yli 60-vuotiaasta kotona asuvaa henkilöä, koska aineistoni koostuu englanninkielisistä tutkimusartikkeleista. Tiedostan samalla, ettei ikäänntynyt ole ainoa käytettävissä oleva määritelmä eikä ikäänntyminen automaattisesti johda kaltoinkohteluun. Ikäänntymisen myötä tapahtuva fyysisen toimintakyvyn heikentyminen ja muistin alenema ovat kuitenkin kaltoinkohtelulle altistavia tekijöitä (Kivelä 2012, 15).

2.2 Vakava maailmanlaajuinen ongelma

Karl Pillemerin, David Burnesin, Cathrine Riffinin ja Mark S. Lachsien (2016, 194) mukaan ikäänntyneisiin kohdistuva kaltoinkohtelu on vakava kansainvälinen ongelma, joka tulee kasvamaan entisestään väestön ikäänntyessä maailmanlaajuisesti. Mei-Chen Lin ja Howard Giles (2013, 1275) luonnehtivat ikäänntyneiden kaltoinkohtelua niin

ikään hälyttävästi kasvavaksi sosiaalisesti ongelmaksi, jonka olemassaolon ovat tunnustaneet muiden muassa sosiaalityöntekijät ja lääketieteen ammattilaiset jo useiden vuosien ajan. Andrew Day, Nadia Boni, Helen Evert ja Tess Knight (2017) varoittavat haasteista, joita hallitukset sekä sosiaali- ja terveydenhuollon toimijat tulevat kohtaamaan liittyen ikääntyvän väestön kasvaviin palveluntarpeisiin. Erityisesti esille nousee kysymys ikääntyneiden turvallisuuden ja hyvinvoinnin varmistamisesta. Ikääntyneiden katsotaan olevan alttiita niin perheenjäsenten kuin instituutioiden taholta tulevalle kaltoinkohtelulle. (Day ym. 2017, 1532; Seppänen 2017, 255.)

Etienne G. Krugin, Linda L. Dahlbergin, James A. Mercyn, Anthony B. Zwin ja Rafael Lozanon (2005, 154) toimittamasta WHO:n raportista käy ilmi, että väkivalta aiheuttaa ikääntyneiden fyysiselle terveydelle vakavia haittoja, koska ikääntyneet ovat useimmiten fyysisesti heikommassa kunnossa ja heidän luunsa ovat hauraampia. Siksi pienikin vammantuottamus voi johtaa pysyvään haittaan. Väkivallan vaikutuksia ikääntyneiden terveydelle voivat olla esimerkiksi ahdistuneisuus ja posttraumaattinen stressi. Lisäksi raportin mukaan väkivaltaiset kokemukset tai laiminlyönti vaikuttavat myös yleisellä tasolla kielteisesti iäkkään henkilön hyvinvointiin heikentäen muun muassa heidän elämänlaatuaan. (Krug ym. 2005, 154.) Ikääntyneisiin kohdistuva kaltoinkohtelu on hyvin laaja-alaista sisältäen myös seksuaalirikokset, jotka Julien Chopinin ja Eric Beauregardin (2020, 720) mukaan tapahtuvat useammin uhrin kotona ja myös fyysinen väkivalta on teon yhteydessä yleisempää kuin nuorempiin uhreihin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa.

Minna-Liisa Luoman, Piia Tiilikallion ja Päivi Helakallion (2018) mukaan ikääntyneisiin kohdistuvaa kaltoinkohtelua voidaan kutsua piilorikollisuudeksi, joka tapahtuu usein läheissuhteissa ja saattaa jäädä helposti huomaamatta. Tämän vuoksi aiheesta tarvitaan enemmän tietoa ja ikääntyneisiin kohdistuvaa kaltoinkohtelua tulisi tutkia lisää, koska toistaiseksi tutkimusnäyttöä ei ole olemassa riittävästi (Luoma ym. 2018). Mei-Chen Lin (2018) osoittaa erityisen tutkimuksellisen aukon kotiympäristössä tapahtuvan ikääntyneen kaltoinkohtelun osalta tilanteissa, joissa omaiset joutuvat ottamaan hoitajan roolin. Hänen mukaansa ammattilaisten tulisi ymmärtää hoitotyön ja ikääntyneiden kaltoinkohtelun välistä suhdetta, jotta kaltoinkohtelutilanteisiin voitaisiin puuttua paremmin ja myös ehkäistä kokonaan. Samalla voitaisiin parantaa sekä hoitajan että hoidettavan hyvinvointia. (Lin 2018, 252–253.)

Ikääntyneelle aiheutuvasta vakavasta haitasta huolimatta kaltoinkohtelua ei määritellä rikosoikeudellisesti. Rikoslain (39/1889) 3 luvun 3 §:ssä puhutaan kuitenkin laiminlyönnistä rangaistavana tekona esimerkiksi silloin, jos tekijä on jättänyt estämättä tunnusmerkistön mukaisen seurauksen syntymisen siitä huolimatta, että hänellä olisi ollut velvollisuus tämä estää. Velvollisuus voi rikoslain

mukaan perustua muun muassa tekijän ja uhrin suhteeseen. Sirkka Pertun ja Mervi Sarimon (2011, 12) mukaan on kuitenkin huomioitava, ettei kaikki huono kohtelu täytä rikoksen tunnusmerkkejä. Heidän mukaansa rikoksina pidetään esimerkiksi pahoinpitely- ja seksuaalirikoksia, varkautta, petosta, kavallusta, vahingontekoa, kotirauhan rikkomista, laitonta uhkausta, vapauden riistoa, kiristystä, ryöstöä tai heitteillepanoa.

Suomessa ei ole olemassa kansallista toimintamallia kaltoinkohtelutapausten työstämiseksi siitä huolimatta, että lait edellyttävät ammattilaisilta toimenpiteitä kaltoinkohtelutapausten havaitessaan (Luoma ym. 2018). Suomen perustuslaissa (713/1992 7 §) taataan kaikille oikeus henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. Vanhuspalvelulain (980/2012) 25 § edellyttää viranomaiselta ilmoitusta kunnan sosiaalihuoltoon, mikäli on tehtävässään havainnut ikääntyneen, joka on kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan. Sosiaalihuoltolain (1301/2014 11.5 §, 3. luku) mukaan sosiaalipalveluja on järjestettävä lähisuhde- ja perheväkivaltaa sekä muuta väkivaltaa ja kaltoinkohtelua kokeville henkilöille. Tukipalveluja lähisuhde- ja perheväkivallan uhreille tuotetaan suurelta osin eri järjestöjen voimin. Sosiaali- ja terveysministeriö suosittaa kuntien sosiaali- ja terveydenhuoltoa kehittämään palvelujaan lähisuhde- ja perheväkivallan suhteen ja sopimaan vastuista selkeästi muiden toimijoiden kanssa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2008, 12.) Gerontologisessa sosiaalityössä työskennellään kaltoinkohdeltujen ikääntyneiden ja heidän perheidensä kanssa tehden samalla tilanteesta riippuen yhteistyötä esimerkiksi terveydenhuollon ammattilaisten tai kolmannen sektorin kanssa.

2.3 Gerontologinen sosiaalityö

Marjaana Seppäsen (2017, 255) mukaan gerontologinen sosiaalityö on sosiaalityön yksi erityisosaamisalue. Suomessa gerontologinen sosiaalityö alkoi kehittyä 1980–1990-luvuilla, kun esimerkiksi Yhdysvalloissa vanhusten asemaan sosiaalityön asiakkaina kiinnitettiin huomiota jo 1950-luvulla. Suomessa termi gerontologinen sosiaalityö vakiintui käyttöön 1990-luvun alkupuolella ja gerontologisen sosiaalityön asema sosiaalityössä vahvistui vasta vuosituhaten vaihteessa. Alun alkaen suomalaisen vanhuskäsityksen mukaan vanhuksia pidettiin sairaina, eristäytyneinä ja muista riippuvaisina eivätkä suomalaiset sosiaalityöntekijät kokeneet, että heidän asioidensa hoitoon tarvittiin sosiaalityön asiantuntemusta. Ajatus oli, että eläke oli riittävä ratkaisu kaikkeen eikä ikääntyneiden sosiaalisia tarpeita tunnustettu. Lopulta kuitenkin Suomessakin alettiin käyttää ikääntyneiden kanssa työskennellessä samankaltaisia interventioita kuin muidenkin asiakasryhmien kanssa, jonka lisäksi

alettiin myös kehittää aivan omanlaisia työmuotoja, jotka sopivat nimenomaan ikääntyneille asiakkaille, kuten omaishoidon sosiaalityö ja yksilökohtainen palveluohjaus. Samalla gerontologisen sosiaalityön koulutus ja tutkimus sai enemmän jalansijaa. (Koskinen 2007, 25–26; Seppänen, 2006, 23–26; Seppänen 2017, 255.) Kuten muita sosiaalityön muotoja, myös gerontologista sosiaalityötä ohjaa sosiaalihuoltolaki (1301/2014, 15 §) ja sosiaalityöntekijöitä laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (817/2015, 2. luku, 7 §).

Yleensä vanheneminen ymmärretään biologisena prosessina, mutta on tärkeää nähdä se samalla sosiaalisena prosessina (Seppänen 2017, 255). Gerontologisessa sosiaalityössä työskennellään erityistä tukea tarvitsevien ikääntyneiden asiakkaiden kanssa, joiden fyysinen tai psyykinen toimintakyky on rajoittunut ikääntymisen seurauksena. Asiakkailta on yleensä usein diagnosoitu muistisairaus tai itsenäistä elämää vaikeuttavia somaattisia sairauksia. Gerontologinen sosiaalityö asettuikin vahvasti sosiaali- ja terveydenhuollon välimaastoon. Näiden tiettyjen erityispiirteiden lisäksi gerontologisen sosiaalityön asiakkailta on samanlaisia sosiaalisia ongelmia kuten muilla sosiaalityön asiakkailta, esimerkiksi taloudellisia vaikeuksia, asumisen ongelmia sekä päihde- ja mielenterveysongelmia. Seppäsen (2017) mukaan gerontologisen sosiaalityön asema ja näkyvyys vaihtelevat kuntakohtaisesti esimerkiksi siten, että joissain kunnissa gerontologinen sosiaalityö on yhdistetty vammaissosiaalityön kanssa ja toisissa kunnissa on keskitytty yksinomaan ikääntyneisiin. Tarkkaa ikärajaa palvelulle ei ole asetettu, koska ikääntymiseen liittyviä sosiaalisia ongelmia aiheuttavia muutoksia voi olla suhteellisen nuorillakin ja samalla monet korkeaan ikään ehtineet voivat elää hyvinkin toimintakykyistä elämää. Koska gerontologisen sosiaalityön organisoituminen kunnissa vaihtelee, kyseessä voi myös olla esimerkiksi ainoastaan gerontologisen sosiaalityön yksikkö tai yhteinen sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut yhdistävä yksikkö. Mikäli erillistä gerontologista sosiaalityötä ei ole, kuuluvat ikääntyneet asiakkaat aikuissosiaalityöhön. (Seppänen 2017, 259.) Palvelujärjestelmässä on kuitenkin tapahtunut viime aikoina muutoksia, joilla pyritään vastaamaan ikääntyneiden kasvavaan määrään ja sen myötä joissain kunnissa on siirrytty keskitettyyn asiakasohjausmalliin (Kehusmaa, Alastalo, Marjeta & Mielikäinen 2018, 1).

Kaltoinkohtelu tai vaikeat perhesuhteet ovat usein yksi ikääntyneiden asiakkaiden sosiaalisista ongelmista. Kaltoinkohtelun kohteeksi joutuneet ikääntyneet ovat erityisen tuen tarpeessa olevia asiakkaita, jolloin heidän omatyöntekijällensä tulee olla sosiaalityöntekijän kelpoisuus (SHL 1301/2014, 42 §). Seppäsen (2017, 257) mukaan ikääntyneen kaltoinkohtelu on olemassa oleva, mutta vaiettu ongelma, jonka puheeksi ottaminen ei ole helppoa etenkin, kun ongelma ilmenee perheen sisällä. Käytännön työssä havaitun perusteella on mahdollista sanoa, että jokainen kaltoinkohtelutapaus on aina omanlaisensa ja edellyttää sosiaalityöntekijältä

huolellista perehtymistä. Monimutkaiset ja vaikeat perhesuhteet hankaloittavat omalta osaltaan työskentelyä. Lisähaasteen työskentelyyn tuovat selkeiden ja yhtenäisten toimintatapojen sekä käytettävien interventiomallien tai puuttumiseen tähtäävien ohjelmien puute. Käytännössä sosiaalityöntekijät hyödyntävät työssään moniammatillista lähestymistapaa sekä esimerkiksi psykososiaalista lähestymistapaa. Seppäsen (2006) mukaan psykososiaalinen lähestymistapa perustuu psykologiseen ja sosiaalitieteelliseen tietoon, mutta kyse ei ole psykoterapiasta vaan laajemmin reflektioivasta sanallisesta vuorovaikutuksesta ja ihmisen elämäntilanteen ymmärtämisestä sekä konkreettisesta neuvomisesta, avusta ja ohjaamisesta. Asiakkaan ajattelutavan ymmärtäminen on psykososiaalisessa työskentelyssä keskeistä samalla, kun pyrkii saamaan asiakkaan elämäntilanteesta muutosta aikaan. (Seppänen 2006, 55–56.)

Oman työkokemukseni mukaan psykososiaalisen työskentelyn ohella käytännön sosiaalityössä asiakasta pyritään motivoimaan tarvittaessa edunvalvonnan hakemiseen ja rikosilmoituksen tekemiseen. Asiakkaiden kanssa tehdään tarvittaessa myös turvasuunnitelma sekä pyritään saamaan muutosta asumistilanteeseen, mikäli tilanne sitä edellyttää. Käytännön kokemuksen perusteella minun on mahdollista sanoa, että aina työskentely ei kuitenkaan tuota tulosta. Asiakkaat eivät esimerkiksi halua myöntää ongelman olemassaoloa tai he ovat eläneet niin pitkään vaikeassa tilanteessa, että eivät näe toisenlaista elämää vaihtoehtona. Kaltoinkohtelun taustalla voi olla myös molemminpuolinen riippuvuussuhde tekijän ja uhrin välillä. Tällaisissa tilanteissa sosiaalityöntekijän mahdollisuudet saada tilanteesta muutosta aikaan ovat hyvin vähäiset ja sen vuoksi aiheesta tarvitaan enemmän tutkimusta, jotta erilaisia puuttumisen keinoja voitaisiin kehittää lisää. Tämän tutkielman pyrkimys on myös omalta osaltaan täyttää tätä tutkimuksellista aukkoa.

Gerontologisen sosiaalityön ohella ikääntyneiden kaltoinkohteluun liittyvät ongelmat on nähty myös kolmannella sektorilla. Esimerkiksi Suvanto ry – Turvallisen vanhuuden puolesta on työskennellyt ikääntyneiden luottamuksellisissa suhteissa tapahtuvan kaltoinkohtelun ehkäisemiseksi. Kyseinen yhdistys tekee moniammatillista yhteistyötä paikallisten viranomaisten ja vanhus- ja väkivaltatyön organisaatioiden kanssa. Kolmannen sektorin toimijana yhdistyksen toiminta on kuitenkin jatkuvasti riippuvainen saatavista avustuksista, joten toiminta mukautuu sen mukaan. Esimerkiksi tällä hetkellä auttava puhelin Suvanto-linja ja lakineuvonta ovat toistaiseksi tauolla rahoituksen vähentymisen seurauksena. (Suvanto ry, 2021.)

2.4 Ikääntyneeseen kohdistuvan väkivallan monet määritelmät

Bridget Penhale (2003, 164) mukaan ilmiönä iäkkääseen kohdistuvaa kaltoinkohtelua kuvattiin ensimmäisen kerran 1970-luvulla, mutta ilmiö pysyi vielä pitkään sen jälkeen piilossa. Esimerkiksi Isossa-Britanniassa ja useissa muissa maissa ongelmaa ryhdyttiin käsittelemään vasta 1980-luvun lopulla ja varsinaisen ongelman tunnustaminen ja huomioiminen venyi aina 1990-luvun puoliväliin asti (Penhale 2003, 164–165; Krug ym. 2005, 145). Ylinen ja Rissanen (2005, 58) mukaan ilmiön piilossa pysyminen on voinut johtua muun muassa siitä, että sitä pidettiin ja pidetään edelleenkin vaikeasti hahmotettavana. Esimerkiksi käsitteistön vakiintumattomuus voi olla yksi syy ilmiön ymmärtämisen hankaluuteen (Penhale 2003, 165; Ylinen & Rissanen 2005, 58). Kaltoinkohtelun ohella suomen kielessä käytetään myös käsitteitä *perheväkivalta*, *laiminlyönti* ja *pahoinpitely*. Englanninkielisiä käsitteitä ovat *elder abuse*, *mistreatment*, *maltreatment* ja *neglect*. (Ylinen & Rissanen 2005, 58.)

Alkuun ikääntyneisiin kohdistuvaan kaltoinkohteluun suhtauduttiin enemmänkin ikääntymiseen liittyvänä ongelmana ja se nähtiin vain sosiaalisen hyvinvoinnin kysymyksenä. Vasta myöhemmin sen ymmärrettiin liittyvän myös terveydenhuoltoon ja rikosoikeusjärjestelmään. (Krug ym. 2005, 145.) Lisäksi ikääntyneisiin kohdistuvaa kaltoinkohtelua on aluksi käsitelty samankaltaisena ilmiönä kuin lapsiin kohdistuvaa pahoinpitelyä (Penhale 2003, 178). Kaiken kaikkiaan ikääntyneiden kaltoinkohtelu on maailmanlaajuisesti merkittävä ongelma, jolla on omat ominaispiirteensä, jotka erottavat sen muista väkivallan muodoista. (Penhale 2003, 178; Pillemer ym. 2016, 194.) Maailman terveysjärjestön, WHO:n (2002) määritelmän mukaan ikääntyneisiin kohdistuva kaltoinkohtelu ilmenee fyysisenä, psyykkisenä, seksuaalisena tai taloudellisena kaltoinkohteluna ja se voi olla tarkoituksellisesta tai tahatonta laiminlyöntiä. Aila Vallejo Medinan, Sirpa Vehviläisen, Ulla-Maija Haukan, Virpi Pyykön ja Sirkka-Liisa Kivelän (2007, 327) mukaan lyhyesti sanottuna ikääntyneen kaltoinkohtelussa on kyse toisen ihmisen ikääntyneelle aiheuttamasta vahingosta tai harmista. Kuitenkin riippumatta siitä, millä nimityksellä ikääntyneeseen kohdistuvaa väkivaltaa kutsutaan, se aiheuttaa aina tarpeetonta kärsimystä (Krug ym. 2005, 147).

Krugin ym. (2005) toimittamassa WHO:n raportissa väkivallasta käytetään määritelmää, jossa fyysisellä voimalla tai vallan tahallisella käytöllä tai sillä uhkaamisella aiheutetaan muun muassa fyysisiä tai psyykkisiä vammoja tai se johtaa perustarpeiden tyydyttämättä jäämiseen. Määritelmässä väkivalta ei liity sen lopputulokseen vaan itse tekoon. Väkivaltaisen teon luonnetta laajennetaan ottamalla valta fyysisen voimankäytön rinnalle, jolloin tavanomaisina pidettyjä väkivallan tekoja voidaan tarkastella myös valtasuhteen näkökulmasta. Näin saadaan esille laiminlyönti ja tekemättä jättäminen ja voidaan tehdä näkyväksi sellaista väkivaltaa,

joka ei välttämättä johda näkyviin vammoihin vaan on piilevää, mutta saattaa samalla kuormittaa uhrin läheisiä ja terveydenhuoltojärjestelmää. (Krug ym. 2005, 21–22.)

Alizadeh-Khoein ym. (2014, 544) mukaan ikääntyneen kaltoinkohtelulle ei ole olemassa yhtä ainoaa määritelmää. Kaltoinkohtelun määritelmät voivat vaihdella tutkijan ja tutkimuksen mukaan riippuen siitä, mistä näkökulmasta tutkimus on toteutettu, esimerkiksi kaltoinkohtelun uhrin vai kaltoinkohtelijan näkökulmasta. De Donderin ym. (2011) mukaan määritelmässä painottuu kaltoinkohtelun tapa eli onko kyseessä psyykinen vai fyysinen kaltoinkohtelu vai johtuuko kaltoinkohtelu jonkinlaisesta laiminlyönnistä. Myös se, kuka kaltoinkohtelee, vaikuttaa määritelmään sekä kaltoinkohtelijan ja uhrin välinen suhde. Läheissuhteissa uhri usein luottaa kaltoinkohtelijaan ja on hänestä riippuvainen. Kaltoinkohtelu voi olla myös tahatonta, jolloin teko saattaa olla väärinkäsityksen seurausta. (De Donder ym. 2011, 130.)

Penhalen (2003) mukaan suurin osa väkivallan ja hyväksikäytön kohteeksi joutuvista ikääntyvistä henkilöistä on naisia eikä tämä selity ainoastaan epätasaisilla väestöosuuksilla. Ikääntyneiden kaltoinkohtelulla onkin yhtymäkohtia erityisesti naisiin kohdistuvaan kotiväkivaltaan. Penhalen mukaan on kuitenkin huomioitava, että naisiin useammin kohdistuva fyysinen kaltoinkohtelu voi aiheuttaa helpommin hoidon tarvetta, joten tapaukset tulevat sitä kautta todennäköisemmin viranomaisten tietoon. Mahdollisesti miehiin kohdistuvat muut kaltoinkohtelun muodot, kuten esimerkiksi laiminlyönti, joka on miesten kohdalla naisia yleisempää, saattavat jäädä helpommin huomaamatta. Naiset voivat myös hakea kaltoinkohtelutapauksissa apua useammin kuin miehet. Perhepiirissä kaltoinkohtelijoita voivat olla puoliset, aikuiset lapset sekä muut sukulaiset. Ikääntyneillä kaltoinkohtelun riskiä lisää asuminen yhdessä toisen kanssa. (Penhale 2003, 167–169, 178.)

Myös Perttu (2017) ottaa kantaa sukupuolieroon kaltoinkohtelutapauksissa. Vaikka sukupuoliero lähisuhdeväkivallassa ei ole ikääntyneiden kohdalla yhtä selkeä kuin nuoremmissa ikäluokissa, kohdistuu väkivallan uhka kuitenkin useimmin naisiin. Kyse voi myös Pertun mukaan olla esimerkiksi pitkään jatkuneesta parisuhdeväkivallasta, jota ikääntyneen lapsi voi jatkaa aikuistuttuaan.

2.5 Kaltoinkohtelun eri muodot

Ikääntyneiden kaltoinkohtelu jaetaan yleisesti kuuteen eri kategoriaan. Joissain tapauksissa voi ilmetä vain yhtä kaltoinkohtelun muotoa, kun taas jotkut tapaukset käsittävät useampia samanaikaisia kaltoinkohtelun tapoja. Selkeiden rajanvetojen tekeminen eri kaltoinkohtelun muotojen välille voi olla vaikeaa. Namkee G. Choi ja James Mayer (2000) jakavat ikääntyneisiin kohdistuvan kaltoinkohtelun seuraavalla

tavalla. Fyysinen hyväksikäyttö tarkoittaa fyysistä pahoinpitelyä, josta jää usein näkyvät jäljet. Seksuaalinen hyväksikäyttö tai epäselvä seksuaalinen koskettelu, jotka voidaan kategorisoida erilliseksi kaltoinkohtelun tavaksi tai sisällyttää fyysiseen hyväksikäyttöön. Emotionaalinen ja psykologinen hyväksikäyttö, joka aiheuttaa uhrille ahdistusta ja nöyryytystä tai loukkaa, pelottaa ja häiritsee häntä. Taloudelliseen ja aineelliseen hyväksikäyttöön kuuluu uhrin varojen ja omaisuuden laiton tai epäasianmukainen käyttö. Lisäksi hoidon, ravitsemuksen ja lääkityksen laiminlyönti katsotaan kaltoinkohteluksi. (Choi & Mayer 2000, 8.) Simon Biggs, Jill Manthorpe, Anthea Tinker, Melanie Doyle ja Bob Erens (2009, 5) jakavat Penhalen (2003, 165) ja Choin (2018, 253) tavoin ikääntyneiden kaltoinkohtelun taloudelliseen, psyykkiseen, fyysiseen ja seksuaaliseen kaltoinkohteluun sekä laiminlyöntiin. Lisäksi kaltoinkohtelu voi olla myös institutionaalista (De Donder ym. 2011, 130). Esimerkiksi palvelujen epääminen ja ikäsyrijintä luokitellaan rakenteelliseksi kaltoinkohteluksi (Luoma ym. 2018).

Laiminlyönti

Isolan ja Backmanin (2004, 96) mukaan kaltoinkohtelun muodoista kaikista vaikeinta on määritellä hoidon laiminlyönti, joka tapahtuu hyvin helposti myös tahattomasti. Kivelä (2012, 152) käyttää tahallisesta hoidon laiminlyönnistä nimitystä aktiivinen laiminlyönti ja tahattomasta laiminlyönnistä passiivinen laiminlyönti. Aktiivinen-passiivinen-jaottelua käytetään myös kuvaamaan eroa fyysisen väkivallan ja hoidon laiminlyönnin välillä (Vallejo Medina ym. 2007, 327). Kirjallisuuden perusteella ikääntyneen laiminlyönti tarkoittaa puutteita esimerkiksi pukeutumisessa, hygienian hoidossa, ravinnon tai välttämättömien lääkkeiden antamisessa. Tahaton hoidonlyönti voi johtua esimerkiksi kotona omaistaan hoivaavan omaisen tiedonpuutteesta, väsymyksestä, välinpitämättömyydestä tai hoitajan päihde- ja mielenterveysongelmista. Hoitamisesta voidaan jopa kieltäytyä kokonaan. (Perttu 1999, 15; Perttu 2017, 10–11; Isola & Backman 2004, 96; Krug ym. 2005, 147; Kivelä 2012, 152; Lähdesmäki & Vornanen 2014, 341.) Ikääntyneisiin kohdistuvaa laiminlyönti saatetaan rinnastaa lapsiin kohdistuvaan laiminlyöntiin samankaltaisuuksien vuoksi. Tähän voi kuitenkin liittyä ikääntymiseen liittyviä syrjiviä ja aliarvioivia asenteita, kun avun ja hoidon tarpeen ajatellaan vähentävän ikääntyneen toimivaltaisuutta ja kyvykkyyttä. (Perttu 2017, 10–11.)

Fyysinen kaltoinkohtelu

Fyysinen väkivalta on vamman tai fyysisen kivun tuottamista. Se voi ilmetä myös fyysisenä pakottamisena. Lisäksi aikomus aiheuttaa fyysistä kärsimystä katsotaan fyysiseksi väkivallaksi. Käytännössä fyysinen väkivalta ilmenee muun muassa tönimisenä, lyömisenä, repimisenä ja puristamisena. (Perttu 1999, 13; Isola & Backman

2004, 95; Vallejo Medina ym. 2007, 327; Kivelä 2012, 152; Figueredo Borda & Zabalegui Yarnoz 2015, 167.) Myös mekaaninen rajoittaminen virheellisesti toteutettuna ja kipua aiheuttavana on fyysistä kaltoinkohtelua. Mekaaninen rajoittaminen tarkoittaa esimerkiksi erilaisten vöiden käyttöä, jolla estetään ikääntynyttä putoamasta tuolista. Mekaaniseksi rajoittamista on myös sängynlaitojen nosto, joka estää ikääntynyttä nousemasta vuoteesta omin avuin. Levotonta, käytöshäiriöistä kärsivää muistisairasta voidaan kuitenkin joutua rauhoittamaan antamalla hänelle psyykenlääkkeitä. Väärin käytettynä ja annosteltuna tässä on kyse kuitenkin rajoittamisesta ja voidaan puhua myös kemiallisesta kaltoinkohtelusta. (Kivelä 2012, 152–153, 161; Melchiorre, Penhale & Lamura 2014, 921.)

Seksuaalinen kaltoinkohtelu

Ikääntyneisiin kohdistuvasta seksuaalisesta kaltoinkohtelusta on verrattain vähän tietoa suhteessa muihin kaltoinkohtelun muotoihin (Perttu 2017, 11). Seksuaalinen kaltoinkohtelu on seksuaalista pahoinpitelyä ja se käsittää kaiken seksuaalisen kontaktin, johon ikääntynyt ei ole antanut suostumusta tai joita hän ei alentuneen toimintakykynsä vuoksi enää ymmärrä, kuten myös seksuaaliset aktiviteetit, jotka nöyryyttävät, uhkaavat tai ahdistavat häntä (Perttu 1999, 13; Kivelä 2012, 152). Brian J. Taylorin, Campbell Killickin, Marita O'Brienin, Emer Begleyn ja Janet Carter Anandin (2014, 228–229, 234) mukaan seksuaalista kaltoinkohtelua ei kuitenkaan välttämättä ymmärretä aina kaltoinkohteluksi, koska se ole niin yleistä kuin muut kaltoinkohtelun muodot. Seksuaalisen kaltoinkohtelun havaitsemista voi myös vaikeuttaa ageistinen suhtautuminen, jossa seksuaalisuuden ei katsota enää kuuluvan ikääntyneen elämään (McClennen, Keys & Dugan-Day 2016, 316).

Psyykinen kaltoinkohtelu

Psyykinen kaltoinkohtelu ilmenee henkisen kivun tuottamisena, jota aiheutetaan muun muassa uhkailemalla, kiristämällä, nöyryyttämällä tai ikääntynyttä lapsenomaistamalla. Myös välinpitämättömyys, huomiotta jättäminen, eristäminen ja tarkkailun alle asettaminen ovat psyykkistä kaltoinkohtelua. (Perttu 1999, 13; Isola & Backman 2004, 95; Vallejo Medina ym. 2007, 327; Kivelä 2012, 152; Melchiorre, Penhale & Lamura 2014.) Iäkkään kiusaaminen sekä manipuloiminen tekemään jotain vastentahtoisesti täyttää psyykkisen kaltoinkohtelun tunnusmerkit. Ikääntynyttä voidaan esimerkiksi painostaa muuttamaan ympärivuorokautiseen hoivaan. Lisäksi henkistä painetta ilmenee tilanteissa, joissa ikääntynyt kokee, ettei uskalla sanoa ei seurausten pelossa. (Taylor ym. 2014, 232, 238.) Psyykkisen väkivallan torjuminen on ikääntyneelle lähes mahdotonta. (Isola & Backman 2004, 95.) Psyykkisen kaltoinkohtelun kohteena voi olla hoidettavan sijasta myös hoitaja (Ylinen & Rissanen 2005, 60).

Taloudellinen kaltoinkohtelu

Taloudellinen hyväksikäyttö on ikääntyneen varojen epäasianmukaista käyttöä ilman hänen suostumustaan. Ikääntyneen kiristäminen ja hänen varojensa hävittäminen kuuluu myös taloudellisen hyväksikäytön piiriin. Esimerkki taloudellisesta hyväksikäytöstä on myös omaisten taholta tuleva painostus asunnon myyntiin ikääntyneen sairastuessa ja joutuessa hoitoon pidemmäksi aikaa. Myös ikääntyneen omien rahojen käyttämisen estäminen on taloudellista kaltoinkohtelua. (Perttu 1999, 14; Isola & Backman 2005, 96–96, Luoma ym. 2011, 28.) Lisäksi edunvalvojan aseman väärinkäyttö lasketaan taloudelliseksi kaltoinkohteluksi (Perttu 1999, 14).

Yhteiskunnallinen ja rakenteellinen kaltoinkohtelu

Edellä olevat kaltoinkohtelun muodot ovat tyypillisiä läheissuhteissa ilmeneviä kaltoinkohtelun muotoja, mutta on hyvä ymmärtää, että kaltoinkohtelua voi tapahtua myös yhteiskunnan taholta. Yhteiskunnan taholta tulevan kaltoinkohtelun voi nähdä äärimmäisenä ikä syrjinnän muotona, mikä tarkoittaa muun muassa puutteita lainsäädännössä ikä syrjinnän tunnistamiseksi ja ehkäisemiseksi. Konkreettisia esimerkkejä yhteiskunnallisesta kaltoinkohtelusta ovat kunnan asumisyksiköissä ja kotihoidossa tapahtuvat hoidon laiminlyönnit tai palveluista tehtävät väärät päätökset, jotka perustuvat virheelliseen tietoon. (Kivelä 2012, 152, 163–165.) Myös politiikka voi olla ikääntyneitä kohtaan negatiivista (Luoma ym. 2011, 9). Rakenteellinen kaltoinkohtelu ilmenee esimerkiksi siten, että julkisia palveluja myönnetään niukkuusperiaatteella eli hyvin vähän ja mahdollisimman pienelle joukolle (Koskiahho 2017).

3 NÄKÖKULMIA KALTOINKOHTELUUN

3.1 Kaltoinkohtelulle altistavia tekijöitä

Kimmo Jokinen (2013) sanoo perhepoliittisten syiden johtaneet siihen, että ikääntyneiden kotona asumista suositaan laitoshoidon sijaan siitä huolimatta, että ikääntyneiden hoiva Suomessa on pitkälti julkisen sektorin vastuulla. Tämä on hänen mukaansa johtanut keskusteluihin omaishoivan ja sukupolvisopimusten kysymyksistä. Esimerkiksi yksi edellisen, Juha Sipilän hallituskauden 26 kärkihankkeesta oli vuosina 2016–2018 toteutettu Kehitetään ikäihmisten kotihoitoa ja vahvistetaan kaikenikäisten omaishoitoa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019). Laura Kalliomaa-Puhan (2017, 230–231) mukaan ikääntyneen hoivaan vaikuttavatkin suuresti omaisten mahdollisuudet auttaa, vaikka lainsäädännössä perheen roolin katsotaan olevan vähäinen eivätkä lapset ole Suomessa juridisesti vastuussa vanhempiensa tai isovanhempiensa elatuksesta. Tämä ei Kalliomaa-Puhan mukaan kuitenkaan poista olemassa olevaa moraalista vastuuta ja julkisten palvelujen niukkuuden vuoksi perheet ovatkin ottaneet enenevässä määrin vastuuta ikääntyneiden hoivasta. Liina Sointu (2016, 171) tuo esille, että esimerkiksi puolisoaan kokonaisvaltaisesti kotona hoivaavat kokevat yhdessä olemisen hyvin tiiviiksi, joka on pitkään yhdessä olleelle parille luontevaa, mutta toisaalta kuitenkin myös hyvin sitovaa ja ristiriitaista. Sointu jatkaa, että hoidettavan hoivan tarve ei pahimmassa tapauksessa mahdollista hoivaajalle enää lainkaan kodin ulkopuolista sosiaalista elämää ja tällaisessa tilanteessa hoivaajan mahdollisuudet itsestään huolehtimiseen ovat vähäiset.

Arja Isolan ja Kaisa Backmanin (2004, 97) mukaan kaltoinkohtelun näkyväksi tekeminen on vaikeaa muun muassa sen vuoksi, että useissa perheen sisäisissä kaltoinkohtelutapauksissa sekä omainen että ikääntynyt kieltävät kaltoinkohtelua

tapahtuneen. Luoman ym. (2011) mukaan sukupolvien välisiä suhteita voidaan joutua määrittelemään uudelleen perhesuhteen muuttuessa hoivasuhteeksi toisen osapuolen ikääntyessä ja avuntarpeen kasvaessa. Esimerkkinä tällaisesta tilanteesta voi olla omaisten ymmärtämättömyys iäkkään muistisairaudesta ja sen vaikutuksista, joka voi muuttaa merkittävästikin aikaisempia suhteita ja saattaa lopulta johtaa kaltoinkohteluun. Omaiset voivat esimerkiksi rajata muistisairaahan oikeuksia ja mahdollisuuksia vaikuttaa omaan elämäänsä. Muistisairas on kuitenkin edelleen täysivaltainen yhteiskunnan jäsen, jonka omat mielipiteet tulee huomioida eikä häntä voi muistisairauteen vedoten pakottaa tekemään asioita, joita hän ei halua tehdä tai estää tekemästä asioita, joita hän haluaa. (Luoma ym. 2011, 33.)

Ikääntyneiden hoivasta puhuttaessa on tärkeää huomioida ero omaishoidon ja omaishoivan välillä. Sointu (2016, 20) on tutkinut puolisoaan kotonaan hoivaavia puolisoita ja tuo esille, että käsitteitä omaishoiva ja omaishoito käytetään usein toistensa synonyymeinä, vaikka kyse on kahdesta eri asiasta. Omaishoiva on Soinnun mukaan omaishoitoa huomattavasti laajempi käsite, joka sisältää hyvin kokonaisvaltaisesti läheisen fyysisistä, psyykkisistä ja sosiaalisista tarpeista huolehtimisen. Omaishoitoa sen sijaan ohjaa laki omaishoidon tuesta (937/2005) ja se määrittää omaishoitajan kunnan kanssa omaishoitotosopimuksen tehneeksi henkilöksi. Omaishoitotosopimus edellyttää tiettyjen hoidollisten kriteereiden täyttymistä. Näin ollen virallinen omaishoito on aina samalla myös omaishoivaa, mutta omaishoiva ei kaikissa tapauksissa ole omaishoitoa (Sointu 2016, 20). Hoppanian ym. (2016, 137) mukaan omaishoitotosopimus tarkoittaa käytännössä rahallista etuutta ja palveluja, mutta kunnan on kiinnitettävä huomiota myös omaishoitajien jaksamiseen. Liisa Ahonen (2017) on raportoinut vuonna 2017 toteutetusta kyselystä omaishoitajille Keski-Pohjanmaan alueella, joka on ollut osa hallituksen kärkihankkeita. Ahosen raportin mukaan suurin osa kyselyyn vastannuista koki jaksavansa hyvin tai melko hyvin haasteita kokevien osuuden jäädessä pienemmäksi. Raportista käy ilmi, että tästä haasteita kokevien joukosta suurin osa oli ikääntyneiden omaishoitajia ja juuri puolison hoitaminen koettiin hyvin raskaaksi ja yksinäiseksi.

Myös Sirkka Perttu (1999) ja Sirkka-Liisa Kivelä (2012) tuovat esille yhdessä asuvan iäkkään pariskunnan kaltoinkohteluriskin, joka johtuu toisen toimintakyvyn heikentymisestä ikääntyneen hoivaavan voimavarojen ollessa heikommat kuin nuoremman hoitajan. Lisäksi ikääntyneen pariskunnan eristäytyneisyys on kaltoinkohtelun mahdollisuutta lisäävä tekijä. Kaltoinkohtelu voi ilmetä näissä tapauksissa esimerkiksi hoidon laiminlyöntinä. (Perttu 1999, 12; Kivelä 2012, 154–158.) Ikääntyneiden perheissä voi olla myös samalla tavalla ongelmia kuin nuoremmissakin perheissä, mikä on tärkeää ymmärtää. Parisuhteen ristiriidat tai ongelmat muissa perhesuhteissa voivat vaikeuttaa avunsaamista. (Seppänen 2017, 257.)

Ikääntyneen parisuhteessa kokema kaltoinkohtelu voi olla myös jatkoa jo nuoruudessa alkaneelle perheväkivallalle, joka pahentuu tai se voi vasta alkaa esimerkiksi eläkkeelle jäädessä, roolien, seksuaalisten tai terveydellisen muutosten ilmetessä parisuhteessa (Perttu 2017, 10). Leena Lähdesmäen ja Leena Vornasen (2014) mukaan ikääntyneen sosiaalisten vaikeuksien ja sosiaalisen eristytymisen taustalla voi piillä esimerkiksi ikähuonokuuloisuus, minkä vuoksi ikääntynyt ei saa enää toisen henkilön puheesta selvää. Tämä voi johtaa siihen, että ikääntynyt alkaa karttaa sosiaalisia tilanteita, koska erityisesti ryhmäkommunikointitilanteista voi olla hyvin vaikea selviytyä. (Lähdesmäki & Vornanen 2015, 249–251.)

Kivelän (2012) mukaan fyysiseltä ja kognitiiviselta toimintakyvyltään heikkokuntoiset ikääntyneet voivat joutua myös samassa asunnossa asuvan tai omaishoitajana toimivan lapsensa kaltoinkohtelemaksi tilanteissa, joissa lapsella on esimerkiksi alkoholiongelmia, työttömyyttä tai hän on taloudellisesti riippuvainen vanhemmastaan. Tämä voi ilmetä esimerkiksi taloudellisen avun vaatimisena. (Kivelä 2012, 154; Seppänen 2017, 257.) Ikääntyneisiin kohdistuvaan kaltoinkohteluun liittyvät vallan ja kontrollin kysymykset ovatkin hyvin monimutkaisia, koska ikääntynyt voi olla riippuvainen omaiseltaan saamastaan avusta ja huolenpidosta samalla kun kaltoinkohtelija on taloudellisesti tai henkisesti riippuvainen ikääntyneestä. Lisäksi ikääntynyt voi myös itse olla väkivaltainen omaistaan kohtaan muistisairauteen tai muuhun terveydentilan heikkenemiseen liittyvien syiden vuoksi. (Perttu 2017, 10.)

Satu Ylinen ja Sari Rissanen (2005) ovat tutkineet ikääntyneisiin kohdistuvaa kaltoinkohtelua ja menetelmiä, joita sosiaalityöntekijät käyttävät työskennellessään kaltoinkohtelua kokeneiden asiakkaiden kanssa. Tutkimuksen mukaan gerontologista sosiaalityötä tekevät kohtaavat työssään ikääntyneitä, jotka ovat kohdanneet henkistä, ruumiillista, taloudellista tai seksuaalista kaltoinkohtelua. Tekoon on usein syyllistynyt ikääntyneen lähiomainen. Kaltoinkohtelun taustalla on usein omaisen päihde- tai mielenterveysongelmia. Myös omaishoitotilanteiden kuormittavuus osoittautui kaltoinkohtelun riskitekijäksi. Työssä käytettävät menetelmät määrittyvät työlle asetettujen tehtävien ja asiantuntijuuden kautta. Yhtenä sosiaalityön menetelmänä tutkittavat nostivat esille hienovaraiset haastattelumenetelmät ja vuorovaikutustaidot niin kaltoinkohtelun kohteen kuin tekijänkin kanssa. Kaltoinkohteluun liittyvät aikaisemmat perheen sisäiset tapahtumat kuitenkin vaikeuttavat tutkimuksen mukaan kaltoinkohteluun puuttumista ja joissain tapauksissa kaltoinkohtelu jopa sivuutettiin kokonaan. (Ylinen & Rissanen 2005, 57, 59–60.)

3.2 Kansainvälistä tutkimusta

Tova Band-Winterstein ja Zvi Eisikovits (2009, 168–177) ovat tutkineet ikääntyneiden naisten kokemuksia, jotka ovat kärsineet perheväkivallasta suurimman osan elämästään. Tutkimukseen osallistui 40 Israelissa asuvaa juutalaisparia. Tutkijat analysoivat lähisuhteessa tapahtuvan väkivallan muotoja ja jatkuvuutta kaltoinkohtelijan ja kaltoinkohtelun kohteen ikääntyessä. Tutkimustulokset kertovat mitä moninaisimmista tavoista, joilla perheväkivaltaa on ilmennyt vuosien ajan. Parien nykyistä tilannetta oli mahdollista ymmärtää vain peilaamalla sitä heidän aikaisempaan historiaansa. Tutkimuksen mukaan aikaisempien tapahtumien kumulatiivisen ulottuvuuden ymmärtäminen on edellytys vuorovaikutuksen ymmärtämiselle ikääntymisen ja väkivallan välillä. Tutkimuksesta oli myös havaittavissa eroja ikääntyneiden miesten ja naisten väkivallan kokemusten välillä. Pariskunnan osapuolet näkivät tilanteet ja suhtautuivat niihin hyvin eri tavoin. Tästä syystä tutkijat muistuttavat ammattilaisia ottamaan huomioon kummankin osapuolen kokemukset ja kärsimyksen huomioon.

Brian J. Taylor, Cambell Killick, Marita O'Brien, Emer Begley ja Janet Carter-Anand (2014, 229–231) tutkimuksen tarkoitus oli selvittää yli 65-vuotiaiden käsityksiä ikääntyneiden kaltoinkohtelusta. Tutkimukseen osallistui eri puolilta Pohjois-Irlantia ja Irlannin tasavaltaa. Osallistujat nostivat merkittäväksi perheiden välisiä suhteita heikentäväksi seikaksi ikääntyneiden yhteiskunnallisen kunnioituksen vähenemisen ja yhteiskunnallisen aseman heikentymisen. Osallistujien mukaan tämä ilmeni muun muassa vähättelevänä asenteena ja huonona kohteluna, koska "vanhan ihmisen" ei uskota kykenevän enää oppivan uusia asioita tai työskentelevän kuten ennen. Vanhalta näyttämisen ajateltiin johtavan siihen, että perhe ja koko yhteiskunta pitävä heitä tyhminä ja vajaavaltaisena. Kunnioituksen puutteen nähtiin johtavan myös siihen, että lapsenlapset kohtelivat isovanhempiaan tyyneästi. Tyyneen ja väheksyvän käytöksen nähtiin pikkuhiljaa voivan muuttua salakavalasti psyykkiseksi kaltoinkohteluksi, jonka tunnistaminen ja myöntäminen on uhrille vaikeaa etenkin tilanteessa, jossa ikääntyneet ovat riippuvaisia muiden perheenjäsenten hoivasta.

Mahtab Alizadeh-Khoei, Farshad Sharifi, Syeda Zakia Hossain, Hossein Fakhrzadeh ja Zahra Salimi (2014, 549–552) ovat tutkineet ikääntyneiden kaltoinkohtelun esiintyvyyttä ja riskitekijöitä Iranissa. Tutkimukseen osallistui 300 yli 60-vuotiasta henkilöä. Heidät haastateltiin heidän kodeissaan ja heiltä kerättiin tietoa kaltoinkohtelun riskitekijöistä, jotka oli jaettu neljään pääluokkaan: psykologiseen, taloudelliseen, fyysiseen kaltoinkohteluun ja laiminlyöntiin. Taloudellinen riippuvuus lapsista, naissukupuoli ja alhainen koulutus olivat tutkimuksen mukaan yhteydessä ikääntyneiden kaltoinkohteluun. Tutkimuksesta käy ilmi, ettei Iranissa ole

sosiaaliturvajärjestelmää, joka tukisi ikääntyneitä, mikä aiheuttaa riippuvuutta lapsista.

Maria Gabriella Melchiorren, Bridget Penhalen ja Giovanni Lamuran (2014, 924–926) tutkimuksen mukaan Italiassa ikääntyneiden kaltoinkohtelusta kärsii noin 10–14 % ikääntyneestä väestöstä. Valtaosa uhreista on naisia, etenkin vanhimmissa ikäluokissa. Kaltoinkohtelun eri muodoista korostuvat erityisesti psyykkinen ja taloudellinen kaltoinkohtelu. Myös fyysinen rajoittaminen nousee esille. Kaltoinkohtelua esiintyy kotona erityisesti tilanteissa, joissa omaishoitaja on uupunut, mutta tällaiset tilanteet jäävät helposti myös piiloon. Italiassa sukulaiset ovat useimmiten vastuussa ikääntyneiden omaistensa hoidosta, mutta keskustelua kaltoinkohtelusta vältellään herkästi ja tämä osaltaan vaikuttaa kaltoinkohtelutapausten aliraportointiin. Julkisen keskustelun puute vaikuttaa siihen, että ikääntyneiden kaltoinkohtelun ehkäiseminen ja siihen puuttuminen on vaikeaa. Tutkimuksen mukaan kaltoinkohtelun ehkäiseminen edellyttäisi selkeää ikääntyneille kohdennettua tiedottamista siitä, mitä ikääntyneiden kaltoinkohtelu tarkoittaa.

Hülya Kulakçı Altıntaş ja Gülbahar Korkmaz Aslan (2020, 7–9) ovat tutkineet kotona asuviin ikääntyneisiin kohdistuvan kaltoinkohtelun esiintyvyyttä ja riskitekijöitä Turkissa. Tutkimukseen osallistui 691 ikääntynyttä. Tulosten mukaan yleisempiä kaltoinkohtelun muotoja ovat laiminlyönti ja psyykkinen kaltoinkohtelu, kolmanneksi yleisempänä esiintyi taloudellinen kaltoinkohtelu. Näissä tapauksissa tekijä oli useimmiten uhrin lapsi, kun taas fyysisen kaltoinkohteluun syyllistyi useammin lapsen puoliso. Tulos voi tutkijoiden mukaan johtua siitä, että muista kaltoinkohtelun muodoista on helpompi keskustella kuin fyysisestä kaltoinkohtelusta, jonka myöntäminen voi vahingoittaa uhrin mainetta. Turkissa perhesuhteet ovat perinteisesti olleet tiiviit ja lasten on odotettu kunnioittavan vanhempiaan ja huolehtivan heistä. Ikääntyneiden kaltoinkohtelua ei uskota maassa edes tapahtuvan eikä perheen sisäisistä asioista ole suositeltavaa keskustella ulkopuolisten kanssa, mikä voi myös osaltaan vaikuttaa tutkimustuloksiin. Tutkijat tuovat kuitenkin esille Turkissa tapahtuvat kulttuuriset muutokset, kuten perhekokojen pientymisen, asumisen pienemmissä asunnoissa ja naisten työssä käynnin yleistymisen. Ristiriita vanhojen traditioiden ja nykyisyyden välillä voi lisätä kaltoinkohtelun riskiä. Tutkimuksen mukaan riskitekijät kaltoinkohtelun uhriksi joutumiselle olivat yli 75-vuoden ikä, matala koulutustaso, oman asunnon ja tulojen puute sekä huonot suhteet perheenjäseniin.

Sarah R. Meyerin, Molly E. Lasaterin ja Claudia Carcía-Morenon (2020, 37) tutkimuksen mukaan ikääntyneiden kohtaamaan väkivaltaan puuttuminen edellyttää väkivallan dynamiikan parempaa ymmärrystä, joten he tutkivat systemaattisen kirjallisuuskatsauksen keinoin aikaisempaa tutkimusta, jota ikääntyneisiin naisiin kohdistuvasta väkivallasta oli tehty. Tutkimustulosten mukaan naisten kokema

lähisuhdeväkivalta jatkuu myös myöhemmällä iällä ja tilanne voi pahentua kumppanin jäädessä eläkkeelle tai sairastuessa muistisairauteen. Lisäksi tutkimuksesta käy ilmi, että kääntymisen myötä puolison fyysinen väkivalta voi vähentyä psyykkisen ja taloudellisen hyväksikäytön ja hallitsevan käytöksen lisääntyessä. Tutkimuksen mukaan naiset kokivat sosiaalisten normien vaikuttavan vahvasti heidän päätöksiinsä pysyä kaikesta huolimatta yhdessä kaltoinkohteleavan kumppanin kanssa, koska esimerkiksi häpeä ja halu suojella lapsia oli niin voimakas.

3.3 Kaltoinkohtelua selittäviä teorioita

Terry Fulmerin, Lisa Guadagnon, Carmel Bitondo Dyerin ja Marie Therese Connollyn (2004, 297) mukaan ikääntyneiden kaltoinkohtelua on pyritty selittämään erilaisten teorioiden avulla jo hyvin pitkään, mutta tästä huolimatta ei ole selkeää näyttöä siitä, mitkä teorit toimivat ja mitkä eivät. Tutkijoiden mukaan jotkut teorioista on johdettu lasten hyväksikäyttöä koskevista malleista eikä ole täysin selvää, missä määrin ne soveltuvat ikääntyneiden kaltoinkohtelun tarkasteluun.

Yhtenä selittävänä teoriana pidetään sosiaalisen oppimisen teoriaa, jonka mukaan väkivaltainen käyttäytymismalli opitaan jo lapsuudessa kotona. Opittu malli otetaan myöhemmin elämässä käyttöön vaikeissa elämäntilanteissa, jolloin se siirtyy jälleen sukupolvelta toiselle. (Perttu 1999, 16; Ylinen & Rissanen 2005, 58; Kivelä 2012, 158.) Teoriaa on sovellettu muun muassa avioliitossa tapahtuvan väkivallan tarkastelemiseen ja selittämiseen. Sharon Wofford Mihalicin ja Delbert Elliottin (1997, 44) tutkimuksen tulokset tukevat sosiaalisen oppimisen teorian mukaista selitystä aikuisten väkivaltaiselle käytökselle avioliitossa. Tutkimuksen mukaan varhaisen väkivallan kokemusten vaikutus poikkeasi naisten ja miesten välillä. Myös Amir Abbassi ja S. Dean Aslinia (2010, 23) ovat tutkineet perheväkivaltaa sosiaalisen oppimisen teorian näkökulmasta. Niin ikään heidän tutkimustuloksensa tukevat väkivaltaisen käytöksen oppimista lapsuudessa ja siirtymistä jälleen heidän jälkeläisilleen. Tutkijoiden mukaan sen ymmärtäminen, miten perheväkivallan malli siirtyy sukupolvelta toiselle auttaa työskentelyssä väkivaltaisesti käyttäytyvien pariskuntien kanssa ja katkaisemaan väkivallan jatkumisen kierteen.

Joan C. McClennenin, Amanda Keysin, Amanda ja Michele L. Dugan-Dayn (2016) mukaan behavioristiseen oppimisteoriaan perustuvan sosiaalisen vaihdon teorian mukaan ihmisten välisiin vuorovaikutustilanteisiin liittyy palkintoja ja rangaistuksia. Ikääntyneiden kaltoinkohteluun sovellettuna tämä tarkoittaa, että hoitotilanteessa hoidettava on riippuvainen hoitajan antamasta hoidosta eli palkkiosta, mutta hoitaja ei välttämättä koe, että hoidettava voi maksaa hoitoaan takaisin samanarvoisilla palkkioilla ja saa siitä rangaistuksen. Myös sukupolvien

välisen väkivallan teoriaa on käytetty selittämään ikääntyneen kaltoinkohtelua. Teorian mukaan lapsena huonosti kohdeltu aikuinen kosta kokemansa kaltoinkohtelun käyttäytymällä itse samalla tavoin. Tämä teoria on kuitenkin sitemmin kyseenalaistettu. (McClennen, Keys & Dugan-Day 2016, 317.)

Karen A. Robertson ja Pamela P. Teasterin (2017) mukaan feministisessä teoriassa huomioidaan monissa kulttuureissa yleinen naisten taloudellinen ja sosiaalinen heikompi asema miehiin verrattuna, joka ikääntymisen myötä altistaa naisia kaltoinkohtelulle. Feministinen teoria on auttanut selvittämään läpi elämän kestänyttä lähisuhdeväkivallan dynamiikkaa, kuten myös ikääntyneiden kaltoinkohtelua yleisesti. (Roberto & Teaster 2017, 27.)

Stressiteoriaa käytetään selittämään erityisesti ikääntyneen ja uupuneen omaishoivaajan tekemää kaltoinkohtelua. Myös sosiaalisen eristäytymisen teoriaa sekä riippuvuusteoriaa käytetään selittämään ikääntyneiden kaltoinkohtelua, kun toimintakyvyltään heikentynyt ikääntynyt tulee riippuvaiseksi hoitajastaan. Hoitotyö tuo mukanaan rooleja ja vastuita sekä riippuvuutta, jotka edellyttävät perhe-elämän uudelleenorganisointia. Näillä on vaikutusta hoivaa tarjoavien sukulaisten kokemaan rasitukseen ja stressiin. (Ylinen & Rissanen 2005, 58–59; Roberto & Teaster 2017, 24.) Tietyt seikat, kuten hoitotilanteiden kokeminen stressaaviksi, mielenterveysongelmat, päihteiden väärinkäyttö ja sanallinen aggressiivisuus voivat ennustaa hoitajien heikompaa selviytymistä hoitotilanteista (Lin & Giles 2013, 1286; Fulmer ym. 2004, 298). Ikääntyneiden kaltoinkohtelu ei kuitenkaan ole seurausta vain yksittäisestä tapahtumasta eikä hoitajan kokema stressi johda väistämättä kaltoinkohteluun. Oleellista on tunnustaa hoitotilanteiden monimutkaisuus. (Roberto & Teaster 2017, 25.)

Linin (2018) mukaan aikaisemmissa teoretisoinneissa saatetaan helposti suhtautua ikääntyneeseen vain kaltoinkohtelun kohteena ja passiivisena vastaanottajana. Tämän tarkoitus ei ole siirtää vastuuta kaltoinkohtelun uhrille omasta asemastaan, vaan sen sijaan Lin haluaa tuoda esille vuorovaikutuksen ongelmat hoitajan ja hoidettavan välillä hoitoprosessin aikana. Esimerkiksi tilanteet, joissa hoidettava tuo hoitajalleen esille raskaita ajatuksiaan liittyen sairauksiin ja kuolemaan, voi nuoremman hoitajan olla vaikea ottaa ajatuksia vastaan. Nuoremman hoitajan näkökulmasta hoidettava voi myös käyttäytyä hoitoprosessin aikana ikävällä tavalla tai suhtautua nuorempaan hoitajaan epäkunnioittavasti tai ylisuojelevasti. Lisäksi muistisairaudesta johtuva kognitiivisten toimintojen aleneminen voi johtaa vaikeisiin vuorovaikutustilanteisiin. Tällaiset jatkuvasti toistuvat tilanteet voivat herättää hoivaajassa voimakkaita negatiivisia reaktioita, jolloin riippuu hyvin paljon hoitajan omasta kyvykkyydestä, miten hän selviää kyseisistä tilanteista. (Lin 2018, 253–256.)

4 TUTKIELMAN TARKOITUS JA MENETELMÄ

4.1 Tutkimustehtävä

Gerontologisen sosiaalityön ammattilaisten työskentely kohdistuu erityistä tukea tarvitsevien ikääntyneiden asiakkaiden hyvinvoinnin tukemiseen ja sosiaalisten ongelmien selvittämiseen, usein yhteistyössä heidän läheisverkostojensa kanssa. Kaltoinkohtelutilanteita havaitessaan alan ammattilaisilta odotetaan avun tarjoamista niin kaltoinkohtelun uhreille kuin tekijöillekin (Sosiaali- ja terveysministeriö 2008, 12), mutta ristiriitaisesti samaan aikaan ei kuitenkaan ole olemassa selkeää kansallista toimintamallia kaltoinkohtelutapausten työstämiseksi (Luoma ym. 2018). Tämän vuoksi gerontologisen sosiaalityön ammattilaiset tarvitsevat työssään erityisiä taitoja ikääntyneiden perhesuhteissa tapahtuvien kaltoinkohtelutilanteiden tunnistamiseen ja etenkin niihin puuttumiseen. Perheensisäiset kaltoinkohtelutilanteet voivat olla hyvin monimutkaisia, eikä kaltoinkohtelutilanteissa esimerkiksi ole aina mahdollisuutta yksiselitteisesti määritellä kuka todellisuudessa on uhri ja kuka tekijä (De Donder ym. 2011, 142). Kaltoinkohtelu voi olla kahdensuuntaista, jolloin uhri voi omalta osaltaan kaltoinkohdella tekijää (Lin 2018, 253).

Tämän pro gradu -tutkielmani tarkoitus on kartoittaa laadullisen systemaattisen kirjallisuuskatsauksen avulla, millaisia sosiaalityön keinoja kotona asuvien ikääntyneiden perhesuhteissa tapahtuvaan kaltoinkohteluun puuttumiseksi on käytettävissä. Etsin tutkimuskysymykseeni vastausta viimeaikaisista tutkimuksista, jotta käytettävissä olisi mahdollisimman tuoretta tietoa. Tutkielman avulla on tarkoitus tuottaa tietoa, jota voidaan hyödyntää sosiaalityön käytännön menetelmien kehittämisessä, jotta kaltoinkohteluun voitaisiin puuttua entistä tehokkaammin ja vaikuttavammin.

Pro gradu -tutkielmani tutkimuskysymys on:

Millaisin tavoin sosiaalityöntekijät voivat puuttua kotona asuvien ikääntyneiden perhesuhteissa tapahtuvaan kaltoinkohteluun kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden perusteella?

Laadullisen systemaattisen kirjallisuuskatsauksen analyysi on lähtökohtaisesti aineistolähtöistä. Aineistolähtöisyydessä ajatuksena on ryhtyä analysoimaan aineistoa ilman ennako-oletuksia, joka ei kuitenkaan ole koskaan täysin mahdollista. Tällä tarkoitetaan sitä, että ei ole olemassa niin sanottuja ”puhtaita” havaintoja vaan pelkästään jo käytettävissä olevat käsitteet, tutkimusasetelma ja menetelmät vaikuttavat väistämättä tutkimustuloksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 81.) Omassa tutkielmassani tämä ilmenee siten, että olen tarkastellut ikääntyneiden kaltoinkohtelua käsittelevää tutkimusta jo aiemmin. Lisäksi oma työhistoriani gerontologisessa sosiaalityössä ohjaa väistämättä ajatuksiani ja kiinnostukseni aihetta kohtaan kumpuaa juuri omasta työkokemuksestani, joka on vaikuttanut taustalla tutkimuskysymyksen muodostamisessa.

4.2 Tutkimuksen metodiset valinnat

Tämä pro gradu -tutkielmani edustaa laadullista tutkimusta, jonka olen toteuttanut systemaattisen kirjallisuuskatsauksen keinoin. Anu Puusan ja Pauli Juutin (2020a) mukaan laadullisessa tutkimuksessa on mahdollista hyödyntää erilaisia menetelmiä. Tutkimusotteen valinta perustuu lähtökohtaisesti siihen, millaiseen kysymykseen tutkimuksen on tarkoitus vastata. Se, millaista tietoa tutkimuksella on pyrkimys saavuttaa, vaikuttaa tutkimusotteen määrittästä. (Puusa & Juuti 2020b.) Laadulliselle tutkimukselle on ominaista tulkintaan ja ymmärtämiseen liittyvien prosessien tarkastelu, mikä tarkoittaa, että esimerkiksi tutkijan omien näkemysten vaikutus havaintoihin tulee huomioida (Juuti & Puusa 2020). Omalla kohdallani havaintoihin vaikuttaa aikaisempi työhistoriani ja siitä johtuva etukäteistietämys aiheesta.

Valitsin menetelmäksi systemaattisen kirjallisuuskatsauksen, koska olen kiinnostunut siitä, millä tavoin sosiaalityöntekijät voivat puuttua kotona asuvien ikääntyneiden perhesuhteissa tapahtuvaan kaltoinkohteluun kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden perusteella. Tarkoitukseni on analysoida yksittäisiä tutkimuksia ja koota niistä kokonaisuus. Riitta Suhonen, Anna Axelin ja Minna Stolt (2016, 8) tuovat esille kirjallisuuskatsauksen edut laadittaessa aikaisemmasta

tutkimuksesta synteesiä. Ari Salmisen (2011) mukaan terminä kirjallisuuskatsaus (eng. review, literature review, research literature review) johtaa oikeastaan hieman harhaan, koska kyse ei ole kirja-arvostelusta tai sellaisesta katsauksesta, jolla tarkoitetaan eräänlaista tiivistä yhteenvetoa jonkin tietyn aiheen tutkimuksista. Helen Aveyardin (2014, 3) mukaan laadukas kirjallisuuskatsaus on oma tutkimusmenetelmänsä, joka seuraa tarkasti tutkimusprosessin vaiheita vastatakseen ennalta asetettuun tutkimuskysymykseen.

Aveyardin (2014) mukaan kirjallisuuskatsauksia tuotetaan kansainvälisesti hyvin tarkkojen ja yksityiskohtaisten ohjeiden mukaan. Esimerkiksi The Cochrane Collaboration ja The Campbell Collaboration ovat tunnettuja verkostoja, jotka tuottavat terveyden- ja sosiaalihuoltoon liittyviä kirjallisuuskatsauksia. Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tekeminen on kuitenkin mahdollista myös pienemmässä mittakaavassa, joten sitä voi hyödyntää pro gradu -tutkielmaa tehdessä, mutta tällöinkin on huomioitava tutkimusmenetelmään kuuluva järjestelmällisyys ja raportoinnin tarkkuus. (Aveyard 2014, 15.) Tässä pro gradu -tutkielmassa olen kuvannut tutkimusprosessini vaihe vaiheelta viidennessä luvussa.

Suhosen ym. (2016, 8) mukaan kirjallisuuskatsaus voidaan jakaa erilaisiin tyyppeihin, jotka riippuvat katsauksen tavoitteesta ja myös kirjallisuuskatsauksen nimitykset voivat hieman vaihdella. Kirjallisuuskatsauksista on olemassa seuraavia synonyymeja kuten näytön etsiminen (*review of evidence*), kokonaisvaltainen katsaus (*comprehensive review*) yleisluotaava katsaus (*overview*) ja järjestelmällinen katsaus (*systematic, systematized review*). Systemaattisten katsausten katsauksesta käytetään myös nimitystä "sateenvarjokatsaus" (*umbrella review*). (Suhonen ym. 2016, 8.) Pääsääntöisesti kirjallisuuskatsaukset jaetaan kolmeen päätyyppiin, jotka ovat 1) kuvailevat katsaukset (*narrative literature reviews*), joiden säännöt ovat väljät aineistoa ja tutkimuskysymystä myöten, 2) määrällinen meta-analyysi ja laadullinen meta-synteesi (*meta-analysis*), joille on olemassa omat analyysinsä sekä 3) systemaattiset kirjallisuuskatsaukset (*systematic reviews, systematized reviews*). (Salminen 2011, 6; Suhonen ym. 2016, 8–9.) Tämä pro gradu -tutkielmani edustaa systemaattista kirjallisuuskatsausta.

Aveyardin (2014) mukaan termiä narratiivinen kirjallisuuskatsaus (*narrative review*) käytetään joskus virheellisesti viittamaan myös systemaattisesti toteutettuun katsaukseen. Kuitenkin narratiivinen kirjallisuuskatsaus edustaa aikaisemmin mainittua perinteistä kirjallisuuskatsausta, jossa kirjallisuuden valintaperusteita ja arviointia ei ohjaa mikään menetelmä. Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen edellytys sen sijaan on, että tutkimuksessa raportoidaan selkeästi ja järjestelmällisesti se, miten kirjallisuuskatsaus on toteutettu alusta loppuun asti. (Aveyard 2014, 13.) Tässä tutkielmassa olen kuvannut järjestelmällisesti tutkimukseni kulkua luvussa 5 Tutkielman toteutus.

Aveyardin (2014, 13) mukaan perinteiset kirjallisuuskatsaukset voivat olla informatiivisia, mutta samalla ne todennäköisemmin edustavat vain yhtä näkökulmaa tietystä aiheesta. Jari Metsämuurosen (2005) mukaan perinteisten kirjallisuuskatsausten tarkoitus on osoittaa lähinnä laaja-alaisesti oma lukeneisuutensa ja niissä käytetyt lähteet valitaan oman kiinnostuksen mukaan. Mark Petticrewin ja Helen Robertsin (2006, 10) mukaan tällaisilla perinteisellä kirjallisuuskatsauksella ei kuitenkaan voida vastata yksityiskohtaisiin kysymyksiin tai testata hypoteeseja toisin kuin systemaattisen kirjallisuuskatsauksen keinoin. Jari Eskolan ja Juha Suorannan (2014) mukaan laadullisessa tutkimuksessa on mahdollista kehittää niin sanottuja työhypoteeseja siitä, minkälaisia tuloksia analyysi tuottaa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita tutkimuksellisten toimien rajaamista tai ennako-oletusten lukkoon lyömistä vaan sen huomioimista, että esimerkiksi aikaisemmat kokemuksemme vaikuttavat havaintoihimme ja muodostavat tutkimuksen esioletuksia. (Eskola & Suoranta 2014, 19–20.) Omalla kohdallani työhistoriani sekä aikaisempi ikääntyneiden kaltoinkohtelua käsittelevään kirjallisuuteen tutustuminen on ohjannut esioletustani siihen suuntaan, että oletan tutkittuja sosiaalityön keinoja kaltoinkohteluun puuttumiseksi olevan olemassa vähäisessä määrin.

Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tulee olla läpinäkyvä ja toistettavissa toisin kuin esimerkiksi narratiivisen kirjallisuuskatsauksen, jossa ei oteta kantaa lähteiden valikoitumiseen ja luotettavuuteen samalla tavoin (Suhonen ym. 2016, 7, 9). Olen huomionut tässä tutkielmassani läpinäkyvyyden ja toistettavuuden vaatimuksen siten, että tutkimusprosessin raportointi etenee yksityiskohtaisesti ja mahdollisimman järjestelmällisesti sekä selkeästi vaihe kerrallaan. Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen edut perinteiseen kirjallisuuskatsaukseen nähden ovat Marjukka Mäkelän, Helena Varosen ja Juha Teperin (1996) mukaan tiedon valikoimisesta johtuvan harhan minimoiminen, alkuperäistutkimuksen laadun arviointi ja tutkimustuloksien yhdistämisestä seuraava tiedon tehokas hyödyntäminen. Systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa lähteiden valintaa ohjaavat oman mielenkiinnon sijaan etukäteen päätetyt sisäänotto- ja poissulkukriteerit, jolloin saavutetaan vain tutkimuksen kannalta oleelliset lähteet (Metsämuuronen 2005, 579).

Kirjallisuuskatsaukseen valikoituvat tutkimukset voivat olla kvalitatiivisia tai kvantitatiivisia riippuen tutkimuskysymyksestä. Esimerkiksi selvitetessä millaisilla asioilla on merkitystä, ovat kvalitatiiviset tutkimukset oleellisia, mutta kummankin tutkimussuunnan tutkimuksia voi olla aineistossa, jos se on tutkimuskysymysten kannalta oleellista. (Petticrew & Roberts 2006, 48, 57; Aveyard 2014, 68.) Mikäli aineiston artikkelien tutkimusmenetelmät vaihtelevat, soveltuu narratiivinen synteesi tällöin hyvin aineiston analyysiin (Petticrew & Roberts 2006, 165–170). Oma tutkimuskysymykseni on laadullinen, mutta siihen vastaaminen on mahdollista

analysoimalla myös kvantitatiivisin menetelmin tehtyjä tutkimuksia ja olen huomionnut tämän sisäänotto- ja poissulkukriteereitä määrittäessäni. Alkuperäisartikkelien laadun arviointia tässä tutkielmassa edustaa artikkeleille analyysin aluksi tehtävä kriittinen analyysi (Aveyardin 2014, 103).

Systemaattisella kirjallisuuskatsauksella on monia etuja, mutta sitä on myös kyseenalaistettu. Petticrew'n ja Robertsin (2006) mukaan esimerkiksi jopa sosiaalitieteilijät ovat kritisoineet systemaattista kirjallisuuskatsausta. Kritiikin taustalla on kuitenkin useimmiten ollut väärinkäsityksiä menetelmän historiasta, tarkoituksesta sekä sen käytöstä. Yleinen, jo aiemminkin esille tullut väärinkäsitys on, että systemaattinen kirjallisuuskatsaus on sama asia kuin perinteinen kirjallisuuskatsaus, mutta vain laajemmin toteutettuna. Kuitenkin systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tehtävä on vastata tiettyyn tutkimuskysymykseen eikä katsauksen edes tarvitse olla suuri. "Pienissäkin" kirjallisuuskatsauksissa on ollut aluksi mukana jopa tuhansia seulottavia tiivistelmiä, joita useat tutkijat käyvät yhdessä läpi. Näin ollen systemaattiset kirjallisuuskatsaukset myös edellyttävät enemmän resursseja kuin perinteiset katsaukset. (Petticrew & Roberts 2006, 265–266.)

Tällaisilla edellä mainituilla, enemmän tutkijaresursseja vaativilla systemaattisilla kirjallisuuskatsauksilla on huomattava merkitys sosiaalityön kannalta. Esimerkkinä tästä on Aveyardin (2014, 8) esille tuoma sosiaali- ja terveysalalla 1970-luvulta asti vaikuttanut suuntaus, näyttöön perustuva käytäntö (evidence-based practice, EBP). Systemaattinen kirjallisuuskatsaus on hyvä tapa tuottaa tieteellistä tietoa tällaisista näyttöön perustuvista tutkimuksista sosiaalityön käytännöissä ja päätöksenteossa hyödynnettäväksi, koska käytännön työskentely ei voi perustua vain aiemmalle kokemukselle tai niin sanotulle "mututuntumalle". (Aveyard 2014, 8; Salminen 2011, 10.) James Drisko ja Melissa Grady (2012) lisäävät näyttöön perustuvan käytännön parantavan sosiaalityön myönteisiä tuloksia ja vähentävän tehottomia keinoja. Myös Jennifer L. Bellamy, Sarah E. Bledsoe ja Edward J. Mullen (2009) tuovat esille, että näyttöön perustuva käytäntö soveltuu sosiaalityön päätöksentekoon monella eri tasolla, kuten poliittisella tasolla, sosiaalityön johtamiseen liittyvässä päätöksenteossa ja käytännön sosiaalityön tueksi. Pertti Korteniemen ja Pekka Borgin (2008) mukaan sosiaalityön perustuminen tietopohjalle on ollut myös Suomessa tavoitteena. Näyttöön perustuvien tutkimusten arvioimisessa käytettävät tutkijaresurssit ovat kuitenkin aivan eri mittaluokkaa ja aineiston keruulle asetetut vaatimukset ovat hyvin tiukat, joten tällaisten näyttöön perustuvien tutkimusten tarkastelu ei ole opinnäytetyötasolla mahdollista (Aveyard 2014, 7).

Tämä pro gradu -tutkielmani edustaa laadullista systemaattista kirjallisuuskatsausta, jonka avulla pyrin kartoittamaan keinoja, joita

sosiaalityöntekijät voisivat hyödyntää puuttuessaan ikääntyneiden perhesuhteissa tapahtuvaan kaltoinkohteluun sekä uusien työmenetelmien kehittämisessä.

5 TUTKIELMAN TOTEUTUS

5.1 Sisäänotto- ja poissulkukriteerit

Metsämuurosen (2011) mukaan systemaattista kirjallisuuskatsausta tehtäessä on oleellista päättää mukaan otettavien tutkimusten sisäänotto- ja poissulkukriteerit. Tämän tarkoituksena on varmistaa, että tutkimukseen valikoituvat mukaan vain oleellisimmat tutkimukset. Tiedon haun rajaaminen on tärkeää myös resurssien kannalta. Rajaus tehdään sen mukaan mistä, millä tavoin ja miten pitkältä aikaväliltä tietoa haetaan. (Metsämuuronen 2011, 47; Aveyard 2014, 68–72.) Toisin sanoen sisäänotto- ja poissulkukriteerien tarkoitus on auttaa tutkimuksen tekijää löytämään oman tutkimuskysymyksensä kannalta oleellisimmat tutkimukset aineistoonsa (Aveyard 2014, 72). Metsämuuronen (2011, 49–48) mukaan systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa on mahdollista hyödyntää myös niin sanottua harmaata kirjallisuutta, joka tarkoittaa tutkimusten etsimistä esimerkiksi asiantuntijoiden julkaisemattomista lähteistä, mikäli lähde täyttää hyvän tutkimuksen metodologiset vaatimukset. Aveyardin (2014, 92) mukaan aloittelevalta tutkijalta ei kuitenkaan odoteta tämän niin sanotun harmaan kirjallisuuden käyttöä, mutta tämä on tärkeä seikka tiedostaa pohdittaessa tutkimuksen rajoituksia.

Aveyardin (2014) mukaan yleisesti laadullisen kirjallisuuskatsauksen tulee keskittyä empiiristen tutkimusten tulosten tarkasteluun, mutta mikäli näin ei ole, täytyy asia perustella huolellisesti. Poikkeuksen tekevät kuitenkin sellaiset systemaattiset kirjallisuuskatsaukset, joiden tutkimuskysymykseen on mahdollista vastata vain esimerkiksi teoreettista tai poliittista kirjallisuutta. Tärkeää siis on, että aineisto vastaa tutkimuskysymykseen. Keskustelua käydään myös siitä, minkä tyyppiset tutkimukset soveltuvat parhaiten aineistoksi systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen. Tutkimukseen perustuva näyttö on pääsääntöisesti vahvinta

näyttöä, joten se on ikään kuin hierarkiassa ylimpänä, mutta myös tällöin on tärkeintä, että analyysiin valikoituva aineisto vastaa tutkimuskysymykseen. Myös erityyppiset tutkimukset ovat parempia vastaamaan tutkimuskysymyksiin kuin toiset, joten eri tutkimustyyppijä ei voi laittaa sen suhteen paremmuusjärjestykseen. (Aveyard 2014, 65–66, 71.) Esimerkiksi laadullisia tutkimuksia analysoimalla on mahdollista selvittää ovatko jotkin tietyt interventiot toimivia heidän mielestään, jotka ovat intervention kohteina. Tai ovatko jotkin palvelut asianmukaisia käyttäjien näkökulmasta. Sosiaalityön näkökulmasta asiakkaiden ja työntekijöiden kokemuksilla on merkitystä kehittämisen kannalta. Esimerkiksi uusien interventioiden kehittäminen ei olisi mahdollista ilman etukäteisymmärrystä niistä sosiaalisista maailmoista, joihin interventioita suunnitellaan. (Petticrew & Roberts 2006, 68–69.)

Olen kiinnostunut tässä pro gradu -tutkielmassani nimenomaan uusimmasta tutkimuksesta, mikä vaikutti oleellisesti tekemääni aikarajaukseen. Opinnäytetyötä tehtäessä myös artikkelien saatavuus vaikuttaa sisäänotto- ja poissulkukriteereihin. Tästä syystä olen valinnut yhdeksi sisäänottokriteeriksi valittaville artikkeleille, että minulla on pääsy niihin oman yliopiston tunnuksilla. Lisäksi on huomioitava, että pro gradu -tutkielman tekemiseen on käytettävissä rajatummin resursseja kuin varsinaisessa tutkimustyössä ajankäytön ja analysoitavien tutkimusten määrän suhteen. Aluksi olin ajatellut, että valitsen mukaan myös suomenkielisiä artikkeleita, mutta koehakujen aikana huomasin, ettei tutkimuskysymykseeni vastaavia ja sisäänottokriteerini täyttäviä suomenkielisiä artikkeleita ollut saatavilla. Yksi vaihtoehto olisi ollut, että olisin määritellyt suomenkieliselle aineistolle omat sisäänotto- ja poissulkukriteerit, jolloin olisin voinut valita aineistoksi esimerkiksi kirjoja tai muita julkaisuja sekä määrittää aikarajauksen pidemmäksi, mutta lopulta päätin valita tarkasteltavakseni vain englanninkielisiä artikkeleita, koska kirjojen analysoiminen olisi kestänyt kauemmin eikä pro gradu -tutkielmalleni asemattani aikataulu olisi ollut siihen riittävä. Lisäksi halusin valinnallani edistää vertaisarvioitun tieteellisen tiedon käyttöä sosiaalityön käytännön työssä.

Tässä pro gradu -tutkielmassani sisäänotto- ja poissulkukriteerit ovat seuraavat:

Sisäänottokriteerit

- Englanninkieliset artikkelit
- Aikavälillä 1.1.2015–1.3.2021 julkaistut vertaisarvioitut tutkimusartikkelit
- Pääsy artikkeliin yliopiston tunnuksilla
- Artikkelit käsittelee sosiaalityössä käytettäviä keinoja
- Artikkelit käsittelee yhtä tai useampaa kotona asuvan ikääntyneen kaltoinkohtelun muotoa
- Empiiriset kvalitatiiviset tai kvantitatiiviset tutkimukset

- Systemaattiset kirjallisuuskatsaukset

Poissulkukriteerit

- Muut kuin englanninkieliset artikkelit
- Maksulliset artikkelit
- Julkaisemattomat artikkelit
- Ennen vuotta 2015 tai 1.3.2021 jälkeen julkaistut artikkelit
- Asiantuntijapuheenvuorot tai teoreettiset artikkelit
- Kokonaiset kirjat
- Hoivayksiköissä tapahtuvan tai hoiva-alan ammattilaisen tekemän kaltoinkohtelun käsittely
- Muun perheen ulkopuolisen henkilön tekemän kaltoinkohtelun käsittely
- Institutionaalisen kaltoinkohtelun käsittely
- Työikäisiin tai lapsiin kohdistuvan kaltoinkohtelun käsittely
- Itsensä laiminlyönti

5.2 Aineiston keruu ja lähiluku

Helena Tähtinen (2007, 10) kuvaa systemaattista tiedonhakua järjestelmälliseksi, tarkasti määritellyksi ja rajatuksi prosessiksi, joka voidaan toistaa uudelleen. Prosessin aluksi määritellään tiedon käyttötarkoitus sekä arvioidaan käytössä olevat resurssit. Ennen varsinaista tiedonhakua valitaan tietolähteet sekä tutustutaan niiden sisältöön ja toimintoihin. Koko prosessin dokumentointi ja arviointi on oleellista. (Tähtinen 2007, 11.) Huolellisesti pohdittu tutkimuskysymys auttaa hakutermien muodostamisessa (Aveyard 2014, 72). Sopivien tietolähteiden valintaa ohjaa tiedon käyttötarkoitus (Tähtinen 2007, 12; Aveyard 2014, 72). Toisin sanoen systemaattisen kirjallisuuskatsauksen edellytys on, että tutkimuskysymyksen asettamisesta lähtien jokainen tutkimuksen edetessä tehtävä valinta on perusteltava ja kirjoitettava lukijalle auki. Aineiston hankintaa ohjaavat tutkimuskysymys ja systemaattinen lähestymistapa. Jokainen kirjallisuuskatsaus edellyttää erilaista kirjallisuutta. (Aveyard 2014, 68; Petticrew & Roberts 2006, 102.)

Ennen tiedonhaun aloitusta kartoitin mahdollisimman laajasti aiheeseeni liittyvää termistöä tiedonhaussa hyödynnettäväksi. Esimerkiksi ikääntyneille on useita erilaisia englanninkielisiä hakutermejä, *elderly*, *older people*, *older adult*, *old people*. Myös ikääntyneisiin kohdistuvasta kaltoinkohtelusta käytetään lukuisia termejä, kuten *abuse*, *maltreatment*, *mistreatment*, *victimization* ja *neglect*. Termistön kartoituksen jälkeen olin joulukuussa 2020 yhteydessä Jyväskylän yliopiston kirjaston informaattikkoon, joka auttoi minut aineiston haussa alkuun kertomalla eri

tietokannoista ja opasti niiden käytössä. Tämän jälkeen aloin tehdä pikkuhiljaa koehakuja Arto, JSTOR ja Social Services Abstract (ProQuest) -tietokantoihin. Suomenkielinen tietokanta Arto jäi kuitenkin pois jo varsin pian alkuvaiheessa, koska tutkimuskysymykseeni vastaavia ja hakuehdot täyttäviä tieteellisiä artikkeleja ei löytynyt. Social Services Abstract (ProQuest) -tietokannan etu oli sen käytettävyydessä, koska tietokantaan oli mahdollista luoda oma tili, jonne testihaut oli mahdollista tallentaa. Lopullisen aineiston tallensin RefWorks -viitteidenhallintaohjelmaan.

Ennen lopullisen hakulausekkeen määrittelyä tein useita kokeiluja eri hakusanoilla ja -lausekkeilla. Käytin koehauissa ja lopullisessa hakulausekkeessa ns. Boolean logiikkaa yhdistäessäni hakutermejä. Yhdistäminen tapahtuu AND, OR ja NOT operaattoreiden avulla. Enimmillään tuloksia tuli useampi tuhat, mutta pikkuhiljaa hakua rajaamalla hakutulokset vähenivät joihinkin satoihin. AND ja NOT operaattorit pienentävät löytyvien viitteiden määrää, kun taas OR-operaattori lisää viitteiden määrää. Hakutermejä on mahdollista katkaista eri taivutusmuotojen löytämiseksi ja tällöin käytetään yleisimmin *-merkkiä. (Tähtinen 2007, 22, 24.) Jätin NOT-operaattorin hakulausekkeestani kokonaan pois, koska huomasin sen rajaavan hakutuloksia liikaa. Lopullisessa haussa Social Services Abstract (ProQuest) -tietokannassa käytin "Peer reviewed" -toimintoa ja haun kohdennuksessa komentoa "Anywhere except full text - NOFT. Lopullisen aineistohaun tein 1.3.2021. Kohdistin hakuni ajalle 1.1.2015–1.3.2021 ja hakulausekkeeni oli (elde* OR old* people OR older adult) AND (abus* OR maltreatment OR mistreatment OR negle* OR victim*) AND (social work*). Tein haun myös JSTOR-tietokantaan samoilla hakusanoilla kohdennettuna kaikkiin kenttiin ja samalla aikavälillä kuin Social Services Abstract (ProQuest) -tietokannassa. Kohdensin haun sosiaalityön tietokantoihin.

Aineistohaku tuotti yhteensä 413 tulosta, joista 258 Social Services Abstract (ProQuest) -tietokannasta ja 155 JSTOR-tietokannasta. Aloitin artikkelien läpikäymisen Social Services Abstractista löytyneistä artikkeleista, jotka kävin läpi yksi kerrallaan pitäen mielessäni aikaisemmin määrittämäni sisäänotto- ja poissulkukriteerit. Karsin aluksi suoraan pois sellaiset artikkelit, joista saattoi jo pelkän otsikon perusteella helposti päätellä, että kyseinen artikkeli ei vastaa tutkimuskysymykseeni. Tällaisia suoraan poistettavia artikkeleita olivat esimerkiksi lasten ja nuorten hyväksikäyttöön ja laiminlyöntiin liittyvät artikkelit. Averyardin (2014, 92) mukaan ainoastaan otsikon perusteella ei kuitenkaan aina ole mahdollista päätellä soveltuuko artikkeli aineistoksi, joten otsikon lisäksi kannattaa lukea myös artikkelin abstrakti. Huomasin, että kaikista artikkelista ei tosiaan suoraan otsikon perusteella ollut mahdollista sanoa, vastaako se tutkimuskysymykseeni, joten tällaisten artikkelien kohdalla luin myös niiden abstraktin otsikon lisäksi. Tässä vaiheessa jätin pois esimerkiksi artikkelit, jotka koskivat hoiva-asumisessa tai

instituutioiden taholta tapahtuvaa kaltoinkohtelua, kaltoinkohtelun riskitekijöitä kartoittavat tutkimukset ja itsensä laiminlyömiseen keskittyvät tutkimukset. Poistin myös artikkelit, joista kävi selkeästi ilmi, että kyseessä on muiden kuin perheenjäsenten tekemä kaltoinkohtelu, kuten esimerkiksi ikääntyneisiin kohdistuvat markkinointipetokset. Poistin myös duplikaatit eli kaksoiskappaleet, joita oli kaiken kaikkiaan neljä. Useista artikkeleista jäi kuitenkin vielä tiivistelmän lukemisen jälkeen vaikutelma, että artikkeli olisi syytä siirtää edelleen tarkempaan tarkasteluun, joten tallensin ne jatkokäsittelyä varten.

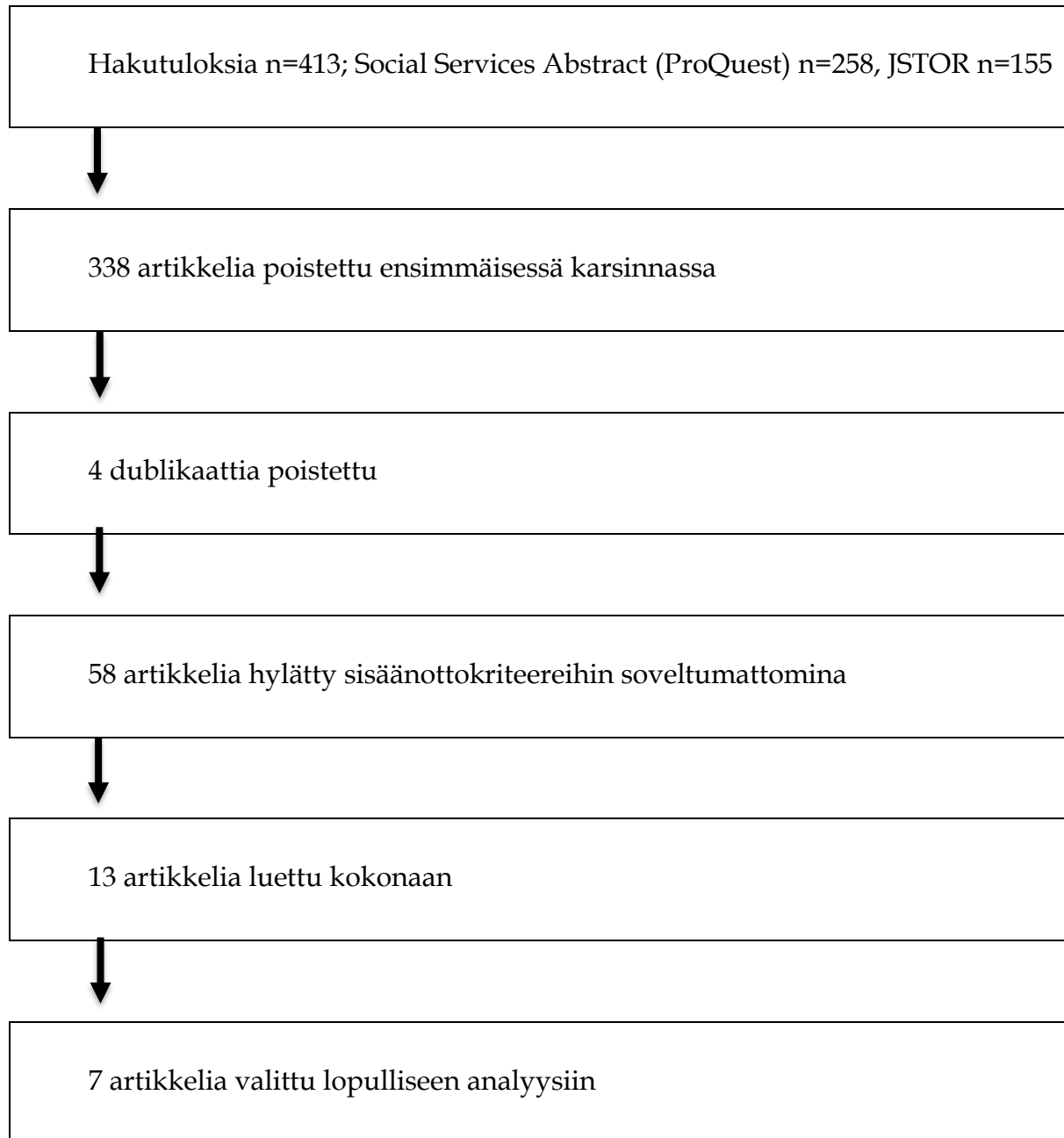
Ensimmäisen karsinnan jälkeen jäljelle jäi vielä 71 artikkelia, joiden rajaaminen pois analyysiin sopimattomina ei ollut mahdollista ainoastaan otsikon ja abstraktin lukemisen perusteella. Jos otsikosta ja abstraktista ei voi päätellä, vastaako artikkeli omaan tutkimuskysymykseen, täytyy artikkeli hankkia kokonaan ja perehtyä siihen tarkemmin (Aveyard 2014, 92). Toisessa vaiheessa hankin artikkelin koko version itselleni ja tarkastelin jäljellä olevista artikkeleista muun muassa tuloksia ja johtopäätöksiä saadakseni selville, voisiko artikkeli vastata tutkimuskysymykseeni. Tarvittaessa luin artikkelia alusta asti niin pitkälle, että sain käsityksen siitä, voisiko artikkeli vastata tutkimuskysymykseen. Lopulta jäljelle jäi vielä 13 artikkelia, jotka tulostin ja luin kokonaan, jotta sain lopullisen käsityksen siitä, soveltuuko artikkeli analyysini vai ei.

Lopulliseen analyysin valikoitui seitsemän (7) vertaisarvioitua tutkimusartikkelia, jotka käsittelivät kotona asuvien ikääntyneiden kaltoinkohteluun puuttumista sosiaalityön keinoin joko kokonaan tai osittain. Kaikissa analyysiin valikoituneissa artikkeleissa tutkimuksen kohteena ei ollut yksin perhesuhteissa tapahtunut kaltoinkohtelu vaan esimerkiksi analyysin valikoitui kaksi systemaattista kirjallisuuskatsausta, joissa oli tarkasteltu sosiaalityön interventioiden ohella myös muunlaisia interventioita. Omassa analyysissäni keskityin näiden tutkimusten osalta vain niissä tarkasteltuihin sosiaalityön interventioihin. Olen kuvannut tutkimusaineiston valinnan etenemisen PRISMA diagrammin mukaisesti seuraavalla sivulla olevaan kuvioon 1 (Aveyard 2014). Tutkielmani analyysiin valikoituneet tutkimukset käyvät ilmi liitteestä 1.

Aveyardin (2014, 103, 129) mukaan systemaattisen kirjallisuuskatsauksen aineistolle tulee tehdä kriittinen arviointi ennen varsinaista analyysiä, jonka apuna hän suosittaa käyttämään apuvälinettä. Catherine Popen, Nicholas Maysin ja Jennie Popayin (2007) mukaan kriittinen arviointi tarkoittaa analyysiin valikoituneiden tutkimusten metodologisen laadun arviointia. Laadunarviointiprosessi on Popen ym. mukaan tärkeä siksi, että tutkimusten laatu voi vaikuttaa yksittäisten tutkimusten tuloksiin ja lopulta synteestistä tehtyihin päätelmiin. Kriittinen arviointi kohdistuu esimerkiksi tutkimuksen metodiin, validiteettiin, johdonmukaisuuteen ja aineiston kokoon. Kriittisessä arvioinnissa jokaiselle tutkimukselle esitetään samat ennalta

määrätyt kysymykset. (Pope ym. 2007, 32–40.) Liitteestä 2 löytyvät aineistolle tehtävät kysymykset ja liitteenä 3 on taulukko, jossa olen vastannut jokaisen artikkelin kohdalla aineistolle esitettyihin kysymyksiin.

Kuvio 1 Tutkimusaineiston valinta PRISMA diagrammin mukaisesti.

Mukaillen Aveyard, Helen (2014) *Doing a Literature Review in Health and Social Care. A practical guide*. 3. painos. 1. painos 2007. Berkshire: Open University Press.

5.3 Aineiston analyysi

Hyödynnän tässä laadullisessa systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa aineistolähtöistä analyysia. Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan aineistolähtöisessä analyysissä tutkimusaineistosta on tarkoitus luoda teoreettinen kokonaisuus. Tutkimuksen tarkoitus ja tehtävänasettelu määrittävät analyysiyksiköiden valintaa eivätkä ne ole ennalta sovittuja tai harkittuja. Aineistolähtöisessä analyysissä aikaisemmilla havainnoilla, tiedoilla tai teorioilla ei pitäisi olla vaikutusta analyysin toteuttamisen kannalta, joskin on olemassa yleisesti hyväksytty periaate havaintojen teoriapitoisuudesta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 81.) Myös omalla kohdallani havaintojen teoriapitoisuus on tosiasia, koska olen tutustunut ikääntyneiden kaltoinkohtelua käsittelevään tutkimuskirjallisuuteen jo ennen kuin olen kerännyt aineistoni. Myös aikaisempi työkokemukseni ikääntyneiden palveluista vaikuttaa omalta osaltaan analyysin toteuttamiseen.

Jari Eskolan ja Juha Suorannan (2014) mukaan määrällisen analyysin soveltaminen laadulliseen analyysiin on mahdollista. Alkeellisimmillaan tämä tarkoittaa aineiston määrällistä käsittelyä, kvantifiointia eli esimerkiksi luokittelemista, joka auttaa analyysissä liikkeelle pääsemisessä ja saamaan aineisto hallintaan. Lisäksi kvalitatiivisen aineiston taulukointi ja luettelointi parantaa analyysin arvioitavuutta. (Eskola & Suoranta 2014, 165–166.) Olen hyödyntänyt aineistoni käsittelyssä luokittelua ja taulukointia muun muassa aineiston koodauksessa ja teemoittelussa. Lisäksi olen käyttänyt aineiston analyysissa narratiivista synteesiä, joka soveltuu Petticrewn ja Robertsien (2006) mukaan hyvin juuri yhteiskuntatieteelliseen systemaattisen tarkasteluun, jossa analysoitavien tutkimusten menetelmät vaihtelevat, kun taas esimerkiksi meta-analyysi soveltuu paremmin sellaisten tutkimusten analyysiin, joissa tutkimusmenetelmät ovat hyvin samankaltaisia. Narratiivinen synteesi alkaa aineiston tiivistämisellä eli tärkeimpien asioiden, kuten tutkimusartikkelien aiheiden, -metodien ja tulosten kuvaamisella taulukkomuotoon. Narratiivista synteesiä voidaan toteuttaa useilla tavoilla, esimerkiksi luokittelemalla tuloksia, analysoimalla niitä kategorioittain ja esittämällä tulokset kerronnallisen synteesin keinoin. (Petticrew & Roberts 2006, 165–170.)

Aineiston tutkimustulosten ryhmittelystä on apua tutkimuskysymyksiin vastaamisessa ja synteesin kokoamisessa. Esimerkiksi samankaltaisuuksien tai eroavaisuuksien ryhmittely auttaa tunnistamaan ja muodostamaan aineistosta erilaisia teemoja. (Petticrew & Roberts 2006, 172.) Teemojen tunnistaminen tapahtuu kunkin aineistoon valikoituneen tutkimuksen tutkimustuloksia läpilukemalla ja tärkeimpiä havaintoja huomioimalla (Aveyard 2014, 144). Aineistolähtöisessä analyysissä tutkija lukee aineistoaan useampia kertoja läpi ja nostaa samalla esille tutkimuskysymyksen kannalta relevantteja kohtia, jotka voivat olla esimerkiksi yksittäisiä sanoja (Aveyard

2014, 145, Eskola & Suoranta 2014, 175). Aineiston läpikäynnistä ja kiinnostavien asioiden merkitsemisestä käytetään nimitystä koodaaminen. Koodaamisen voi toteuttaa itselleen parhaaksi katsomallaan tavalla, siihen ei ole olemassa yksityiskohtaista ohjetta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 79.) Analyysissä on mahdollista käyttää samoja termejä kuin alkuperäisissä tutkimuksissa tai havaintoja voi mukaila omin sanoin. Samankaltaisista koodeista muodostuu teemoja, joita voi edelleen yhdistää toisista tutkimuksista löytyviin samankaltaisiin koodeihin ja teemoihin. (Aveyard 2014, 144–145.) On kuitenkin huomioitava, että tutkimusaineistosta löytyy aina hyvin paljon kiinnostavia asioita, jotka eivät kuitenkaan ole oman tutkielman kannalta oleellisia. Analyysissä on pysyttävä tiukasti tarkasti rajatussa aiheessa, joka on tutkimuskysymyksen kannalta oleellinen ja raportoitava kaikki sen kannalta tärkeä tieto. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 78.)

Kävin aineistoani useita kertoja läpi ja etsin samalla koodeja, jotka liittyvät tutkimuskysymykseeni. Havaittiin, että tutkielmani kannalta oleellisten asioiden löytäminen oli hyvin vaikeaa, koska joissain analysoimissani artikkeleissa käsiteltiin hyvin laajasti ikääntyneiden kaltoinkohtelua. Tämän vuoksi jouduin moneen kertaan pohtimaan löytämäni koodien merkityksen suhteessa tutkielmani tarkoitukseen. Käytännössä koodaaminen eteni niin, että merkitsin löytämäni koodit tulostamiini artikkeleihin eri väleillä hahmottamisen helpottamiseksi. Löytämiäni koodeja olivat: *moniammatillisuus, sovittelu, interventiot, pitkäjänteinen työskentely, sitoutuminen, suhtautuminen tekijään, monimutkaiset perhesuhteet, kumppanuus, kognition arviointi, varhainen puuttuminen, lisäkoulutuksen tarve, vähäinen tutkimus, interventioiden puute ja kehittyneempien menetelmien tarve*. Muodostin näistä koodeista kaksi teemaa: 1) sosiaalityö ja 2) tarve tutkia ja kehittää. Sosiaalityön teemaan kuuluvat koodit: *moniammatillisuus, sovittelu, interventiot, pitkäjänteinen työskentely, sitoutuminen, suhtautuminen tekijään, monimutkaiset perhesuhteet, kumppanuus, kognition arviointi, varhainen puuttuminen*. Tarve tutkia ja kehittää -teemaan kuuluvat *lisäkoulutuksen tarve, vähäinen tutkimus, interventioiden puute, kehittyneempien arviointimenetelmien tarve*. Olen kuvannut aineiston koodauksen ja teemoittelun taulukkoon 1, joka löytyy seuraavalta sivulta.

Taulukko 1 Aineiston koodaus ja teemoittelu

Teema	Koodit
Sosiaalityö	moniammatillisuus sovittelu interventiot pitkäjänteinen työskentely sitoutuminen suhtautuminen tekijään monimutkaiset perhesuhteet kumppanuus kognition arviointi varhainen puuttuminen
Tarve tutkia ja kehittää	lisäkoulutuksen tarve vähäinen tutkimus interventioiden puute kehittyneempien arviointimenetelmien tarve

5.4 Tutkimusaineiston kuvaus

Petticrew'n ja Robertsin (2006) mukaan analyysiin valittujen tutkimusten tulosten tiivistäminen ja taulukointi kuuluu olennaisesti systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tekemiseen ja tutkimusaineiston kuvaamiseen. Aineistoa kuvaavasta taulukosta tulee käydä ilmi muun muassa tutkimuksen otos, menetelmä ja tutkimustulokset. Taulukko auttaa lukijaa hahmottamaan, miten kunkin tutkimuksen tiedot ovat vaikuttaneet arvioijan johtopäätöksiin valita artikkelit tutkimusaineistoon. Mikäli tutkimuksia on suhteellisen vähän tutkimuksista voi tehdä yksinkertaisen, helposti tulkittavan listan tai taulukon. Liian monen tutkimuksen listaaminen tällä tavoin voi sen sijaan olla jopa lukijaa hämmentävä. (Petticrew & Roberts 2006, 165, 172; Aveyard 2014, 144.) Tekemäni tiivistys löytyy seuraavalta sivulta taulukosta 2 Aineistoon kuuluvat tutkimukset. Taulukosta käyvät ilmi kunkin artikkelin kirjoittajien nimet, artikkelien nimet, julkaisutiedot, tutkimuksen tarkoitus, tutkimuksen tyyppi, otos ja tulokset.

Taulukko 2 Aineistoon kuuluvat tutkimukset

Tekijä(t), nimi ja julkaisutiedot	Tarkoitus ja tutkimustehtävä	Tutkimusmetodi ja otos	Tutkimustulokset
<p>Brown, Maria T. & McNeal, Mary Helen (2020): Addressing elder abuse: service provider perspectives on the potential of restorative processes. <i>Journal of Elder Abuse & Neglect</i>, 32(4), 357-376.</p>	<p>Tutkimuksen tarkoituksena oli määrittellä paikallisten ikääntyneille palveluja tuottavien tahojen mahdollisuutta tukea kaltoinkohteluun kohdistuvien sovittelyjen käytäntöjen kehittämistä ja käyttöön ottoa keskiuudessa kaupungissa Yhdysvaltojen koillisosassa.</p>	<p>Kvalitatiivinen tutkimus. Eri alojen asiantuntijoiden, kuten sosiaalityön, lainvalvonnan ja hoitotyön ammattilaisten haastattelut (N=12).</p>	<p>Korjaavien käytäntöjen ja prosessien kehittämistä pidettiin tärkeänä niin kaltoinkohtelun lopettamisen kuin uhrin ja tekijän välisen suhteen parantamiseksi.</p>
<p>Fearing, Gwendolyn & Sheppard, Christine L. & McDonald, Lynn & Beaulieu, Marie & Hitzig, Sander L. (2017): A systematic review on community-based interventions for elder abuse and neglect, <i>Journal of Elder Abuse & Neglect</i>, 29(2-3), 102-133.</p>	<p>Tutkimuksen tarkoitus oli arvioida kotona asuvien ikääntyneiden kaltoinkohteluun puuttuvien interventioiden tehokkuutta ja laatua.</p>	<p>Systemaattinen kirjallisuuskatsaus. Alkuperäistutkimusten (N=9) laadullinen analyysi.</p>	<p>Tutkimus osoitti, että ikääntyneiden kaltoinkohteluun ja laiminlyöntiin kohdistuvista toimenpiteistä on hyvin vähän korkealaatuista tutkimusta.</p>
<p>Khanlary, Zahra & Maarefvand, Masoomeh & Biglarian, Akbar & Heravi-Karimooi, Majideh (2016): The effect of a family-based intervention with a cognitive-behavioral approach on elder abuse. <i>Journal of Elder Abuse & Neglect</i>, 28(2), 114-126.</p>	<p>Tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia sosiaalityön interventio-ohjelman (Family-Based Cognitive-Behavioral Social Work, FBCBSW) tehokkuutta Iranissa.</p>	<p>Kvantitatiivinen tutkimus. Perheensä kanssa asuvat yli 60-vuotiaita ikääntyneitä (N=27). Tiedot kerättiin 49-kohtaisella arviointivälineellä.</p>	<p>Tutkimus osoitti intervention vähentävän ikääntyneiden laiminlyöntiä ja rajoittamista sekä emotionaalista, taloudellista ja psyykkistä kaltoinkohtelua. Fyysisen kaltoinkohtelun osalta merkittävää eroa ei ollut havaittavissa.</p>

<p>Kirk, Carole Anne & Killick, Campbell & McAllister, Anne & Taylor, Brian (2019): Social workers' perceptions of restorative approaches with families in cases of elder abuse: a qualitative study. <i>The Journal of Adult Protection</i>, 21(3), 190–200.</p>	<p>Tutkimuksen tarkoitus on tutkia ammatillisesta näkökulmasta sovittelevien lähestymistapojen käyttöä perheissä, joissa on ikääntyneiden kaltoinkohtelua Pohjois-Irlannissa.</p>	<p>Kvalitatiivinen tutkimus. Aineisto kerättiin eri organisaatioissa työskenteleviltä sosiaalityöntekijöiltä (N=37) ryhmähaastatteluun.</p>	<p>Ammattilaiset kokivat riskien hallinnan ja työskentelyn erittäin monimutkaisissa tapauksissa sekä henkilökohtaisesti että ammatillisesti haastavaksi. Sovittelevat lähestymistavat koettiin kuitenkin potentiaalisiksi keinoiksi.</p>
<p>Moore, Cynthia & Browne, Colette (2017): Emerging Innovations, Best Practices, and Evidence-Based Practices in Elder Abuse and Neglect: A Review of Recent Developments in the Field. <i>Journal of Family Violence</i>, 32, 383–397.</p>	<p>Tutkimuksessa arvioidaan ja kuvataan malleja ja ohjelmia, jotka keskittyvät ikääntyneiden kaltoinkohteluun.</p>	<p>Systemaattinen kirjallisuuskatsaus. Alkuperäistutkimusten (N=67) laadullinen analyysi.</p>	<p>Tutkimus osoitti, että tutkimukseen perustuvista interventioista on vain vähäistä näyttöä. Samalla kuitenkin erilaisten ikääntyneiden kaltoinkohteluun puuttuvien mallien ja palvelujen kehittämiseen ja testaamiseen on kiinnitetty enemmän huomiota.</p>
<p>Rizzo, Victoria M. & Burnes, David & Chalfy, Amy (2015): A Systematic Evaluation of a Multidisciplinary Social Work–Lawyer Elder Mistreatment Intervention Model. <i>Journal of Elder Abuse & Neglect</i>, 27(1), 1–18.</p>	<p>Tutkimuksessa arvioidaan moniammatillista ikääntyneiden kaltoinkohteluun puuttuvaa interventiomallia (Jewish Association Serving the Aging, JASA, Legal / Social Work Elder Abuse Prevention Program, LEAP) New Yorkissa, jossa yhdistyvät sosiaalityöntekijöiden ja oikeusoppineiden asiantuntemus.</p>	<p>Kvantitatiivinen tutkimus. Satunnaisotos (N=250). Tiedot kerättiin tietojärjestelmästä käsiteltyjen tapausten joukosta kaltoinkohtelutapauksista ajalta 2009–2011, joissa uhrin olivat iältään 60–75-vuotiaita.</p>	<p>Tutkimus osoitti, että moniammatillinen, sosiaalityön asiantuntemuksen ja laintuntemuksen yhdistäminen, on käyttökelpoinen keino puuttua ikääntyneiden kaltoinkohteluun.</p>

<p>Storey, Jennifer E. & Perka, Melanie R. (2018): Reaching Out for Help: Recommendations for Practice Based on an In-Depth Analysis of an Elder Abuse Intervention Programme. <i>The British Journal of Social Work</i>, 48(4), 1052–1070.</p>	<p>Tutkimuksen tarkoitus on tutkia Kanadan ensimmäistä ja pisimpään käytännössä ollutta ikääntyneiden kaltoinkohteluun kohdistuvaa sosiaalityön interventio-ohjelmaa (Elder Abuse Resource and Support team (EARS)). Tutkimuksen tavoitteena on saada käsitys ongelman laajuudesta.</p>	<p>Kvantitatiivinen tutkimus.</p> <p>Otos koostui ikääntyneiden kaltoinkohtelusta tehdyistä raporttia tammikuun 2012 ja huhtikuun 2014 välillä (N=164)</p>	<p>Tutkimustulokset antavat tärkeää tietoa ikääntyneiden kaltoinkohtelun luonteesta sekä uhrin ja tekijän ominaisuuksista. Tutkimuksen edustava otos osoittaa, että tutkimuksen kohteena ollut pitkään käytössä ollut interventio-ohjelma on osoittautunut toimivaksi käytännössä.</p>
--	---	--	--

Kuten edellisestä taulukosta käy ilmi, tutkimusaineistoni koostuu seitsemästä (7) vertaisarvioidusta tutkimusartikkelista. Näissä kaikissa oli käsitelty sosiaalityön keinoja, joilla voi puuttua kotona asuvien ikääntyneiden kaltoinkohteluun, joko niin, että tutkimuksessa on keskitytty yhteen interventioon tai tutkimuksessa tarkasteltavien interventioiden joukossa on ollut myös sosiaalityön interventioita. Kaikissa tutkimuksissa ei ollut rajattu ikääntyneiden kaltoinkohtelua vain perhesuhteissa tapahtuvaksi, mutta mikäli artikkelissa oli tutkittu jotain sellaista keinoja, jota voi käyttää hyväksi puuttuttaessa kotona asuvien ikääntyneiden perhesuhteissa tapahtuvaan kaltoinkohteluun valitsin sen mukaan analyysiin. Analyysiin valittujen artikkelien analyysimenetelmät ja tutkimustehtävät eivät ole yhtenäisiä, mutta sillä ei ole merkitystä, koska aineisto voi koostua eri menetelmillä tehdyistä tutkimuksista. Oleellista on, että aineisto mahdollistaa tutkimuskysymykseen vastaamisen. (Aveyard 2014, 65–66.) Aineistossa on kolme (3) kvantitatiivisin menetelmin tehtyä tutkimusta, kaksi (2) kvalitatiivisin menetelmin tehtyä tutkimusta sekä kaksi (2) systemaattista kirjallisuuskatsausta.

Aineiston tutkimusten aineistot oli kerätty haastatteluin (2), asiakastietojärjestelmistä (2), arviointivälineellä (1) ja systemaattisesti tutkimuskirjallisuudesta (2). Mooren ja Brownen (2017) systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen sisältyi Rizzon ym. (2015) sosiaalityön interventiota käsittelevä tutkimus, jonka julkaisuvuodeksi oli merkitty 2013. Sama tutkimus päättyi analyysiini omana tutkimuksenaan, mutta omaan analyysiini päättyneen tutkimuksen

vuosiluvuksi oli merkitty 2015. Kyseessä oli kuitenkin sisällön perusteella sama tutkimus.

Teemojen mukaan jaotellaessa artikkelit jakautuivat seuraavasti. 1) sosiaalityö (Brown & McNeal 2020; Fearing ym. 2017; Khanlary ym. 2016; Kirk ym. 2019; Moore & Browne 2017; Rizzo ym. 2015; Storey & Perka 2018). 2) Tarve tutkia ja kehittää (Brown & McNeal 2020; Fearing ym. 2017; Khanlary ym. 2016; Moore & Browne 2016; Rizzo ym. 2015; Storey & Perka 2018). Näin ollen yhtä artikkelia lukuun ottamatta (Kirk ym. 2019) kaikissa artikkeleissa käsiteltiin kumpaakin teemaa. Artikkelit edustavat tuoreinta tutkimusta. Vanhin artikkeli on vuodelta 2015. Artikkelit ovat julkaistu vuosina 2015–2020. Artikkelien julkaisuvuodet ovat kuvattuna taulukossa 3. Petticrew'n ja Roberts'n mukaan (2006, 165) taulukoita voi olla useampia, koska ne lisäävät omalta osaltaan tutkimuksen läpinäkyvyyttä ja selkeyttä.

Taulukko 3 Aineiston artikkelien julkaisuvuodet

Julkaisuvuosi	Lukumäärä
2015	1
2016	1
2017	2
2018	1
2019	1
2020	1

Tein taulukon myös artikkelien julkaisukanavista. Aineiston artikkelit on julkaistu viidessä (5) eri julkaisukanavassa. Journal of Elder Abuse & Neglect -lehdessä oli julkaistu neljä (4) artikkelia. The British Journal of Social Work, The Journal of Adult Protection ja Journal of Family Violence -lehdissä oli julkaistu yksi (1) artikkeli kussakin.

Taulukko 4 Aineiston artikkelien julkaisukanavat

Julkaisukanava	Artikkelit(t)
Journal of Elder Abuse & Neglect	Rizzo ym. 2015 Fearing ym. 2017 Brown & McNeal 2020 Khanlary ym. 2016
Journal of Family Violence	Moore & Browne 2017
The Journal of Adult Protection	Kirk ym. 2019
The British Journal of Social Work	Storey & Perka 2018

5.5 Eettiset lähtökohdat ja luotettavuus

Aveyardin (2010) mukaan systemaattista kirjallisuuskatsausta tehdessä ei aineiston hankkimiseksi tarvita tutkimuslupaa, koska aineistona toimivat aikaisemmat tutkimukset, jotka ovat käyneet läpi tarvittavat lupamenettelynsä. Aikaisemman tutkimuksen käyttäminen tutkimusaineistona mahdollistaa laajan näkemyksen saavuttamisen tutkittavasta aiheesta. Kirjallisuuskatsauksen tekijä ei ole yhteydessä aikaisemmissa tutkimuksissa mukana olleisiin haastateltaviin, joten heidän anonymiteettinsä ei vaarannu. Tällaisen julkisen ja valmiin aineiston säilyttämisen ja tuhoamisen suhteen ei myöskään ole vaatimuksia. Systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa aineiston hankintaa ohjaa tutkimusmenetelmän edellyttämä systemaattisuus, joten tutkija ei voi valita analysoitavaksi vain oman mielenkiintonsa mukaisia tutkimuksia. Tämä takaa omalta osaltaan tutkimuksen luotettavuutta. (Aveyard 2010, 10, 20–21.)

Metsämuurosen (2011, 47) mukaan systemaattisen kirjallisuuskatsauksen edellytys on tutkimuksen toistettavuus, joka on mahdollista vain tutkimusprosessin tarkan suunnittelun ja kuvauksen avulla. Myös tämä edustaa samalla tutkimuksen luotettavuutta. Tutkimustulosten siirrettävyydestä tai toistettavuudesta ja luotettavuudesta puhutaan yleisesti reliabiliteetin ja validiteetin käsittein, joskin

laadullisen tutkimuksen keskuudessa kyseisiä käsitteitä on kritisoitu, koska ne ovat lähtöisin määrällisestä tutkimuksesta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 120). Laadullisessa tutkimuksessa ”mittaustulokset” ovat tutkijoiden omaa tulkintaa (Aveyard 2014, 123). Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointiin ei ole olemassa yksiselitteistä sääntöä, mutta tutkimusta arvioidaan kokonaisuutena, jolloin arvioinnissa painottuu sisäinen johdonmukaisuus eli koherenssi. Tutkijan tulee tuoda tutkimuksessa esille oma asemansa, tutkimuksen kohde ja tarkoitus sekä se, millä menetelmillä ja miten tulokset on saatu. Toisin sanoen tutkijan on raportoitava riittävällä tarkkuudella ja annettava riittävästi tietoa siitä, miten tutkimus on tehty, jotta tutkimusten tuloksia on mahdollista arvioida. Siitä huolimatta, ettei tutkimustuloksia ole mahdollista yleistää, voivat tutkimustulokset lisätä ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122.)

Tässä pro gradu -tutkielmassani on pyrkinyt kuvaamaan mahdollisimman tarkasti aineiston keräämisen sekä analyysin vaiheet seuraten menetelmäkirjallisuuden ohjeita, jotta tutkimuksen toistettavuutta ja luotettavuutta on mahdollista arvioida. Lisäksi olen tehnyt tutkimukseen valikoituneelle aineistolle analyysin aluksi kriittisen arvioinnin. Tutkielmani luotettavuuden kannalta on oleellista, että analysoimani aineisto on ollut tutkimuksellisesti laadukasta ja olen sen perusteella pyrkinyt vastaamaan asettamaani tutkimuskysymykseen. Tutkielmallani on kuitenkin rajoitteensa, jotka vaikuttavat tutkimuksen luotettavuuteen. En esimerkiksi ole käyttänyt niin sanottua harmaata kirjallisuutta, joka tarkoittaa vertaisarvioimatonta, julkaisematonta kirjallisuutta. Tällaisen ”harmaan” kirjallisuuden etsiminen ja tunnistaminen on kuitenkin hankalaa eikä sen käyttöä siten odoteta opinnäytetyön tasoissa tutkielmissa, mutta seikan huomioiminen on tärkeää tutkielman rajoituksista keskusteltaessa (Aveyard 2014, 92). Lisäksi etsin tietoa vain kahdesta eri tietokannasta ja suhteellisen lyhyellä aikavälillä, joten aineistoni on jokseenkin pieni. Löytämistäni tutkimuksista kävi kuitenkin ilmi, että aiheestani on ylipäättään olemassa vähäisessä määrin tutkimusta, joten aikavälin pidentäminen ei välttämättä olisi muuttanut lopputulosta merkittävästi. Yhden henkilön resurssit ovat myös rajalliset verrattuna useamman tutkijan ryhmään, millä tavoin systemaattisia kirjallisuuskatsauksia pääsääntöisesti tehdään hyvin tarkkojen sääntöjen mukaisesti.

Opinnäytteen teossa kriteerit eivät ole aivan niin tiukat, vaikka raportoinnin tarkkuus ja järjestelmällisyys onkin huomioitava (Aveyard 2014, 15). Tuomen ja Sarajärven (2018, 137) mukaan liitteiden lisääminen opinnäytetyön raporttiin ei ole lainkaan vähäpätöistä, vaan ne päinvastoin syventävät tärkeitä kohtia raportista. Myös erilaisilla taulukoilla on merkittävä tutkimuksen avoimuutta ja selkeyttä lisäävä vaikutus (Petticrew & Roberts 2006, 165). Olen lisännyt tutkielmaani useita taulukoita ja liitteitä lisäämään analyysini avoimuutta, arvioitavuutta sekä raportoinnin

tarkkuutta. Yksi systemaattisen kirjallisuuskatsauksen kriteereistä on tutkimuksen toistettavuus ja olen pyrkinyt siihen mahdollisimman tarkalla ja yksityiskohtaisella eri vaiheiden kuvaamisella.

6 TULOKSET

6.1 Sosiaalityö

6.1.1 Sosiaalityön interventiot

Neljässä aineiston artikkelissa oli tarkasteltu sosiaalityön interventio-ohjelmia. Erilaiset paikalliset, eri maissa toteutetut interventio-ohjelmat saattavat tarjota malleja, joita voi mahdollisuuksien mukaan hyödyntää myös toisenlaisissa paikoissa ja olosuhteissa. Samalla niiden keräämiä tietoja voi hyödyntää uusien interventioiden ja työskentelytapojen kehittämisessä sosiaalityössä.

Iranilaisen tutkimuksen (Khanlary ym. 2016, 120–122) kohteena oli sosiaalityön intervention-ohjelman tehokkuuden arviointi. Kyseessä on viidestä istunnosta koostuva kotiin vietävä sosiaalityön interventio, joka kohdistuu koko perheeseen (Family-Based Cognitive-Behavioral Social Work, FBCBSW). Jokaisella istunnolla on oma teemansa. Intervention alkaa osallistujien motivoinnilla ja osallistamisella. Samalla pyritään lisäämään perheenjäsenien ymmärrystä ikääntyneiden kaltoinkohtelusta ja siitä, mitkä tekijät toimivat laukaisevina kaltoinkohtelutilanteissa. Toisen istunnon aiheena ovat vaihtoehtoiset käyttäytymistavat kaltoinkohtelun sijaan. Kolmannella kerralla tavoitteena on lisätä perheenjäsenten tietoa periaatteista, joilla ikääntyneiden kanssa työskennellään. Neljännellä ja viidennellä istuntokerralla tarkoituksena on auttaa perheenjäseniä oppimaan konfliktinratkaisun periaatteita ja tekniikoita. Istunnoissa voidaan käyttää erilaisia ryhmätyöskentelytekniikoita apuna ja perheenjäsenille annetaan erilaisia tehtäviä istuntojen välille. Tutkimuksen mukaan kyseisellä interventiolla on saatu myönteisiä tuloksia muun muassa taloudellisen ja psyykkisen kaltoinkohtelun sekä itsemääräämisoikeuden rajoittamisen suhteen, mutta fyysiseen kaltoinkohteluun sillä ei havaittu olevan vaikutusta.

Myös Storey ja Perka (2018, 6, 16) ovat tutkineet sosiaalityön interventio-ohjelmaa. Kyseinen ohjelma on vuonna 1989 alkanut ja pisimpään käynnissä ollut ikääntyneiden kaltoinkohteluun keskittyvä interventio-ohjelma Kanadassa (Elder Abuse Resource and Support team, EARS). Ohjelmassa työskentelevät työntekijät ovat pääosin koulutettuja sosiaalityöntekijöitä. Interventio perustuu vapaaehtoisuuteen, mikäli ammattilaisilla ei ole syytä epäillä ikääntyneen kykyä tehdä päätöksiä. Työntekijöiden tehtävänä on tarjota kaltoinkohdellulle ikääntyneelle mahdollisuus ja turvallinen paikka puhua ammattilaiselle sekä kartoittaa erilaisia muutosvaihtoehtoja kaltoinkohtelun lopettamiseksi. Viimesijaisena keinona on tekijän muuttaminen pois uhrin luota, mikäli se on myös uhrin oma toive. Ammattilaisten tehtävä on myös lisätä ikääntyneiden tietoisuutta kaltoinkohtelun vaikutuksista. Vakiintuneen ja pitkään käytössä olleen ohjelman etu on, että myös muut ammattilaiset ovat tietoisia sen olemassa olost ja tietävät, mihin voivat raportoida ikääntyneiden kaltoinkohtelusta sellaista havaitessaan.

Rizzon ym. (2015, 4-5, 16) tutkimuksessa esiteltiin interventiomallia, jossa yhdistetään sosiaalityöntekijöiden ja juristin asiantuntemus (Jewish Association Serving the Aging, JASA, Legal/Social WorkElder Abuse Prevention Program, LEAP). Interventiossa keskitytään arvioimaan ikääntyneen päätöksentekokykyä, tiedon ymmärrystä ja käsittelyä sekä muiden kanssa kommunikointia. Tämän arvioinnin perustella sosiaalityöntekijä ja juristi tekevät yksilöllisen suunnitelman jokaiselle asiakkaalle. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on auttaa asiakasta tarvittavien etuuksien hakemisessa, ohjata ja neuvoa sekä varmistaa asiakkaan kodin turvallisuus. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on myös tarjota asiakkaalle psykososiaalista tukea. Tutkimuksen mukaan kyseinen interventio-ohjelma osoittautui toimivaksi tavaksi puuttua kotona asuvien ikääntyneiden kaltoinkohteluun.

Mooren ja Brownen (2017, 389) systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen sisältyi aikaisempi tutkimus, jossa oli niin ikään tutkittu edellä kuvatun mallin (JASA-LEAP) toimivuutta. Myös tässä tutkimuksessa JASA-LEAP -malli oli todettu toimivaksi puuttumisen tavaksi ikääntyneiden kaltoinkohteluun. Samassa systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa (Moore & Browne 2017, 387) oli mukana myös interventio, jossa ikääntyneille kaltoinkohtelun uhreille annettiin joko 1) koulutusmateriaaleja kaltoinkohteluun liittyen, 2) poliisi ja sosiaalityöntekijä tekivät yhteisen kotikäynnin tai 3) koulutusmateriaalin lisäksi poliisi ja sosiaalityöntekijä tekivät kotikäynnin. Intervention ei havaittu lisäävän ikääntyneiden tietoisuutta kaltoinkohteluun liittyvistä kysymyksistä, psyykkistä hyvinvointia tai sosiaalipalvelujen käyttöä. Kuitenkin sekä koulutusmateriaalin että kotikäynnin vastaanottaneet ikääntyneet ilmoittivat todennäköisimmin jatkossa uusista kaltoinkohtelutilanteista sekä poliisille että tutkimushaastattelijalle, kun taas pelkän kotikäynnin vastaanottaneet ilmoittivat kaltoinkohtelusta vain poliisille.

6.1.2 Yhteistyö muiden alojen asiantuntijoiden kanssa

Sosiaalityön asiantuntijuuden ohella myös muiden ammattialojen asiantuntemusta pidettiin tärkeänä kaltoinkohtelutapauksiin puututtaessa. Moniammatillisen yhteistyön ja erilaisten yhteistyökumppaneiden kanssa työskentelyn merkitys kaltoinkohtelutapauksiin puututtaessa kävi aineistosta ilmi (Fearing ym. 2017; Brown & McNeal 2020; Kirk ym. 2019; Moore & Browne 2017; Storey & Perka 2018; Rizzo ym. 2015). Esimerkiksi Brownin ja McNealin (2020, 369) tutkimustuloksista käy ilmi, että sidosryhmien mukaan ottaminen työskentelyyn voisi auttaa puuttumaan sosiaaliseen eristäytymiseen, joka voi altistaa ikääntyneen kaltoinkohtelulle.

Storey ja Perka (2018, 15–16, 18, 21–22) tuovat esille hyödyt yhdessä poliisin kanssa työskentelystä muiden ikääntyneiden kaltoinkohteluun puuttuvien ammattilaisten sekä uhrin turvallisuuden takaamiseksi. Poliisilla on myös pääsy mahdollisiin rikosrekisteritietoihin, jota tutkimuksen mukaan pidettiin hyödyllisenä. Yhteistyön tärkeys tulkkien kanssa kävi myös tutkimuksesta ilmi, koska kasvavan maahanmuuton vuoksi kielitaidottomia ikääntyneitä on enenevässä määrin. Tutkimuksen mukaan kotikäynnille osallistuvien ammattilaisten määrää on kuitenkin syytä pohtia aina uhrin kannalta, koska liian suuri joukko voi aiheuttaa negatiivisia tunteita.

Kirkin ym. (2019, 193) tutkimuksesta kävi myös ilmi, että sosiaalityöntekijöiden mielestä yhteistyö muiden ammattilaisten, esimerkiksi juuri poliisien kanssa koettiin positiivisena ja lisäarvoa tuottavana asiana työskennellessä kaltoinkohtelutapausten kanssa. Toisaalta erimielisyydet riskeistä ja oikeuksista eri ammattiryhmien välillä koettiin turhauttavina. Vaikka yhteistyö poliisin kanssa ei aina johda kaltoinkohtelun loppumiseen, voi se kuitenkin alentaa kynnystä ilmoittaa kaltoinkohtelusta poliisille (Moore & Browne, 387). Rizzon ym. (2015, 16) tutkimuksessa arvioitiin sosiaalityön ja juristin yhteistyötä ja todettiin eri tieteenalojen asiantuntemuksen yhdistämisen hyödyt kaltoinkohtelutapauksiin puututtaessa. Kyseinen tutkimus on mukana Mooren ja Brownen (2017, 389) tutkimuksessa.

Fearingin ym. (2017, 120–121) systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa oli analysoitu kahta moniammatillisen tiimin interventiota. Toisessa tutkimuksessa analyysin kohteena oli kokeellinen kaltoinkohteluun ehkäisemiseen ja puuttumiseen tarkoitettu malli, jossa sosiaalityöntekijät toimivat koordinaattoreina, olivat mukana koti- ja seurantakäynneillä ja toimivat yhdessä muun muassa geriatrian ja oikeustieteen alan asiantuntijoiden kanssa. Toinen tutkimus oli vertailututkimus, jossa verrattiin yhden sosiaalityöntekijän työskentelyä sosiaalityöntekijä–geriatriin sairaanhoitaja -työparin työskentelyyn. Ensimmäisen tutkimuksen tulokset tukivat moniammatillisen työskentelyn hyötyjä ikääntyneen kaltoinkohteluun puuttumisessa. Toisessa tutkimuksessa moniammatillisella lähestymistavalla todettiin olevan kaltoinkohtelun riskiä vähentävä vaikutus, mutta varsinaiseen

kaltoinkohteluun puuttumiseen sillä ei ollut merkittävää vaikutusta. Fearingin ym. (2017, 125–126) mukaan kyseisten tutkimusten laatu oli hyvistä tutkimustuloksista huolimatta heikko ja heidän mukaansa moniammatillisten tiimien käyttöä ikääntyneiden kaltoinkohteluun puuttumisessa pitäisi arvioida kansainvälisesti.

6.1.3 Sovittelu

Brownin ja McNealin (2020, 358, 369–371) tutkimuksessa haastateltiin kaltoinkohtelun uhriksi joutuneiden ikääntyneiden kanssa työskenteleviä eri alojen ammattilaisia, mukaan lukien sosiaalityöntekijöitä tarkoituksena selvittää heidän käsityksiään sovittelyiden käytäntöjen käyttökelpoisuudesta ikääntyneiden kaltoinkohteluun puuttumiseksi. Sovittelyiden toimenpiteiden tarkoituksena on korjata ikääntyneen kaltoinkohtelun uhrin ja tekijän välinen suhde. Suurin osa haastateltavista näki sovittelyt käytännöt mahdollisina apukeinoina kaltoinkohteluun puuttumisessa, mutta esimerkiksi kaltoinkohtelun muodolla ajateltiin olevan merkitystä sen suhteen, toimisivatko käytännöt vai ei. Sovittelyiden toimenpiteiden suhteen oli myös varautuneisuutta, esimerkiksi sen suhteen, voisivatko tekijät todella motivoitua työskentelyyn. Lisäksi sellaisten ikääntyneiden osallistuminen sovitteluun aiheutti huolta, joiden kognitiivinen toimintakyky oli alentunut iän ja sairauksien vuoksi. Toisaalta heidän nähtiin myös hyötyvän sovittelyistä toimenpiteistä, mikäli ammattilainen voisi toimia neuvotteluissa heidän puolestaan. Kirkin ym. (2019, 194) mukaan sosiaalityön ammatillisissa rajoissa tehtävä kognitiivisuuden arviointi on oleellista tällaisissa tapauksissa, joissa on arvioitava uhrin päätöksentekokykyä.

Kirkin ym. (2019, 193–195) tutkimuksessa on keskitytty perheen sisäisiin sovittelyihin toimenpiteisiin. Tutkimuksessa oli haastateltu sosiaalityöntekijöitä. Haastatteluista kävi ilmi, että sosiaalityöntekijät tunnistivat sovittelyiden toimenpiteiden merkityksen ja pitivät niitä hyvänä keinona puuttua kaltoinkohtelutilanteisiin. Haastateltavat toivat kuitenkin ilmi, että kaikissa tilanteissa kyseiset keinot eivät kuitenkaan toimi vaan on tärkeää tunnistaa, milloin kaltoinkohtelun uhrin ja tekijän suhde on sellainen, että sitä voi suojella ja auttaa rakentamaan uudelleen ja milloin näin ei ole. Sovittelyiden toimenpiteiden suhteen pohdittiin myös oikea-aikaisuutta ja vaihtoehtona nähtiin sovittelyiden toimenpiteiden aloittaminen jo ennakoivasti tilanteissa, joista oli nähtävissä mahdollinen kriisiytyminen.

Mooren ja Brownen (2017, 392) analyysissä oli mukana kaksi tutkimusta, joissa oli käytetty sovitteluun ja perhesuhteiden vahvistamiseen tähtäävää mallia kaltoinkohteluun puuttumiseksi sen sijaan, että huomio kiinnittyisi tekijän rankaisemiseen. Kummankin tutkimuksen tulokset olivat vaihtelevia sovittelyiden toimenpiteiden vaikutuksesta ikääntyneiden kaltoinkohteluun ja perhesuhteiden vahvistamiseen uhrin ja tekijän välillä. Storeyn ja Perkan (2018, 18) tutkimuksessa

havaittiin, että noin kolmanneksessa kaltoinkohtelutapauksissa ikääntyneen kaltoinkohtelun uhrin lisäksi tekijällä oli myös muita uhreja. Tällaisissa tapauksissa voisi olla hyötyä esimerkiksi laajemmasta verkostokokouksesta, joka kokoaa yhteen niin uhrin, tekijän sekä palvelut, jotka tukevat sovittavia käytäntöjä. Samalla myös kaltoinkohtelijaa voidaan auttaa.

6.1.4 Kaltoinkohtelutapauksiin puuttumisessa huomioitavia seikkoja

Ikääntyneiden kaltoinkohteluun puuttuessa ja uhreja turvattaessa avainasemassa ovat sosiaalityöntekijöiden tiedot, taidot ja arvot (Kirk ym. 2019, 196). Kotona asuvien ikääntyneiden kaltoinkohtelutapauksissa jokaisen kaltoinkohtelun uhrin tilanteen ymmärtäminen ainutkertaisena on huomioitava tekijä. Esimerkiksi sosiaalinen eristäytyminen voi olla kaltoinkohtelulle altistava riskitekijä tai se voi olla kaltoinkohteluun puuttumisen seuraus. Eristäytymisen yhteydessä on tärkeää ymmärtää kuitenkin, että yksin asuminen ei automaattisesti merkitse eristäytymistä vaan jokainen tilanne tulee arvioida yksi kerrallaan. (Brown & McNeal 2020, 368; Storey & Perka 2018, 19–20.) Työntekijän näkökulmasta pitkäjänteisen ja sitkeän työskentelyn merkityksen ymmärtämistä ja uhrin tahdon kunnioittamista pidettiin tärkeänä (Kirk ym. 2019, 194; Storey ym. 2018, 21).

Storeyn ja Perkan (2018) tutkimuksesta kävi ilmi, että noin puolella uhreista oli vain jonkinlaista tukea saatavilla ja neljäsosalla ei lainkaan, joten sosiaalityöntekijöiltä edellytetään tuen antamista ja tietoisuutta myös muista tukitoimista, joita hyödyntää. Uhrin riippuvuus tekijästä tulee myös huomioida siten, että uhrin tarpeet tulevat täytetyiksi muilla tavoin, jottei hän kieltäydy kokonaan työskentelystä. Samoin uhrin kanssa asioidessa on huomioitava, ettei työskentely aiheuta uhkaa uhrin turvallisuudelle, esimerkiksi sovittava aika, jolloin uhri on varmasti yksin kotona. Toisaalta on huomioitava, että myös tekijä on mahdollisesti avun tarpeessa, jolloin hänen auttamisensa voi auttaa myös uhria. Esimerkiksi tekijän työllistymisen on havaittu vähentäneen riippuvuutta uhrista. (Storey & Perka 2018, 18–21.)

Suhtautumalla tekijään ymmärtävästi ja tukien voi auttaa kaltoinkohtelun vähenemisessä ja pitää samalla yllä uhrin sitoutumista työskentelyyn. Perheenjäsenten välisten monimutkaisten suhteiden ymmärtämisen tärkeys korostuukin kaltoinkohtelutilanteisiin puuttuessa, koska perheellä on merkittävä rooli kaltoinkohtelun suhteen ja sen lopettamisessa. Uhrin turvaamisen ja riskien hallinnan kannalta keskeistä voi esimerkiksi olla hänen tukemisensa niissä valinnoissa, joissa ammattilaiset eivät ole välttämättä samaa mieltä. Huomionarvoista myös on, että luottamuksellisen suhteen rakentuminen on tutkimuksen mukaan merkittävä tekijä kaltoinkohteluun puuttuessa, jota työntekijän vaihtuminen heikensi. (Kirk 2019, 194; Storey & Perka 2018, 18–21.)

6.2 Tarve tutkia ja kehittää

Etsiessäni vastausta tutkimuskysymykseeni huomasin jo tiedonhakuvaiheessa, että yksityiskohtaisempaa, sosiaalityössä hyödynnettävää tietoa kaltoinkohteluun puuttumisen keinoista on varsin vähäisessä määrin. Tästä syystä varsinaisesta aineistostanikin löytyi lopulta vain muutamia sellaisia selkeitä keinoja tai interventioita, joita sosiaalityössä voisi hyödyntää ikääntyneiden kaltoinkohteluun puuttumisissa. Sen sijaan lähes jokaisessa aineistoni tutkimuksessa oli otettu kantaa ikääntyneiden kaltoinkohteluun puuttumiseen tähtäävien interventioiden vähäiseen tutkimusnäyttöön sekä tehtyjen tutkimusten paikallisuuden, pienten otoskokojen tai kuvailevan tutkimuksen rajoitteisiin tutkimustulosten yleistettävyyden suhteen (Brown & McNeal 2020, 374; Fearing ym. 2017, 129; Khanlary ym. 2016, 123; Moore & Browne 2016, 394; Rizzo ym. 2015, 15; Storey & Perka 2018, 22–23).

Vähäisen tutkimusnäytön lisäksi riittävän kehittyneiden arviointimenetelmien puute nähtiin merkittävänä tutkimusta heikentävänä tekijänä (Fearing ym. 2017, 129; Kirk ym. 2019, 197). Ylipäätään ikääntyneiden kaltoinkohteluun puuttumiseen tähtääviä toimenpiteitä on olemassa hyvin vähän huolimatta siitä, että kyseessä on alati kasvava globaali ongelma (Fearing ym. 2017, 129; Moore & Browne 2016, 394). Sosiaalityöntekijöillä on oma merkittävä roolinsa kaltoinkohtelutapauksiin puuttumisessa, mutta sosiaalityön peruskoulutuksen lisäksi tutkimuksissa otettiin kantaa lisäkoulutuksen tarpeeseen esimerkiksi terapeuttisten tai sovittelevien lähestymistapojen omaksumiseksi (Brown & McNeal 2020, 374; Kirk ym. 2019, 197; Moore & Browne 2016, 394). Lisäksi riittävien resurssien tarve nostettiin esille (Brown & McNeal 2020, 373).

6.3 Tulosten yhteenveto

Olen tarkastellut edellä tutkimuksia, jotka ovat käsitelleet kotona asuvien ikääntyneiden kaltoinkohtelua vastatakseni tutkimuskysymykseeni, millä tavoin sosiaalityöntekijät voivat puuttua kotona asuvien ikääntyneiden perhesuhteissa tapahtuvaan kaltoinkohteluun. Analyysini tulosten perusteella jokaisessa tutkimuksessa kotona asuvien ikääntyneiden kaltoinkohtelu tunnustettiin merkittäväksi ja koko ajan kasvavaksi ongelmaksi, mutta empiiriseen tutkimukseen perustuvia ja laajempaan käyttöön yleistettäviä puuttumisen keinoja ei juurikaan ole olemassa. Lisäksi erilaisten interventioiden yhtenäisten arviointivälineiden puute osoittautui ongelmaksi. Jatkotutkimuksen ja erilaisten interventioiden kehittämisen tarve on näin ollen ilmeinen. (Brown & McNeal 2020, 374; Fearing ym. 2017, 129;

Khanlary ym. 2016, 123; Kirk ym. 2019, 197; Moore & Browne 2016, 394; Rizzo ym. 2015, 15; Storey & Perka 2018, 22–23.)

Analyysissa oli mukana neljä erilaista sosiaalityön interventiota (Khanlary ym. 2016; Moore & Browne 2017; Storey & Perka 2018, Rizzon ym. 2015). Näistä neljästä interventiosta yhtä, sosiaalityön ja oikeustieteen asiantuntemuksen yhdistävää interventiota (Jewish Association Serving the Aging, JASA, Legal/Social WorkElder Abuse Prevention Program, LEAP) oli tutkittu kahdessa eri tutkimuksessa. Kyseinen interventio oli todettu molemmissa tutkimuksissa toimivaksi kaltoinkohteluun puuttumisen keinoksi. Hyvistä tuloksista huolimatta tutkimustuloksia ei ole mahdollistaa yleistää laajemmin ilman jatkotutkimuksia, koska tutkimus oli toteutettu vain yhdeltä alueella ja koski yhtä ohjelmaa (Rizzo ym. 2015, 15–16). Sama rajoite oli kanadalaisen tutkimuksen kohdalla (Storey & Perka 2018). Myös Iranissa toteutetussa sosiaalityön koko perheeseen kohdentuvan interventio-ohjelman tutkimuksessa oli saatu hyviä tuloksia, mutta niin ikään tässä tutkimuksessa oli rajoitteensa. Tutkimuksen otoskoko ja seuranta-aika olivat vähäisiä, jonka vuoksi tarvitaan lisätutkimusta suuremmalla otoskolla pidemmällä seuranta-ajalla (Khanlary 2016, 123). Koulutusmateriaalin sekä sosiaalityöntekijän ja poliisin yhteisen kotikäynnin yhdistävällä tai vain pelkän kotikäynnin sisällään pitävällä interventiolla ei sen sijaan ollut samalla tavalla merkittävää vaikutusta varsinaiseen kaltoinkohtelun vähenemiseen, mutta kaltoinkohtelutilanteista ilmoitettiin todennäköisimmin poliisille (Moore & Browne 2017, 387). Tutkimustulokset kuitenkin osoittavat, että erilaisia kotona asuvien ikääntyneiden kaltoinkohteluun puuttumiseen tähtäviä interventioita on olemassa, vaikka lisää tietoa tarvitaankin.

Vain yhdessä tutkimuksessa (Khanlary ym. 2016) kaltoinkohteluun puuttumista tarkasteltiin ainoastaan sosiaalityön näkökulmasta. Muissa tutkimuksissa sosiaalityön asiantuntijuus oli yhdistetty muiden alojen asiantuntemukseen. (Fearing ym. 2017; Brown & McNeal 2020; Kirk ym. 2019; Moore & Browne 2017; Storey & Perka 2018; Rizzo ym. 2015.) Esimerkiksi käytännön hyötyä oli yhteistyöstä poliisin kanssa, joka voi turvata niin työntekijöitä kuin kaltoinkohtelun uhriakin. Myös rikosrekisteritietoihin saatavuus oli etu poliisin kanssa työskenneltäessä. Yhteistyön haittoina mainittiin mahdolliset eri ammattikuntien erimielisyydet työskentelyn kulusta. (Kirk ym. 2019, 193; Storey & Perka 2018, 15.) Moniammatillinen työskentely ei kuitenkaan automaattisesti johda hyviin tuloksiin ja ikääntyneiden kaltoinkohtelun vähenemiseen vaan asiasta tarvitaan lisätutkimusta (Fearing ym. 2017, 125–126).

Kaltoinkohtelutapauksiin puuttuttaessa on mahdollisuus on myös sovitteluvien käytäntöjen hyödyntämiseen, joiden tarkoitus on ammattilaisten tuella korjata kaltoinkohtelun uhrin ja häntä kaltoinkohtelevan perheenjäsenen välejä. Tällaisissa tapauksissa sosiaalityöntekijän on tärkeää selvittää ikääntyneen uhrin kognitiokyky ja tarvittaessa toimia sovittelussa asiakkaan puolesta. Oleellista on myös havaita ne

tilanteet, joissa sovitteluun on mahdollisuus ja missä ei. Sovittelun aloittaminen ei edellytä tilanteen kriisiytymistä, vaan sitä on mahdollista käyttää jo ennaltaehkäisevästi. Lisäksi tutkimuksista kävi ilmi, että kaltoinkohtelijaa kohtaan ei ole tarkoitus kohdistaa rankaisuvia toimenpiteitä, sen sijaan esimerkiksi verkostokokouksissa on tarkoitus selvittää myös kaltoinkohtelijan mahdolliset palveluntarpeet. (Brown & McNeal 2020, 358, 371; Kirk ym. 2019, 193–195; Moore & Brown 2017, 392)

Sosiaalityöntekijöiden tiedot, taidot ja arvot nousevat merkityksellisiksi ikääntyneiden kaltoinkohteluun puuttuttaessa. Työskentelyssä oleellista on sosiaalityöntekijän käsitys jokaisen tilanteen ainutkertaisuudesta, kuten myös pitkäjänteisen ja sitkeän työskentelyn ja uhrin tahdon kunnioittamisen merkityksen ymmärtäminen. Esimerkiksi uhrin riippuvuus kaltoinkohtelijasta ei saa muodostua uhkaksi työskentelylle. Perhesuhteiden monimutkaisuuden ymmärtäminen ja hyväksyminen korostuu työskenneltäessä pitkäkestoisesti kaltoinkohtelun lopettamiseksi. Luottamuksellisen suhteen rakentaminen uhriin ja neutraali suhtautuminen tekijään edesauttavat tuloksellista työskentelyä. On myös huomioitava, että kaikilla uhreilla ei ole tukea omasta takaa välttämättä lainkaan tai vain hyvin vähän, joten mahdollisimman laaja tietoisuus erilaisista tukitoimista on eduksi. (Brown & McNeal 2020, 368; Kirk ym 2019, 194–196; Storey & Perka 2018, 18–21.)

Kaiken kaikkiaan ikääntymisen kaltoinkohteluun puuttumiseen tähtäviä interventioita ja muita puuttumisen keinoja on jonkin verran olemassa, mutta tutkimusta on hälyttävän vähän ottaen huomioon kuinka laajasta ja merkittävästä ongelmasta on kyse. Tulosten vähäisyydestä huolimatta aineistosta kävi ilmi erilaisia sosiaalityössä hyödynnettäviä keinoja sekä käytännön työssä huomioitavia seikkoja, jotka olen koontanut seuraavaan taulukkoon.

Taulukko 5 Sosiaalityössä hyödynnettäviä ja huomioitavia keinoja

Keino/huomioitava seikka	Hyöty	Rajoite
Yhteistyö muiden ammattiryhmien kanssa.	Sosiaalityön ja oikeustieteen asiantuntemuksen yhdistävä interventio osoittautui tehokkaaksi kaltoinkohteluun puuttumisessa.	Tutkittu vain hyvin rajatussa kontekstissa.
	Yhteistyö poliisin kanssa mahdollisti työntekijöiden ja uhrin turvaamisen ja lisäsi kaltoinkohtelusta ilmoittamista poliisille. Poliisin pääsyä rikosrekisteritietoihin pidettiin myös hyödyllisenä. Lisäksi sosiaalityöntekijän ja poliisin yhteisten kotikäyntien havaittiin lisäävän kaltoinkohtelutapauksista ilmoittamista.	Kotikäyntien ei havaittu vähentävän kaltoinkohtelua.
	Sosiaalityöntekijät kokivat yhteistyön myös muiden sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöiden kanssa hyvänä kaltoinkohteluun puuttuttaessa.	Tutkimustulokset moniammatillisten interventioiden hyödyllisyydestä olivat osin ristiriitaisia ja vaativat edelleen lisätutkimusta.
	Yhteistyötä tulkkien on maahanmuuton yleistyessä, jotta kielitaidottomat ikääntyneet tulevat kuulluksi.	Hyvin monen työntekijän samanaikainen osallistuminen kotikäynnille voi olla uhrille negatiivinen kokemus
Koko perheeseen kohdistuva ja/tai tekijän huomioiva sosiaalityön interventio	Interventio koostuu viidestä tapaamiskerrasta. Sen tarkoituksena on lisätä perheenjäsenten tietoa ikääntyneiden kaltoinkohtelusta ja opettaa erilaisia ongelmanratkaisutekniikoita kaltoinkohtelun lopettamiseksi.	Tutkimuksen otos oli pieni eikä intervention havaittu vaikuttavan fyysiseen kaltoinkohteluun.
	Perhesuhteiden monimutkaisuuden ymmärtäminen ja hyväksyminen sekä suhtautuminen tekijään neutraalisti syyttämisen sijaan edesauttaa tuloksellista työskentelyä.	

Sovittelevat käytännöt	Menetelmä käytännön työhön, joka voi auttaa korjaamaan tekijän ja uhrin keskinäisen suhteen.	Huolta aiheutti tekijöiden sitoutuminen. Uhrin kognition alenema vaikeutti sovittelua. Edellyttää taitoa tunnistaa, koska tilanne on liian tulehtunut sovittelun kannalta. Lisäksi edellyttää lisäkoulutusta ammattilaisille. Tutkimustulokset olivat osin ristiriitaisia.
Ikääntyneen uhrin tahdon kunnioittaminen ja tukeminen	<p>Pitkäjänteinen, luottamuksellinen työskentely ja uhrin lisäksi tekijän palvelujen tarpeen ja tilanteen huomioiminen voi vähentää tekijän riippuvuutta uhrista ja samalla lisätä uhrin sitoutumista työskentelyyn.</p> <p>Uhrin tukeminen sellaisissakin ratkaisuissa, joissa ammattilaiset eivät olleet samaa mieltä oli tärkeää riskienhallinnan näkökulmasta.</p>	Työntekijän vaihtuminen heikensi luottamuksellisen suhteen syntymistä.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

7.1 Lisää tutkimusta tarvitaan

Tämän pro gradu -tutkielmani tarkoitus oli tarkastella millaisia sosiaalityön keinoja on mahdollista käyttää ikääntyneiden kaltoinkohteluun puuttumiseksi. Ikääntyneiden kaltoinkohtelun on tutkimusten mukaan todettu olevan merkittävä ja alati kasvava globaali ongelma (Pillemer ym. 2016, 194; Lin & Giles 2013, 1275; Moore & Browne 2016, 394; Fearing ym. 2017, 129). Euroopassa haavoittuvassa asemassa olevien ikääntyneiden kaltoinkohtelu on saanut pikkuhiljaa enemmän huomiota tutkijoiden keskuudessa (Melchiorre ym. 2014, 927) ja ongelma on tunnustettu myös Suomessa. Viranomaisilta edellytetään ilmoituksen tekemistä kunnan sosiaalihuoltoon, mikäli havaitsee tilanteen, jossa ikääntynyt ei kykene huolehtimaan omasta terveydestään ja turvallisuudesta (VanhPL 980/2012, 25 §). Suomessa ei kuitenkaan ole olemassa kansallista toimintamallia, joka ohjaisi kaltoinkohtelutapausten työstämistä (Luoma ym. 2018).

Oman kokemukseni mukaan gerontologisessa sosiaalityössä ikääntyneiden kaltoinkohtelutapausten parissa työskennellään päivittäin pyrkimällä tukemaan kaltoinkohtelun uhria ja selvittämällä erilaisia mahdollisuuksia kaltoinkohtelun lopettamiseksi. Aina kaltoinkohtelutilanteisiin ei kuitenkaan ole mahdollista puuttua tai puuttumisella ei saavuteta vaikuttavia tuloksia. Asiakkaat eivät esimerkiksi välttämättä ole lainkaan motivoituneita työskentelyyn eikä eri tilanteisiin ole sovellettavissa työmenetelmiä tai interventioita, joiden tehokkuudesta olisi tieteellistä näyttöä. Tämän vuoksi halusin selvittää, millaisia empiiriseen tutkimukseen perustuvia keinoja on olemassa käytännön sosiaalityössä hyödynnettäväksi, koska tutkittuun tietoon perustuvat interventiot voisivat omalta osaltaan tukea sosiaalityöntekijöitä tärkeässä työssä ja auttaa menetelmien kehittämisessä.

Alun perin tarkoitukseni oli etsiä aiheesta uusinta tutkimustietoa sekä suomenkielisestä että englanninkielisestä tutkimuskirjallisuudesta, mutta tutkimusprosessin edetessä havaitsin, että suomalaisessa viimeaikaisessa tutkimuksessa on merkittävä aukko ikääntyneiden perhesuhteissa tapahtuvaan kaltoinkohteluun liittyvässä tutkimuksessa. Sosiaalityön menetelmiä ikääntyneiden kaltoinkohteluun puuttumiseksi ovat tutkineet vuonna 2005 Satu Ylinen ja Sari Rissanen, joiden tutkimusta olen käyttänyt lähteenä tässä tutkielmassa. Jonkin verran ikääntyneiden kaltoinkohtelua on tutkittu laitos- ja palveluasumisympäristössä (esim. Sipiläinen 2016). Ongelma ei kuitenkaan ollut yksinomaan Suomeen liittyvä, vaan sama seikka tuli esiin myös kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa. Aineiston artikkeleista kävi ilmi, että tutkimuskysymykseeni vastaava tieteellistä tutkimusta on tehty toistaiseksi hyvin vähän ja pienellä otoksella tai rajatulla alueella, joten tutkimustulosten yleistäminen ei ollut mahdollista (Brown & McNeal 2020, 374; Fearing ym. 2017, 129; Khanlary ym. 2016, 123; Kirk ym. 2019, 197; Moore & Browne 2016, 394; Rizzo ym. 2015, 15; Storey & Perka 2018, 22–23).

Sen lisäksi, että puuttumisen keinoja on vähäisessä määrin, myös ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä on rajallisesti ja niin ikään näyttö näiden toimenpiteiden tehokkuudesta on hyvin rajoittunutta. Ennaltaehkäisevien toimenpiteiden arviointimenetelmät ovat heikkolaatuisia ja monet ennaltaehkäisevät toimet kohdentuvat vain joihinkin tiettyihin kaltoinkohtelun muotoihin. (Day ym. 2017, 1532.) Myös tältä osin lisätutkimisen tarve on ilmeinen.

Ikääntyneiden kaltoinkohtelu voi ilmetä taloudellisena, fyysisenä, seksuaalisena, psyykkisenä kaltoinkohteluna sekä laiminlyöntinä (esim. Choi, Mayer 2000, 8; Krug ym. 2005, 147; Biggs ym. 2009, 5; Penhale 2003, 165; Choi 2018, 253). Tutkimusaineiston artikkeleista ei ollut havaittavissa, että puuttumiseen tähtäävät toimet olisivat keskittyneet vain johonkin tiettyyn kaltoinkohtelun muotoon. Toisaalta esimerkiksi tutkimuksessa mukana olleella koko perheen kanssa työskentelyyn tähtäävällä sosiaalityön interventiolla ei ollut vaikutusta kaikkiin kaltoinkohtelun muotoihin (Khanlary ym. 2016, 120–122). Perhesuhteissa tapahtuvan kaltoinkohtelun monimuotoisuus tarkoittaa, että interventioiden tulisi olla hyvin kokonaisvaltaisia ja muuntautumiskykyisiä, mikäli kaltoinkohteluun yritettäisiin puuttua vain yhdenlaisella interventiolla. Toisaalta kulttuuriset tekijät voivat jossain tapauksissa estää esimerkiksi seksuaalisen kaltoinkohtelun olemassaolon myöntämisen (Alizadeh-Khoei 2014, 545). Seksuaaliseen kaltoinkohteluun puuttumista vaikeuttaa sen mahdollisen kieltämisen ohella se, että aiheesta on hyvin vähän tieteellistä tutkimusta (Perttu 2017, 11) sekä ageistinen suhtautuminen, jonka mukaan seksuaalisuus ei kuulu enää ikääntyneille (McClennen ym. 2016, 316). Samoin seksuaalisen kaltoinkohtelun suhteellisen harvinaisen esiintyminen voi aiheuttaa sen,

ettei sitä edes tunnisteta yhdeksi kaltoinkohtelun muodoksi (Taylor ym. 2014, 228–229, 234).

Tulosten perusteella tutkimusartikkeleissa esiteltyjen mallien puuttumisen taso vaihteli konkreettisesta perheenjäseniä osallistavasta työskentelystä (Khanlary ym. 2016, 120) enemmän uhria neuvovaan suuntaan kallistuvaan työskentelyyn (Storey & Perka 2018, 16). Vaikka oikeanlaista suhtautumista tekijään ja työskentelyä hänen kanssaan pidettiin tärkeänä kaltoinkohtelun loppumisen suhteen (Kirk 2019, 194; Storey & Perka 2018, 18–21) ei missään tutkimuksessa huomioitu kaltoinkohtelun mahdollista kaksisuuntaisuutta, joka voi johtua esimerkiksi hoidettavan muistisairaudesta tai hänen epäkunnioittavasta suhtautumisesta hoitajaa kohtaan (De Donder ym. 2011, 142; Lin 2018, 253; Perttu 2017, 10).

Omien havaintojeni perusteella erityisesti raskaat omaishoitotilanteet, joissa hoidettavalla on jo pitkälle edennyt muistisairaus, voivat olla hoitajalle hyvin raskaista henkisesti sekä fyysisesti hoidettavan käyttäytyessä verbaalisesti ja/tai fyysisesti aggressiivisesti. Tällaisissa tilanteissa ei ole enää mahdollista pyrkiä ainoastaan sosiaalityön keinoin vaikuttamaan tekijän käytökseen, koska muistisairautensa vuoksi hoidettava ei enää ymmärrä tekojensa merkitystä vaan tarvitaan moniammatillista yhteistyötä terveydenhuollon ammattilaisten kanssa. Tuloksista kävi kuitenkin ilmi, että esimerkiksi sosiaalityöntekijän ja geriatrisen sairaanhoitajan muodostaman työparin työskentelyn vaikutuksista tarvitaan lisää tutkimustietoa (Fearing ym. 2017, 125–126).

7.2 Tulosten tarkastelu suomalaisen järjestelmän näkökulmasta

Rajoitteista ja lisätutkimuksen tarpeesta huolimatta aineiston artikkelien perusteella on olemassa joitain keinoja, joita sosiaalityössä on mahdollista hyödyntää ja kehittää edelleen. Keinojen siirtäminen suoraan suomalaiseen kontekstiin ei kuitenkaan ole mahdollista, koska tutkimusaineisto koostui kansainvälisistä tutkimuksista, jotka olivat toteutettu rajatulla maantieteellisellä alueella tai pienellä otoksella (Brown & McNeal 2020, 374; Fearing ym. 2017, 129; Khanlary ym. 2016, 123; Kirk ym. 2019, 197; Moore & Browne 2016, 394; Rizzo ym. 2015, 15; Storey & Perka 2018, 22–23). Jonkinlaisia yhtymäkohtia Suomessa tehtävään sosiaalityöhön puuttumisen keinoissa on silti jonkin verran havaittavissa. Aineiston artikkelien mukaan ennen kaikkea yhteistyö muiden ammattiryhmien kanssa näyttäytyi merkityksellisenä niin sosiaalityöntekijöille kuin kaltoinkohteluun puuttumisen näkökulmastakin. Erityisenä ammattiryhmänä esille tulivat poliisit, jotka kykenivät turvaamaan niin työntekijöitä kuin asiakkaitakin. Lisäksi heillä oli pääsy rikosrekisteritietoihin, josta nähtiin olevan hyötyä kaltoinkohtelutapauksissa. Vaikka kaltoinkohtelua ei saatu

loppumaan, vaikutti poliisin läsnäolo siihen, että kaltoinkohtelutapauksista ilmoitettiin helpommin poliisille. (Kirk ym. 2019, 193; Moore & Browne, 387; Storey & Perka 2018, 15–16, 18, 21–22.)

Oman kokemukseni perusteella Suomessa gerontologisessa sosiaalityössä tehdään yhteistyötä poliisin kanssa lähinnä pyytämällä virka-apua esimerkiksi tilanteissa, joissa on perusteltu tarve päästä asuntoon sisälle tarkistamaan siellä asuvan henkilön terveydentila tai avustamaan henkilön kuljettamisessa terveydenhuollon yksikköön, mikäli se katsotaan terveydellisten seikkojen kannalta välttämättömäksi, mutta henkilö itse sitä vastustaa. Poliisin virka-apu tarkoittaa toiselle viranomaiselle annettua apua, jolla mahdollistetaan toisen viranomaisen virkatehtävän suorittaminen. Poliisin virka-avun antamisesta säädetään laissa ja se on maksullista (Poliisilaki 872/2011, 9. luku, 1 §; Poutanen 2020). Suomessa poliisissa työskentelee sosiaalityöntekijöitä, joiden kanssa gerontologinen sosiaalityö tekee tarvittaessa yhteistyötä esimerkiksi tilanteissa, joissa poliisille on tullut tehtävä gerontologisen sosiaalityön asiakkaan kotiin tai poliisi on havainnut ikääntyneen henkilön, joka ei kykene huolehtimaan omasta terveydestään ja turvallisuudestaan. Yhteistyö jää kuitenkin useimmiten tietojen vaihdoksi. Tilanteissa, joissa kotikäynnille mennessä epäillään väkivallan uhkaa, pyydetään tilannetta turvaamaan yleensä ensisijaisesti vartija. Kuitenkin mikäli viranomaisena joutuu uhatuksi, tulee poliisi paikalle hoitamaan poliisitehtävää (Poutanen 2.10.2020). Suomessa yhteistyö poliisin kanssa ei näin ollen ole niin tiivistä kuin tutkimusaineistossa kuvattu yhteistyö ja ylipäätään toimintatavat ovat erilaisia ja tiukasti lailla säädeltäviä. Kaltoinkohtelua ei myöskään ole määritelty rikosoikeudellisesti, mutta sosiaalityössä tulisi kiinnittää kaltoinkohtelutapauksissa erityistä huomiota siihen, onko kyseessä esimerkiksi rangaistava laiminlyönti, pahoinpitely, varkaus, vahingonteko, kotirauhan rikkominen tai heitteillepano, jotka ovat rikoksen tunnusmerkit täyttäviä tekoja (RL 39/1889, 3 §, Perttu & Sarimo 2011, 12).

Yhteistyö eri ammattiryhmien kanssa korostui myös tutkimuksessa interventiossa, jossa yhdistyvät sosiaalityöntekijän ja juristin asiantuntemus (Rizzo ym. 2015). Suomessa sosiaalityöntekijöillä on mahdollisuus juristin konsultointiin tarvittaessa, mutta varsinaista työparityöskentelyä ei ole käytössä. Etenkin taloudellisen kaltoinkohtelun kohdalla tästä voisi kuitenkin olla selkeää hyötyä. Kaltoinkohtelun uhreille tarkoitettua lakineuvontaa on ollut aikaisemmin tarjolla myös kolmannen sektorin toimijan taholta, mutta avustusten vähentymisen vuoksi palvelu on toistaiseksi lopetettu (Suvanto ry, 2021). Tällaisen matalan kynnyksen yhteydenottokanavan yllättävä sulkeutuminen rahoituksen puutteen vuoksi on kaltoinkohtelun uhrien näkökulmasta hyvin valitettavaa. Gerontologisen sosiaalityön kehittämisen näkökulmasta olisikin tärkeää selvittää, minkälaisia mahdollisuuksia Suomessa olisi soveltaa kyseistä interventiota.

Myös kaltoinkohtelijan auttamisen näkökulmasta yhteistyö muiden ammattiryhmien kanssa on tulosten mukaan hyödyllistä. Tekijän ohjaaminen oikeiden palvelujen ja avun äärelle voi vähentää hänen riippuvuuttaan uhrista. (Storey & Perka 2018, 18–21.) Muista ammattiryhmistä esille tulivat esimerkiksi tulkit, joiden käytön tarpeen nähtiin kasvavan lisääntyvän kielitaidottomien ikääntyneiden maahanmuuton vuoksi. Tulkkien tarve on huomioitu myös Suomessa. Havaintojeni mukaan suuremmissa perhekunnissa elävien maahanmuuttajien vanhimmat jäsenet eivät yleensä puhu muuta kieltä kuin äidinkieltään. Ulkopuolisen tulkin käyttö sen sijaan, että joku sukulaisista toimii tulkkina, on parempi vaihtoehto kaltoinkohtelutilanteen selvittämiseksi. Aikaisemmissa tutkimuksissa on esimerkiksi käynyt esille, ettei ikääntyneen kaltoinkohtelua välttämättä tunnusteta tai tunnusteta lainkaan perhepiirissä (Melchiorre 2014, 925; Kulakçı Altıntaş & Korkmaz Aslan 2020, 8). Huomiona eri ammattiryhmien välisestä työskentelystä aineiston artikkeleissa nostettiin esille tarve pohtia etukäteen kotikäynneille osallistuvien ammattilaisten määrä, koska suuri joukko voi hämmentää asiakkaita (Storey & Perka 2018, 18, 21–22). Kaikissa tutkimuksissa moniammatillisella työskentelyllä ei kuitenkaan havaittu saavutettavan toivottuja tuloksia kaltoinkohtelun loppumisen suhteen vaan tulokset olivat osin ristiriitaisia. Asiasta tarvitaankin lisää kansainvälistä tutkimusta. (Fearing ym. 2017, 125–126.)

Moniammatillinen yhteistyö on tyypillistä myös suomalaisessa gerontologisessa sosiaalityössä. Moniammatillinen työskentely tulee todennäköisesti korostumaan jatkossa entisestään tulevaisuudessa. Esimerkiksi tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskuksissa moniammatillinen työskentely on nostettu yhdeksi tärkeäksi tavoitteeksi (THL 2021). Eniten yhteistyötä tehdään terveydenhuollon ammattilaisten kanssa. Gerontologisen sosiaalityön organisoituminen kunnissa vaihtelee jonkin verran, esimerkiksi joissain kunnissa sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelut on yhdistetty yhdeksi yksiköksi (Seppänen 2017, 259) ja myös keskitetty asiakasohjausmalli on otettu joissain kunnissa käyttöön (Kehusmaa ym. 2018). Moniammatilliselle työskentelylle kaltoinkohtelutapauksissa ei ole kuitenkaan selkeää kansallista toimintamallia vaan jokainen tilanne on yksilöllinen ja harkinta jää usein yksittäisen sosiaalityöntekijän vastuulle, miten hän hyödyntää moniammatillisen työskentelyn mahdollisuutta kaltoinkohteluun puuttumisessa.

Usein kaltoinkohtelutilanteissa perhesuhteet ovat hyvin tulehtuneita ja tilanteet voivat olla hyvin vaikeaselkoisia. Ikääntyneiden kaltoinkohtelu voi olla jatkoa jo nuoruudessa alkaneelle perheväkivallalle (Band-Winterstein & Eisikovits 2009, 168–177) eikä perhesuhteissa tapahtuvaa kaltoinkohtelua ole helppo tuoda esille (Perttu 2017, 10; Seppänen 2017, 257). Tutkimusaineiston mukaan tällaisissa tilanteissa sosiaalityöntekijän tiedot, taidot ja arvot ovat merkityksellisiä. Kaltoinkohtelutilanteissa on uhrin lisäksi huomioitava myös kaltoinkohtelija, johon

ymmärtävästi ja tukien suhtautumalla, voi olla apua kaltoinkohtelun vähenemisessä, koska perheellä on merkittävä rooli kaltoinkohtelussa ja sen lopettamisessa. Tällöin perheenjäsenten monimutkaisten suhteiden ymmärtämisen tärkeys korostuu työskentelyssä. (Kirk ym. 2019, 196; Storey & Perka 2018, 18–21.)

Suomalaisessa kontekstissa tehdyn aikaisemman tutkimuksen perusteella käytettävät menetelmät määrittivät työlle asetettujen tehtävien ja asiantuntijuuden kautta. Erityisesti hienovaraiset haastattelumenetelmät ja vuorovaikutustaidot niin kaltoinkohtelun kohteen kuin tekijänkin kanssa nähtiin merkityksellisenä. Aikaisempien perheensisäisten tapahtumien on kuitenkin havaittu vaikeuttavan kaltoinkohteluun puuttumista tai jopa estävän sen, koska kaltoinkohtelu saatettiin sivuuttaa keskusteluissa kokonaan (Ylinen & Rissanen 2005, 59–60.) Kaltoinkohtelusta puhuminen ja siihen puuttuminen edellyttääkin molempien osapuolten näkemysten kuulemistä (Band-Winterstein & Eisikovits 2009, 177) sekä luottamuksellista työntekijä-asiakas-suhdetta ja pitkäjänteistä työskentelyä (Kirk 2019, 194; Storey & Perka 2018, 18–21). Israelilaistutkimuksessa huomioitiin aikaisempien kokemusten vaikutus puuttuttaessa ikääntyneiden kaltoinkohteluun. Tutkimuksessa havaittiin, että puolisoilla voi olla täysin erilainen näkemys aikaisemmista tapahtumista ja he suhtautuivat tapahtumiin eri tavoin, minkä vuoksi kummankin kokemukset ja kärsimykset on huomioitava työskentelyssä. (Band-Winterstein & Eisikovits 2009, 177.)

Useissa kulttuureissa naisten taloudellinen ja sosiaalinen asema on lähtökohtaisesti heikompi miehiin verrattuna ja voi altistaa läpi elämän kestäväälle lähisuhdeväkivallalle. Tällaisissa tilanteissa feministisen teorian on todettu auttavan selvittämään lähisuhdeväkivallan dynamiikkaa. (Roberto & Teaster 2017, 27.) Aineiston artikkelien mukaan uhria on kyettävä tukemaan myös sellaisissa valinnoissa, jotka ammattilaisen näkökulmasta näyttävät vääriltä, mutta samalla uhria on kyettävä turvaamaan esimerkiksi mahdollistamalla hänelle sellainen aika ja tila, jossa puhua ilman vaaraa kaltoinkohtelijan yllättämiseltä. Luottamuksellisen suhteen rakentaminen ja ylläpitäminen edesauttaa työskentelyä kaltoinkohtelun lopettamiseksi. Sen vuoksi työntekijän vaihtuminen ja samojen asioiden kertominen usealle työntekijälle nähtiin tutkimusaineistossa työskentelyä haittaavana tekijänä. (Kirk ym. 2019, 196; Storey & Perka 2018, 18–21.) Myös Suomessa gerontologisessa sosiaalityössä panostetaan luottamuksellisen asiakassuhteen rakentamiseen ja mahdollistetaan uhrin kuuleminen erillään tekijästä. Esimerkiksi asuminen samassa asunnossa kaltoinkohtelevan lapsen kanssa on tyyppillistä (Kivelä 2012, 154; Seppänen 2017, 257), jolloin tapaaminen on mahdollisuuksien mukaan järjestettävä kodin ulkopuolella.

Aikaisemman tutkimuksen mukaan ikääntyneiden kaltoinkohtelulle altistavia tekijöitä on lukuisia, kuten vaativat ja raskaat omaishoitotilanteet, hoitajan tai

hoidettavan terveydelliset ongelmat. Lisäksi eristäytyneisyys, taloudellinen riippuvuus ja/tai läheisriippuvuus, sukupuoli, huonot perhesuhteet ja siviilisäät ovat riskitekijöitä. (Alizadeh-Khoei ym. 2014, 551–552; De Donder ym. 2011, 142; Kulakçi Altıntaş & Korkmaz Aslan 2020, 8–9; Krug ym. 2005; 151–152; Luoma ym. 2011, 33; Kivelä 2012, 154–158; Perttu 1999, 12. Pillemer 2016, 198.) Tutkimustulosten perusteella sosiaalityöntekijän onkin ymmärrettävä kaltoinkohtelun riskitekijät, mutta myös se, milloin kyse ei ole riskitekijöistä. Esimerkiksi ikääntyneillä kaltoinkohtelun riskiä lisää asuminen yhdessä toisen kanssa (Penhale 2003, 167–169, 178) mutta yksinasuminen ja eristäytyminen ei automaattisesti johda kaltoinkohteluun (Brown & McNeal 2020, 368; Storey & Perka 2018, 19–20). Jokaiseen tapaukseen onkin suhtauduttava ainutkertaisena. Samalla riskitekijöiden oikea-aikainen tunnistaminen auttaa toimimaan jo ennakkoiden. Aineiston artikkeleista kävi ilmi oikea-aikaisen puuttumisen merkitys sen sijaan, että tilanteiden annetaan ensin kriisiytyä. Samalla sosiaalityöntekijällä on oltava riittävästi tietoa muista tukitoimista, joita sosiaalityön ohella on mahdollista hyödyntää kaltoinkohteluun puuttuttaessa. Erityisen tärkeää tämä oli tilanteissa, joissa asiakkailla ei ollut lainkaan tai vain hyvin vähäisessä määrin apuja ja tukea omasta takaa. (Brown & McNeal 2020, 368; Kirk ym. 2019, 195; Storey & Perka 2018, 18–21.)

Aineiston artikkeleissa vaikeiden ja monimutkaisten perhesuhteiden korjaamiseen ja kaltoinkohteluun puuttumiseen tutkimuksissa on ehdotettu keinoksi sovittelua, jonka tavoitteena on korjata ikääntyneen kaltoinkohtelun uhrin ja häntä kaltoinkohtelevan sukulaisen suhde. Tutkimusten mukaan sosiaalityöntekijät näkivät sovittelun potentiaalisena keinona kaltoinkohteluun puuttumiseksi. Sovittelun katsottiin voivan hyödyttävää myös uhria, kun sovittelussa kokoontuivat myös uhrin näkökulmasta oleelliset ammattilaiset. (Brown & McNeali 2020, 358; Kirk ym. 2019, 193; Storey & Perka 2018, 18.) Suomessa vastaavanlaista sovittelua ei ole käytössä ikääntyneiden palveluissa. Sen sijaan lapsiperheille on tarjolla tukea perheasioiden sovitteluun (Avioliittolaki 234/1929 5 luku; SHL 1301/2014 14 §). Näkisin, että myös ikääntyneiden perheissä hyödyttäisiin vastaavasta palvelusta ja perhetyön kehittämisestä ikääntyneissä perheissä sovellettavaksi. Oman kokemukseni mukaan gerontologisessa sosiaalityössä tehdään Suomessa yhteistyötä muun muassa aikuissosiaalityön kanssa tilanteissa, jossa aikuinen lapsi kaltoinkohtele ikääntynyttä vanhempaansa ja tekijällä on taustalla omia sosiaalisia ongelmia, jotka edellyttävät työskentelyä. Tutkimustulosten mukaan esimerkiksi tekijän työllistymisen on havaittu vähentäneen riippuvuutta uhrista (Storey & Perka 2018, 18–21).

Erittäin huomionarvoista on, että aineiston artikkeleista kävi ilmi, että sovittelevien käytäntöjen soveltamisen suhteen oli kuitenkin myös epäilyjä muun muassa siitä, miten sovittelu toimii erilaisten kaltoinkohtelun muotojen kohdalla (Brown & McNeal 2020, 369–371; Kirk ym. 2019, 194–195). Lisäksi sovittelun

vaikutuksista saadut tulokset olivat osin vaihtelevia (Moore & Browne 2017, 392). Epäilyä oli esimerkiksi sen suhteen, voisivatko tekijät todella motivoitua työskentelyyn. Samalla huolta oli ikääntyneiden riittävästä kognitiosta, jonka arvioiminen katsottiin sosiaalityöntekijän tehtäväksi. Tämän vuoksi on erityisen tärkeää tunnistaa ne tilanteet, jolloin sovittelua on mahdollista käyttää, koska aina uhrin ja tekijän välinen suhde ei ole sellainen, että sitä voidaan yrittää sovittelun keinoin korjata. (Brown & McNeal 2020, 369–371; Kirk ym. 2019, 194–195.) Lähisuhdeväkivallan sovittelun sisältämiin riskeihin on kiinnitetty huomiota myös suomalaisessa julkisessa keskustelussa ja todettu siihen liittyvän pahimmillaan hyvin vakavia uhkia uhrin kannalta (Honkasalo & Aro 2021). Sosiaalityöntekijät toivoivatkin lisäkoulutusta sovittelun suhteen (Brown & McNeal 2020, 374; Kirk ym. 2019, 197; Moore & Browne 2016, 394).

7.3 Lopuksi

Tämän tutkielman tarkoitus oli kartoittaa systemaattisen kirjallisuuskatsauksen keinoin erilaisia empiiriseen tutkimukseen perustuvia keinoja, joiden avulla ikääntyneiden kaltoinkohteluun olisi mahdollista puuttua. Tutkielman perusteella ikääntyneiden perhesuhteissa tapahtuva kaltoinkohtelu on varsin monimutkainen kokonaisuus, johon puuttuminen ei ole yksinkertaista. Yksinomaan jo se, ettei kaltoinkohtelua ole määritelty Suomen rikoslainsäädännössä rikokseksi, vaikeuttaa siihen puuttumista. On kuitenkin huomioitava, että tahallinen laiminlyönti sen sijaan on rangaistava teko (Rikoslaki 39/1889, 3 luku, 3 §), mutta kaikki huono kohtelu ei ole rikoksen tunnusmerkit täyttävää laiminlyöntiä (Perttu & Sarimo 2011, 12).

Tutkimusaineiston artikkeleista kävi ilmi muutamia erilaisia keinoja ja interventioita sekä kaltoinkohteluun puuttumisessa huomioon otettavia seikkoja, mutta kansainvälisten mallien soveltaminen suomalaiseen kontekstiin ei ole suoraan mahdollista muun muassa siksi, että kaikki tutkimusartikkeleissa tutkitut puuttumisen keinot vaativat edelleen lisätutkimuksista suuremmilla otoksilla ja laajemmilla alueilla. (Brown & McNeal 2020, 374; Fearing ym. 2017, 129; Khanlary ym. 2016, 123; Kirk ym. 2019, 197; Moore & Browne 2016, 394; Rizzo ym. 2015, 15; Storey & Perka 2018, 22–23.) Ikääntyneiden kaltoinkohtelua käsittelevää kansainvälistä kirjallisuutta on olemassa pikkuhiljaa enenevässä määrin ja sen esiintyvyyteen, riskitekijöihin ja seurauksiin on kiinnitetty huomiota, mutta tehokkaiden kaltoinkohteluun puuttuvien interventioiden puute on edelleen ilmeinen. Lisäksi on otettava huomioon, että ikääntyneiden palvelusektorin toiminta vaihtelee eri maiden välillä merkittävästikin. Mallien siirtäminen maasta toiseen edellyttää lisätutkimusta jo kulttuurisista syistä. (Pillemer ym. 2016, 202.) Esimerkiksi joissain kulttuureissa ei

ole soveliaista puhua perheensisäisistä asioista ulkopuolisille (Kulakçı Altıntaş & Korkmaz Aslan 2020, 7–9).

Kansainvälisten mallien suora soveltaminen suomalaiseen kontekstiin ei ole yksinkertaista myöskään lainsäädännön takia, joka säätelee sosiaalityötä eri tavoin eri maissa. Lisäksi tutkinto- ja kelpoisuusvaatimukset ovat eri maissa erilaisia sosiaalityöntekijöille. Suomessa sosiaalityöntekijöiden koulutusvaatimus on korkeampi kuin monissa muissa maissa ja pätevydestä on säädetty laissa sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (817/2015). Lisäksi kolmannen sektorin toimijoiden asema osana sosiaalityön käytäntöjä vaihtelee maittain hyvinkin paljon. Kuten jo aikaisemmin toin esille, että Suomessa Suvanto ry – turvallisen vanhuuden puolesta työskentelee matalalla kynnyksellä lähisuhteissa tapahtuvan kaltoinkohtelun ehkäisemiseksi ja tekee tarpeen mukaan yhteistyötä myös viranomaisten kanssa, mutta varsinaista laajemmin sovellettavan yhteistyön mallia ei ole olemassa. Lisäksi kolmannen sektorin toimintaan vaikuttavat oleellisesti kulloinkin saatavat rahoitukset. Erityisen valitettavaa on, että tällä hetkellä Suvannon auttava puhelinlinja ja lakineuvonta on jouduttu toistaiseksi sulkemaan avustusten vähyyden vuoksi (Suvanto ry, 2021). Samaan aikaan ikääntyneiden kotihoitoa ja omaishoitoa suositaan asumispalvelujen sijaan ja kehittäminen kohdennetaan koti- ja omaishoitoon (Jokinen 2013; Sosiaali- ja terveysministeriö 2019). Lainsäädännössä perheiden rooli ikääntyneiden hoitamisessa on vähäinen, mutta se ei poista perheiden moraalista vastuuta ikääntyneiden läheistensä hoidossa (Kalliomaa-Puha 2017, 230–231). Yhtälöä hankaloittaa, että tutkimusten mukaan ikääntyneen puolison hoitaminen on pahimmillaan hyvin sitovaa eikä enää mahdollista hoitavalle puolisolalle lainkaan kodin ulkopuolista elämää (Sointu 2016, 171). Uuvuttavat omaishoitotilanteet taas lisäävät ikääntyneen kaltoinkohtelun riskiä (esim. Kivelä 2012, 154–158; Perttu 1999, 12; Perttu 2017, 10; Ylinen & Rissanen 2005, 57, 59–60.)

Ikääntyneiden kaltoinkohteluun puuttuminen vaatii aikaisempaa ponnekkaampaa tutkimista ja kehittämistä niin ikään myös Suomessa. Ikääntyvän väestön määrän kasvaessa sekä omaishoidon ja kotihoidon lisääntyessä ikääntyneiden perhesuhteissa tapahtuvaan kaltoinkohteluun on tulevaisuudessa todennäköisesti puututtava entistä useammin. Tämän vuoksi tarvitaan lisää tutkittua tietoa vaikuttavista keinoista ja uusien interventioiden kehittämistä. Tällä hetkellä elämme pandemia-aikaa, jolla on omat vaikutuksensa ikääntyneisiin ja heidän hoitoonsa. Kunnissa on koronan jälkeiselle ajalle menopaineita ja esimerkiksi terveyspalveluiden käyttöä on lykätty korona-aikana (Punakallio 2021). Koronapandemian on arveltu jättävän talouteen pysyviä jälkiä (Kuntatyönantajat 2021). Toivottavasti tämä ei vaikuta negatiivisesti ikääntyneisiin ja heidän palveluihinsa.

Koronan alkaessa levitä alkuvuodesta 2020 ympäri maailmaa ikääntyneitä alettiin Suomessa suojata tehokkaasti, mutta samalla tämä johti enemmänkin heidän eristämiseensä muusta yhteiskunnasta. Kun kontakteja ikääntyneiden kanssa kehoitettiin välttämään, lukuisat ikääntyneet yksin asuvat ja pariskunnat jäivät vaille ulkopuolisia kontakteja. Koronapandemian aikana ikääntyneet ovat olleet myös sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten kanssa tekemisessä fyysisesti aikaisempaa vähemmän, kun etäkontakteja on suosittu, joten kynnys palvelujen ja avun pyytämiseen on voinut mahdollisesti kasvaa. Aikaisemmin on todettu, että palvelujärjestelmän kyky piilossa olevien palveluntarpeiden tunnistamiseen on heikko (Rissanen ym. 2020). Erityisesti esille nousee kysymys ikääntyneiden turvallisuuden ja hyvinvoinnin varmistamisesta. Ikääntyneiden katsotaan olevan alttiita niin perheenjäsenten kuin instituutioiden taholta tulevalle kaltoinkohtelulle. (Day ym. 2017, 1532; Seppänen 2017, 255.) Jatkossa olisikin mielenkiintoista selvittää, minkälaisia vaikutuksia nykyisellä koronapandemialla on ollut ikääntyneiden kaltoinkohteluun niin perhesuhteissa kuin institutionaalisellakin tasolla. Onko tämä vähentänyt entisestään piilossa olevien palveluntarpeiden tunnistamista. Kiinnostavaa on myös lisääntykö esimerkiksi rakenteellinen kaltoinkohtelu palvelujen entistä niukemman myöntämisen muodossa tulevaisuudessa sosiaali- ja terveysalan säästöpainneiden vuoksi.

LÄHTEET

- Abbassi, Amir & Aslinia, S. Dean (2010) Family Violence, Trauma and Social Learning Theory. *Journal of Professional Counseling, Practice, Theory, & Research* Spring 2010, 38(1), 16–27.
- Ahonen, Liisa (2017) Raportti. Kysely omaishoitajille 31.12.2017. https://www.soite.fi/media/raportti_kyselysta_omaishoitajille.pdf/format-pdf Luettu 1.9.2020.
- Alizadeh-Khoei, Mahtab & Sharifi, Farshad & Hossain, Syeda Zakia & Fakhrzadeh, Hossein & Salimi, Zahra (2014) Elder Abuse: Risk Factors of Abuse in Elderly Community Dwelling Iranians, *Educational Gerontology*, 40(7), 543–554.
- Aveyard, Helen (2010) *Doing a Literature Review in Health and Social Care. A practical guide*. Maidenhead: Open University Press.
- Aveyard, Helen (2014) *Doing a Literature Review in Health and Social Care. A practical guide*. 3. painos. 1. painos 2007. Berkshire: Open University Press.
- Avioliittolaki (234/1929). <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1929/19290234#O1L5> Luettu 11.4.2021.
- Band-Winterstein, Tova & Eisikovits, Zvi (2009) "Aging Out" of Violence: The Multiple Faces of Intimate Violence Over the Life Span. *Qualitative Health Research*, 19(2), 164–180.
- Bellamy, Jennifer L. & Bledsoe, Sarah E. & Mullen, Edward J. (2009) The Cycle of Evidence-Based Practice. *Teoksessa Otto Hans-Uwe, Andreas Polutta & Holger Ziegler, (toim.) Evidence-based Practice - Modernising the Knowledge Base of Social work? Opladen: Barbara Budrich, 21–29.*
- Choi, Namkee G. & Mayer, James (2000) Elder Abuse, Neglect, and Exploitation, *Journal of Gerontological Social Work*, 33(2), 5–25.
- Chopin, Julien & Beauregard, Eric (2020) Elderly Sexual Abuse: An Examination of the Criminal Event. *Sexual Abuse*, 32(6), 706–726.
- Day, Andrew & Boni, Nadia & Evert, Helen & Knight, Tess (2017) An assessment of interventions that target risk factors for elder abuse. *Health and Social Care in the Community*. 25(5), 1532–1541.
- De Donder, Lisbeth & Luoma, Minna-Liisa & Penhale, Bridget & Lang, Gert & Santos, Ana J. & Tamutiene, Ilona & Koivusilta, Mira & Schopf, Anna & Ferreira Alves, José & Reingarde, Jolanta & Perttu, Sirkka & Savola, Tiina & Verté, Dominique (2011) European map of prevalence rates of elder abuse and its impact for future research. *European Journal of Ageing*. 8 (129), 129-143.
- Drisko, James W. & Grady, Melissa D. (2012) *Evidence-Based Practice in Clinical Social Work*. New York: Springer.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2014) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 10. painos. (1. painos 1998). Tampere: Vastapaino.
- Figueredo Borda, Natalie & Zabalegui Yarnoz, Adelaida (2015) Perceptions of Abuse in Nursing Home Care Relationships in Uruguay. *Journal of Transcultural Nursing* 2015, 26(2) 164–170.

- Fulmer, Terry & Guadagno, Lisa & Bitondo Dyer, Carmel & Connolly, Marie Therese (2004) Progress in Elder Abuse Screening and Assessment Instrument. *Journal of the American Geriatrics Society (JAGS)*, 52(2), 297-304.
- Honkasalo, Veronika & Aro, Katju (8.5.2021) Helsingin tulee luopua lähisuhdeväkivallan sovittelusta. *Helsingin Sanomat*.
<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000007964013.html> Luettu 9.5.2021.
- Hoppania, Hanna-Kaisa & Karsio, Olli & Näre, Liisa & Olakivi, Antero & Sointu, Liina & Vaittinen, Tiina & Zechner, Minna (2016) *Hoivan arvoiset. Vaiva yhteiskunnan ytimessä*. Tallinna: Printon Trükikoda.
- Isola, Arja & Backman, Kaisa (2004) Vaiennettu ääni – vanhusten kaltoinkohtelun olemus. Teoksessa Harri Kankare & Hanna Lintula (toim.), *Vanhuksen äänen kuuleminen*. Tampere: Tammer-Paino Oy, 94–105.
- Jokinen, Kimmo (2013) Perhesuhteet ja hyvinvointi. Teoksessa Eino Heikkinen, Jyrki Jyrkämä & Taina Rantanen (toim.) *Gerontologia*. Helsinki: Duodecim.
- Juuti, Pauli & Puusa, Anu (2020) Laadullisen laadullisen ominaispiirteet. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Gaudeamus Oy. E-kirja, II-osa.
- Jyrkämä, Jyrki (2001) Vanheneminen ja vanhuus. Teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.) *Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa*. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy, 267–323.
- Jyrkämä, Jyrki. (2007) Toimijuus ja toimijatilanteet – aineksia ikääntymisen arjen tutkimiseen. Teoksessa Marjaana Seppänen, Antti Karisto & Teppo Kröger (toim.) *Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 195–217.
- Kalliomaa-Puha, Laura (2017) Vanhuksen oikeus hoivaan ja omaisolettama. *Gerontologia*, 31(3), 227–242.
- Kansaneläkelaki (568/2007) <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070568>
Luettu 9.9.2020.
- Kaskiharju, Eija (2004) Vanhus, ikäihminen vai seniorikansalainen? *Gerontologia*, 18(4), 277–281.
- Kehusmaa, Sari & Alastalo, Hanna & Marjeta, Noora & Mielikäinen, Lasse (2018) Asiakasohjaus päättää tulevaisuudessa iäkkään palveluista – työntekijöiden koulutusta pitää lisätä. *Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Tutkimuksesta tiiviisti* 37. <https://www.julkari.fi/handle/10024/137168> Luettu 15.5.2021.
- Kivelä, Sirkka-Liisa (2012) Hyviä vuosia. *Arvokas ja turvallinen ikääntyminen*. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.
- Korteniemi, Pertti & Borg, Pekka (2008) Kohti näyttöön perustuvaa ammatillista käytäntöä? *Stakes, Työpapereita* 23/2008.
<https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=cfe5acd9-a672-43f1-be8c-9e6e69d6e79b>
Luettu 21.3.2021.
- Koskiahho, Briitta (2012) Vanhuspalvelut – hyvinvoinnin tuottamisesta rakenteelliseksi kaltoinkohteluksi. *Alusta! Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden verkkojulkaisu*.
<https://www.tuni.fi/alustalehti/alustasta-about-alusta/> Luettu 6.5.2021.

- Koskinen, Simo (2007) Gerontologisen sosiaalityön muotoutuminen: kansainvälisiä ja kansallisia kehityslinjoja. Teoksessa Marjaana Seppänen, Antti Karisto & Teppo Kröger (toim.) Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. Jyväskylä: PS-Kustannus, 9–31.
- Krug, Etienne G. & Dahlberg, Linda L. & Mercy, James A. & Zwi, Anthony B. & Lozano, Rafael (toim.) (2005) Väkivalta ja terveys maailmassa – WHO:n raportti. Suomentanut Eila Salomaa. Lääkäriin sosiaalinen vastuu ry, Terveyden esidämisen keskus ry.
https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/full.fi.pdf Luettu 8.9.2020.
- Kulakçi Altıntaş, Hülya & Korkmaz Aslan, Gülbahar (2020) Prevalence of elder abuse among community-dwelling older adults in Turkey its associated factors. *Psychogeriatrics*, 20, 3–10.
- Kuntatyönanatajat (15.1.2021) Koronapandemia jättää talouteen pysyviä jälkiä. Uutinen. <https://www.kt.fi/uutiset-ja-tiedotteet/2021/koronapandemian-vaikutukset-kuntatalouteen> Luettu 11.4.2021.
- Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista (980/2012).
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120980#L5P25> Luettu 19.8.2020.
- Laki omaishoidon tuesta (937/2005).
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050937> Luettu 21.8.2020.
- Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (817/2015).
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150817> Luettu 11.4.2021.
- Lin, Mei-Chen & Giles, Howard (2013) The dark side of family communication: a communication model of elder abuse and neglect. *International Psychogeriatrics* 25(8), 1275–1290.
- Lin, Mei-Chen (2018) Elder Abuse and Neglect: Examining Caregiver Characteristics and Perceptions of their Elderly Care Receiver's Under-Accommodative Behavior. *Journal of Family Communication*, 18(4), 252–269.
- Luoma, Minna-Liisa & Tiilikallio, Piia & Helakallio, Päivi (2018) Kotona asuviin ikääntyneisiin kohdistuva kaltoinkohtelu ja väkivalta. Lääketieteellinen aikakauskirja *Duodecim*. <https://www.duodecimlehti.fi/duo14508> Luettu 21.8.2020.
- Luoma, Minna-Liisa & Koivusilta, Mira & Lang, Gert & Enzenhofer, Edith & De Donder, Liesbeth & Verté, Dominique & Reingarde, Jolanta & Tamutiene, Ilona & Ferreira- Alves, José & Santos, Ana João & Penhale, Bridget (2011) Prevalence Study of Abuse and Violence against Older Women. Results of a Multi-cultural Survey conducted in Austria, Belgium, Finland, Lithuania, and Portugal. European Report of the AVOW Project. Finland: National Institute for Health and Welfare. THL.
<https://thl.fi/documents/189940/2291729/AVOW+EuropeanResearchReport+April2011.pdf/fe9e799b-029e-4e50-9577-a970265a13b0> Luettu 8.9.2020.
- Lymbery, Mark (2005) Social work with older people. Context, policy and practice. Lontoo: SAGE Publications.

- Lähdesmäki, Leena & Vornanen, Liisa (2014) Vanhuksen parhaaksi. Hoitaja toimintakyvyn tukijana. Porvoo: Bookwell.
- Marin, Marjatta (2001) Tarkastelukulmia ikään ja ikääntymiseen. Teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.), Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy, 17–48.
- McClenen, Joan C. & Keys, Amanda M. & Dugan-Day, Michele L. (2016) Social work and family violence: theories, assessment, and intervention. Second edition. New York: Springer Publishing Company.
- Melchiorre, Maria Gabriella & Penhale, Bridget & Lamura, Giovanni (2014) Understanding Elder Abuse in Italy: Perception and Prevalence, Types and Risk Factors From a Review of the Literature, *Educational Gerontology*, 40(12), 909-931,
- Meyer, Sarah R. & Lasater, Molly E. & García-Moreno, Claudia (2020) Violence against older women: A systematic review of qualitative literature. *PLoS ONE* 15(9) <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0239560> Luettu 7.10.2020.
- Metsämuuronen, Jari (2005) Näyttöön perustuva päätöksenteko ja systemoitu kirjallisuuskatsaus. *Psykologia*, 5–6(5), 578–581.
- Metsämuuronen, Jari (2011) Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä 2. e-kirja 1. painos.
- Mäkelä, Marjukka & Varonen, Helena & Teperi, Juha (1996) Systemoitu kirjallisuuskatsaus tiedon tiivistäjänä. *Duodecim*. <https://www.duodecimlehti.fi/duo60413> Luettu 5.11.2020.
- Ojala, Hanna (2010) Opiskelemassa tavallaan. Vanhat naiste ikäihmisten yliopistossa. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/66690/978-951-44-8298-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Luettu 11.9.2020.
- Penhale, Bridget (2003) Older Women, Domestic Violence, and Elder Abuse: A Review of Commonalities, Differences, and Shared Approaches. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 15(3–4), 163–183.
- Perttu, Sirkka (1999) Perheväkivalta auttamistyössä. Opas ammattihenkilöstölle. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 21. Helsinki: Nykypaino Oy.
- Perttu, Sirkka & Sarimo, Mervi. (2011) Ikääntyneisiin kohdistuvat rikokset ja niiden ehkäiseminen. *Selvityksiä ja ohjeita* 41/2011. Oikeusministeriön julkaisu. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76325/omso_41_2011_rikosentorjuntaneuvoston_tyoryhma_98_s.pdf?sequence=1&isAllowed=y Luettu 6.10.2020.
- Perttu, Sirkka (2017) Huomiota ikääntyneiden kokemaan lähisihdeväkivaltaan. *Haaste: asiantuntevasti rikosentorjunnasta ja kriminaalipotiiisikasta*, 17:2, 10–11. https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste2017/huomiotaikaan_tyneidenkokemaanlahisuhdevakivaltaan.html Luettu 21.3.2021.
- Petticrew, Mark & Roberts, Helen (2006) *Systematic Reviews in the Social Sciences. A Practical Guide*. Malden: Blackwell Publishing.

- Pillemer, Karl & Burnes, David & Riffin, Catherine & Lachs, Mark S. (2016) Elder Abuse: Global Situation, Risk Factors, and Prevention Strategies. *Gerontologist*, 56(S2), 194–205.
- Poliisilaki (872/2011) <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110872#Lidp447097696>. Luettu 5.5.2021.
- Poutanen, Mia (2.10.2020) Poliisin virka-apu maksaa, koska laki määrittelee niin. Blogikirjoitus. <https://poliisi.fi/blogi/-/blogs/poliisin-virka-apu-maksaa-koska-laki-maarittelee-niin> Luettu 9.4.2021.
- Pope, Catherine & Mays, Nicholas & Popay, Jennie (2007) *Synthesizing qualitative and quantitative health evidence. A guide to methods*. Maidenhead: Open University Press.
- Punakallio, Minna (19.2.2021) Vuoden 2020 tilinpäätösarviot löivät odotukset. Kuntaliitto, blogikirjoitus. <https://www.kuntaliitto.fi/blogi/2021/vuoden-2020-tilinpaatosarviot-loivat-odotukset> Luettu 11.4.2021.
- Puusa, Anu & Juuti, Pauli (2020a) Laadullisen tutkimuksen olemus. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Gaudeamus Oy. E-kirja, 4. luku.
- Puusa, Anu & Juuti, Pauli (2020b) Laadullisen tutkimuksen tieteenfilosofinen tausta. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Gaudeamus Oy. E-kirja, 1. luku.
- Rantamaa, Paula (2001) Ikä ja sen merkitykset. Teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.) *Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa*. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy, 49–95.
- Rikoslaki (39/1889). <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1889/18890039001> Luettu 8.12.2020.
- Rissanen, Pekka & Parhiala, Kimmo & Hetemaa, Tiina & Kekkonen, Raimo & Knappe, Nina & Ridanpää, Hannele & Rintala, Eija & Sihvo, Sinikka & Suomela, Tuuli & Kannisto, Ritva (2020) *Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus Suomessa 2018. Asiantuntija-arvio*. THL, Päätösten tueksi 2/2020. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139289/URN_ISBN_978-952-343-474-5.pdf?sequence=4&isAllowed=y Luettu 11.5.2021.
- Roberto, Karen A. & Teaster, Pamela P. Theorizing Elder Abuse. Teoksessa Xinqi Dong (toim.), *Elder Abuse. Research, Practise and Policy*. Cham: Springer, 21–41.
- Räsänen, Riitta (2011) Ikääntyneiden asiakkaisen elämänlaatu ympärivuorokautisessa hoivassa sekä hoivan ja johtamisen laadun merkitys sille. Akateeminen väitöskirja. Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta. https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61722/R%c3%a4s%c3%a4nen_Riitta_DORIA.pdf?sequence=4&isAllowed=y Luettu 21.8.2020.

- Salminen, Ari (2011) Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopiston julkaisuja. Opetusjulkaisuja 62. Julkisjohtaminen 4.
https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf Luettu 5.5.2020.
- Seppänen, Marjaana (2006) Gerontologinen sosiaalityö. Katsaus lähtökohtiin, nykytilaan ja tulevaisuuteen. Helsinki: Yliopistopaino.
- Seppänen, Marjaana (2017) Teoksessa Aulikki Kananoja & Martti Lähteinen & Pirjo Marjamäki (toim.) Sosiaalityön käsikirja. 4., uudistettu laitos. E-kirja. Tietosanoma, 255–265.
- Sipiläinen, Heidi (2016) Hoitohenkilökunnan käsityksiä vanhusten kaltoinkohtelusta ympärivuorokautisen hoidon yksiköissä. Akateeminen väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto. Hoitotieteen laitos, Terveystieteiden tiedekunta.
https://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-2132-1/urn_isbn_978-952-61-2132-1.pdf Luettu 20.8.2020.
- Sointu, Liina (2016) Hoiva suhteessa. Tutkimus puolisoaan hoivaavien arjesta. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö.
<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/99617/978-952-03-0190-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Luettu 20.8.2020.
- Sosiaalihuoltolaki (1301/2014).
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301#Lidp446130240> Luettu 19.8.2020.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2008) Tunnista, turvaa, toimi.
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74213/Julka_2008_9_perhevakivaltatyon_suosituks_verkko.pdf?sequence=1 Luettu 1.9.2020.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2019) Hyvinvoinnin ja kärkihankkeiden arviointi.
<https://stm.fi/documents/1271139/13111556/Raportti+IO+arviointi.pdf/02e969f4-eadb-63dc-df1f-8fe60f8b4d7e/Raportti+IO+arviointi.pdf> Luettu 19.8.2020.
- Suhonen, Riitta & Axelin, Anna & Stolt, Minna (2016) Lukijalle. Teoksessa Minna Stolt & Anna Axelin & Riitta Suhonen (toim.), Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. 2. korjattu painos. Turun yliopiston hoitotieteen laitoksen julkaisuja. Tutkumuksia ja raportteja, sarja A73.
- Suomen perustuslaki (713/1992).
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P7> Luettu 19.8.2020.
- Suvanto ry. (18.1.2021) Ajankohtaista.
<https://www.suvantory.fi/category/ajankohtaista/> Luettu 1.4.2021.
- Taylor, Brian J. & Killick, Campbell & O'Brien, Marita & Begley, Emer & CarterAnand, Janet (2014) Older People's Conceptualization of Elder Abuse and Neglect, Journal of Elder Abuse & Neglect, 26(3), 223-243.
- THL, Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (5.3.2021) Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus. <https://thl.fi/fi/web/sote-uudistus/tulevaisuuden-sosiaali-ja-terveyskeskus> Luettu 9.4.2021.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

- Tähtinen, Helena (2007) Systemaattinen tiedonhaku hoitotieteen näkökulmasta. Teoksessa Kirsi Johansson & Anna Axelin & Minna Stolt & Riitta-Liisa Ääri (toim.) Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen. Turun yliopisto. Hoitotieteen laitoksen julkaisuja A:51/2007, 10–45.
- Vallejo Medina, Aila & Vehviläinen, Sirpa & Haukka, Ulla-Maija & Pyykkö, Virpi & Kivelä, Sirkka-Liisa (2007) Vanhustenhoito. 1.-3. painos. Helsinki: WSOY.
- Vastantola, Satu (14.2.2021) Kovaa hoivaa. Helsingin Sanomat.
<https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000007799612.html> Luettu 14.2.2021.
- WHO (World Health Organization) (2002) The Toronto Declaration on the Global Prevention of Elder Abuse.
https://www.who.int/ageing/publications/toronto_declaration/en/ Luettu 2.9.2020.
- Wofford Mihalic, Sharon & Elliott, Delbert (1997) A Social Learning Theory Model of Marital Violence. *Journal of Family Violence*, 12(1), 21–47.
- Ylinen, Satu & Rissanen, Sari (2005) Sosiaalityö ja kaltoinkohdeltu vanhus. *Gerontologia*, 2, 57–64.

LIITTEET

Liite 1 Aineistolähteet

- Brown, Maria T. & McNeal, Mary Helen (2020) Addressing elder abuse: service provider perspectives on the potential of restorative processes. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 32(4), 357-376.
- Fearing, Gwendolyn & Sheppard, Christine L. & McDonald, Lynn & Beaulieu, Marie & Hitzig, Sander L. (2017) A systematic review on community-based interventions for elder abuse and neglect, *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 29(2-3), 102-133.
- Khanlary, Zahra & Maarefvand, Masoomeh & Biglarian, Akbar & Heravi-Karimooi, Majideh (2016) The effect of a family-based intervention with a cognitive-behavioral approach on elder abuse. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 28(2), 114-126.
- Kirk, Carole Anne & Killick, Campbell & McAllister, Anne & Taylor, Brian (2019) Social workers' perceptions of restorative approaches with families in cases of elder abuse: a qualitative study. *The Journal of Adult Protection*, 21(3), 190-200.
- Moore, Cynthia & Browne, Colette (2017) Emerging Innovations, Best Practices, and Evidence-Based Practices in Elder Abuse and Neglect: a Review of Recent Developments in the Field. *Journal of Family Violence*, 32, 383-397.
- Rizzo, Victoria M. & Burnes, David & Chalfy, Amy (2015) A Systematic Evaluation of a Multidisciplinary Social Work-Lawyer Elder Mistreatment Intervention Model. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 27(1), 1-18.
- Storey, Jennifer E. & Perka, Melanie R. (2018) Reaching Out for Help: Recommendations for Practice Based on an In-Depth Analysis of an Elder Abuse Intervention Programme. *The British Journal of Social Work*, 48(4), 1052-1070.

Liite 2 Aineistolle esitettävät kysymykset

Arviointikysymykset	Laatuindikaattorit
Kuinka uskottavia tutkimustulokset ovat?	Tutkimusaineisto tukee tuloksia ja johtopäätöksiä. Tulokset ja johtopäätökset on esitetty loogisesti.
Miten tutkimus lisää ymmärrystä tutkittavasta aiheesta?	Tutkimuksessa esitetään yhteenvedo aiemmasta tutkimuksesta. Tavoitteet ja tutkimuksen suunnittelu on asetettu kontekstiin.
Miten hyvin tutkimus vastaa tarkoitustaan?	Tutkimuksen tarkoitus käy selkeästi ilmi. Tulokset, yhteenvedo tai johtopäätökset liittyvät tutkimuksen tarkoitukseen. Keskustelu tutkimuksen rajoitteista.
Miten hyvin tutkimusten yleistettävyyttä arvioidaan?	Keskustelu siitä, mitä voidaan yleistää koskemaan laajempaa väestöä. Yksityiskohtainen kuvaus tutkimuskontekstista. Keskustelu laajemman päätelmän tekemisen rajoituksista.
Kuinka perusteltu tutkimus on?	Keskustelu siitä, miten tutkimusmetodiin päädyttiin. Keskustelu aineiston valinnasta. Keskustelu tutkimusmenetelmän vaikutuksesta tuloksiin.
Kuinka kattava aineisto on?	Kuvaus tutkimusalueesta ja miksi valittu. Perustelut tutkimuskohteen valinnalle.
Millä tavalla otoksen kattavuus on kuvattu?	Miten otos on rakentunut? Kuinka monta osallistujaa, missä ja miten toteutettu? Millä tavalla tutkimukseen osallistuminen on mahdollistettu?
Miten hyvin aineisto on kerätty?	Kuvaus siitä, miten aineisto on kerätty ja kenen toimesta. Keskustelu siitä, miten aineiston keruu on voinut vaikuttaa kerättyihin tietoihin.
Kuinka hyvin analyysi on tehty?	Alkuperäisten tietojen kuvaus. Perustelut sille, miten analyysi on tehty.
Kuinka hyvin aineiston alkuperäinen konteksti on säilytetty ja kuvattu?	Millä tavalla aineistolähde ja sen tausta on kuvattu? Minkälaisia ominaispiirteitä aineistolähteeseen liittyy?
Kuinka hyvin tiedon yksityiskohtaisuus ja moninaisuus välittyy?	Termien, käsitteiden ja merkitysten käyttö. Taustalla olevien tekijöiden ja vaikutteiden tunnistaminen. Selittävien tekstiotteiden esittäminen.
Kuinka selkeästi tutkimuksen kulku on kuvattu?	Kuvaus siitä, miten johtopäätöksiin on päädytty. Miten johtopäätökset liittyvät aikaisempaan teoriaan.
Kuinka selkeästi ja johdonmukaisesti tutkimus on raportoitu?	Johdonmukainen, selkeä rakenne. Tavoittaa kohdeyleisönsä.
Kuinka selkeät tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat ovat?	Keskustelu teoreettisista oletuksista, joihin arviointi perustui. Keskustelu mahdollisesta virheestä tai puolueellisuudesta. Tutkijan vaikutus tutkimusprosessiin.
Kuinka tutkimusetiikkaan on kiinnitetty huomiota?	Lupamenettelyjen dokumentointi. Keskustelu osallistujien anonymiteetin suojaamisesta. Keskustelu osallistumisen mahdollisista haitoista.
Onko tutkimusprosessi dokumentoitu riittävällä tasolla?	Tietolähteiden ja menetelmien vahvuuksien ja heikkouksien käsittely.

Mukaillen Pope, Catherine & Mays, Nicholas & Popay, Jennie (2007) Synthesizing qualitative and quantitative health evidence. A guide to methods. Maidenhead: Open University Press.

Liite 3 Aineiston artikkelien kriittinen arviointi

Artikkeli	Kriittinen arviointi
Brown, Maria T. & McNeal, Mary Helen (2020): Addressing elder abuse: service provider perspectives on the potential of restorative processes. <i>Journal of Elder Abuse & Neglect</i> , 32(4), 357-376.	<ul style="list-style-type: none"> + Tutkimusaineisto tulee tuloksia ja johtopäätöksiä, jotka on esitetty loogisesti + Aikaisempaa tutkimusta on esitetty kattavasti ja tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat ovat selkeät + Tutkimuksen tarkoitus käy selkeästi ilmi ja tulokset liittyvät tutkimuksen tarkoitukseen + Tutkimuksen rajoitteista on käyty keskustelua + Keskustelua siitä, mitä seikkoja tulisi huomioida tuloksia yleistettäessä laajempaan joukkoon + Tutkimus on riittävästi perusteltu + Tutkimusalueen kuvaus ja perustelu tehty kattavasti + Otoksen rakentuminen on kuvattu tarkasti + Aineiston keruuseen liittyvät seikat on raportoitu selkeästi + Analyysi on kuvattu tarkasti + Aineiston keruun konteksti kuvattu + Analyysissä selittäviä lainauksia aineistosta + Tutkimuksen kulku kuvattu selkeästi ja raportoitu johdonmukaisesti ja riittävällä tasolla + Tutkimuseetiikkaan on kiinnitetty huomiota
Fearing, Gwendolyn & Sheppard, Christine L. & McDonald, Lynn & Beaulieu, Marie & Hitzig, Sander L. (2017): A systematic review on community-based interventions for elder abuse and neglect, <i>Journal of Elder Abuse & Neglect</i> , 29(2-3), 102-133.	<ul style="list-style-type: none"> + Tutkimustulokset ja johtopäätökset on esitetty loogisesti + Tutkimuksen tavoitteet ja suunnittelu ovat asetettu kontekstiin + Tulokset, yhteenveto ja johtopäätökset liittyvät tutkimuksen tarkoitukseen + Tutkimuksessa on käyty keskustelua laajemman päätelmien tekemisen rajoituksista + Tutkimus on perusteltu hyvin + Tutkimusalueen valinta perustelu + Aineiston keruu ja muodostuminen kuvattu yksityiskohtaisesti + Johtopäätökset tukevat aikaisempaa tutkimusta + Tutkimus on raportoitu selkeästi ja johdonmukaisesti + Tietolähteiden vahvuuksia ja heikkouksia on käyty läpi
Khanlary, Zahra & Maarefvand, Masoomeh & Biglarian, Akbar & Heravi-Karimooi, Majideh (2016): The effect of a family-based intervention with a cognitive-behavioral approach on elder abuse. <i>Journal of Elder Abuse & Neglect</i> , 28(2), 114-126.	<ul style="list-style-type: none"> + Tutkimusaineisto tukee tuloksia ja johtopäätöksiä + Tutkimuksessa on kattava yhteenveto aikaisemmasta tutkimuksesta + Tutkimuksen tarkoitus käy selkeästi ilmi + Tutkimuksen rajoitteista on käyty keskustelua + Laajemman päätelmän tekemisen rajoituksista on käyty keskustelua + Aineiston valinnasta ja tutkimusmenetelmän valinnasta on käyty keskustelua + Otoksen rakentuminen oli kuvattu selkeästi + Huomioitu aineiston keruun mahdolliset vaikutukset kerättyihin tietoihin + Tietolähteiden ja menetelmien vahvuuksien ja heikkouksien käsitelty + Tutkimuksen osallistujia oli informoitu tutkimusprosessista ja osallistumisen vapaaehtoisuudesta - Keskustelua anonymiteetin suojaamisesta ei käynyt ilmi

	<ul style="list-style-type: none"> – Aineiston kontekstin kuvaaminen vähäistä – Datan yksityiskohtaisuuden ja moninaisuuden välittyminen vähäistä
Kirk, Carole Anne & Killick, Campbell & McAllister, Anne & Taylor, Brian (2019): Social workers' perceptions of restorative approaches with families in cases of elder abuse: a qualitative study. <i>The Journal of Adult Protection</i> , 21(3), 190–200.	<ul style="list-style-type: none"> + Tulokset ja johtopäätökset on esitetty loogisesti + Tulokset, yhteenveto tai johtopäätökset liittyvät tutkimuksen tarkoitukseen + Keskustelu laajemman päätelmän tekemisen rajoituksista käyty + Tutkimuskohteen valinta on perusteltu + Osallistujien määrä ja rekrytointi kuvattu + Aineiston keruu ja analyysi kuvattu kattavasti + Tiedon yksityiskohtaisuus ja monimutkaisuus välittyy tutkimuksesta + Tutkimuksen kulku on kuvattu selkeästi + Tutkimus on raportoitu selkeästi ja johdonmukaisesti – Tutkijoiden vaikutuksesta tutkimusprosessiin ei ole käyty keskustelua – Menetelmän vahvuuksista ja heikkouksista ei käyty keskustelua
Moore, Cynthia & Browne, Colette (2017): Emerging Innovations, Best Practices, and Evidence-Based Practices in Elder Abuse and Neglect: A Review of Recent Developments in the Field. <i>Journal of Family Violence</i> , 32, 383–397.	<ul style="list-style-type: none"> + Tulokset ja johtopäätökset on esitetty loogisesti + Tavoitteet ja tutkimuksen suunnittelu on asetettu kontekstiin + Keskustelu tutkimuksen rajoitteista käyty + Keskustelu siitä, mitä voidaan yleistää koskemaan laajempaa väestöä + Tutkimuskohteen valinta on perusteltu hyvin + Aineiston keruu on esitetty selkeästi + Tutkimuksen kulku on kuvattu selkeästi + Tutkimuksen rakenne on selkeä ja johdonmukainen + Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat ovat selkeät ja johtopäätökset liittyvät aiempaan teoriaan + Tutkimus on raportoitu riittävällä tasolla
Rizzo, Victoria M. & Burnes, David & Chalfy, Amy (2015): A Systematic Evaluation of a Multidisciplinary Social Work–Lawyer Elder Mistreatment Intervention Model. <i>Journal of Elder Abuse & Neglect</i> , 27(1), 1–18.	<ul style="list-style-type: none"> + Tutkimusaineisto tulee tuloksia ja johtopäätöksiä, jotka on esitetty selkeästi ja loogisesti + Tutkimuksessa on käsitelty kattavasti aikaisempaa tutkimusta + Tutkimuksen tarkoitus käy selkeästi ilmi + Tutkimuksen rajoitteet on tuotu esille + Laajemman päätelmän tekemisen rajoitukset on huomioitu + Tutkimus on perusteltu kattavasti ja tutkimusaineiston hankinnan kuvaus on tehty selkeästi + Tiedon yksityiskohtaisuus välittyy tutkimuksesta hyvin + Tutkimuksen kulku on kuvattu yksityiskohtaisesti ja selkeästi + Tutkimuksen rakenne on selkeä ja johdonmukainen + Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat ovat selkeät
Storey, Jennifer E. & Perka, Melanie R. (2018): Reaching Out for Help: Recommendations for Practice Based on an In-Depth Analysis of an Elder Abuse Intervention Programme. <i>The British Journal of Social Work</i> , 48(4), 1052–1070.	<ul style="list-style-type: none"> + Tulokset ja johtopäätökset on esitetty loogisesti + Tulokset, yhteenveto tai johtopäätökset liittyvät tutkimuksen tarkoitukseen + Keskustelu laajemman päätelmän tekemisen rajoituksista ja yleistettävyydestä käyty + Tutkimuskohteen valinta on perusteltu + Otoksen rakentuminen on kuvattu selkeästi + Aineiston keruu ja analyysi on kuvattu kattavasti + Aineistolähteeseen liittyvät ominaispiirteet on kuvattu kattavasti

- + Tutkimuksen rakenne on selkeä ja johdonmukainen
- + Keskusteltu tutkimusaineiston rajoitteista ja vaikutuksista tulokseen
- + Tutkimuseetiikkaan on kiinnitetty huomiota salaamalla tarkasteltavista lomakkeista henkilöiden tunnistetiedot
- + Tietolähteiden ja menetelmien vahvuuksia ja heikkouksia on käsitteily